İNSANCIL

KÜLTÜR SANAT DERGİSİ

YIL 1 SAYI 1

İNSAN İÇİN...

KASIM 1990

3000 TL. (KDV DAHİL)

TAZE DEMLENMİŞ ÇAY GİBİ....

İnsancıl için toplantılar nisan ayında başladı. Yedi ay süren ciddi, samimi bir çalışmadan sonra ilk sayımızla kültür - sanat dünyasındayız. En başta şunu söylemeliyim. İnsancıl, sanatta, insani - gerçekçi çizginin dergisi. Yoğun bir iletişim baskısıyla bu çizgi gözden düşürülmek isteniyor. Türkiye'de gerçekçilikten kaçış yaşanıyor. Gerçekçiler, en azından "çağdışı kalmış sekter" suçlamasıyla susturulmak isteniyor. Şimdi şu bilinmeli. Her şeyi ters yüz gösteren bu propagandaya direnecek tinsel gücümüz var. Kaliteli eser, gerçekçidir... kaliteli eser temel hakikatleri anlatır. Özne nesne ilişkisinde yaratılan güzel "saf" değildir. "Saf sanat" yoktur. Sanatta kaliteye bu açıdan bakacağız. Hakikati örten, insani olmayan "süslü" sanatın "kalitesi" gözlerimizi kamaştırmayacak. Bu konuda hangi noktalardan hareket edileceğini benim yazımda okuyacaksınız.

* * *

Edebiyat bir takım insanların yazdığı... bir takım insanların okuduğu soyut bir boşalım kanalı değildir. Edebiyat, insani bir yaratıcılıktır. Bu yaratıcılık eserlerde somutlanır. Somut ürün, yaratıcısı istese de istemesede işlevselidir.

İnsancıl, bu işlevin estetik bilinci açıcı, geliştirici olmasını istiyor. Bu nedenle okur - yazar bütünleşmesi için bu sayımızda yöntem tartışmasını başlatıyoruz.

Hiçbir şey kendiliğinden olmaz. Sanatın toplumsallaşması için sağlıklı yöntemi bulursak sanatın bütün iç sorunları çözülecek. Böylece sanat, toplumun kılcal damarlarına kadar girecek.

***

Sanatta, yaratıcılık bilimsel açıdan çözümlenmiş değil. Yine de sanatçılığın doğuştan verilmiş bir Tanrı vergisi olduğuna inanmıyoruz. Çok yönlü olasılıkları hesaba katarak yumuşak düşünülürse bir yetenekten söz edilebilir. Ama sanatçı olmak için yetenek yeterli değil. Ressam, müzisyen, şair, romancı... n'olursak olalım, ciddi, disiplinli bir çalışma şart sanat için. Arka cebinden çıkardığı buruşuk kağıda, meyhanelerin yağlı masalarda "ilham" la şiir döktürenlerin "sanatçılığı" ancak bizim gibi toplumlarda geçerlidir. Ama bu İnsancıl için geçerli değil. Sanatçı hiç bir zaman "usta" olamaz. Olmamalı. "Kıdemlilerin" her yazdığının alışılmış bilinç kanallarında "hayranlıkla" karşılandığını biliyoruz. Ama İnsancıl, hiçbir "kıdemlinin" "hayran" ı değil... İşte bütün bunlardan dolayı, İnsancıl, edebiyat dünyasına girmek isteyen genç insanın yanında olacak.

Şunu da söyleyeyim. "Usta" "Baş yapıt" gibi yıldırıcı estetik baskılara karşıyız.

***

Verilere olduğu gibi inanmayan, eleştiren, sorgulayan bir insan düşünüyoruz. Bu nedenle felsefeye önem vereceğiz. İnsancıl okurunun en azından felsefeyle ilgilenmesini istiyoruz. Son birkaç yılda birçok felsefe eseri çevrildi ya da yazıldı. Bu eserleri okurlarımıza duyuracağız. Bu eserlerle ilgili ciddi, samimi tartışmalar istiyoruz.

Ben kestirmeden... açık konuşurum. Felsefe çalışmayan bir okur, eksik bir okurdur. Okur denince şunu da söylemeliyim. Türkiye'de, aynı dille, aynı bakış açısıyla, meta estetiğine uygun eserlerle okurun estetik bilinci bir hayli dumura uğratıldı. Bu okurla ciddi bir şekilde hesaplaşacağız... Estetik bilinci gelişmiş... hayatın içinde yaşayan... karşı cinsle şarap içmesini bilen ... klasik müziği seven... parası yoksa sevgilisiyle karlı dağlara tırmanan... aşka körlük diye bakmayan... aşkı anarşizimle özdeşleştirmeyen... sanatı, hayatın önemli bir parçası gören... değişime hazır... modaya boyun eğmeyen... insani ideallere inanmış... direngen bir okur istiyoruz.

***

İlk sayımıza gelince... Bir konuda yazarlarımızın çeşitli görüşlerini yayımladığımız sayfaya Güneşleme dedik. Bu sayının güneşlemesi sanatın insana etkisi. Yazar arkadaşlarımız, konuyu didik didik ettiler. Çoktanberi dikkatle ılık bir limanda bekletilen sanatımıza bu yazılarla hareket gelecek. Konuya gelecek sayılarda devam edeceğiz.

***

Sadık Albayrak... bu sayımızda yazısını okuyacaksınız. Albayrak'ı nasıl tanıdığımı hatırlamıyorum. Ama kısa sürede sorgulayıcı... irdeliyici tavrıyla dikkatimi çekti. Bu tavrıyla sevdim onu. Sadık Albayrak genç. 24 yaşında. İktisat okuyor. Ciddi, samimi, disiplinli bir şekilde çalışmaya devam ederse, irdeliyici, sorgulayıcı, değişimi hızlandırıcı bir yazar olur.

Hakiki kafatasçıların kim olduklarını Sibel Özbudun'un çevirdiği yazı ayrıntılı bir şekilde anlatıyor.

Berrin Taş'ın şiirleri, ilk kez İnsancıl'da yayımlanıyor. Bu tavrımızı sürdüreceğiz. "İlk" leri sık sık göreceksiniz İnsancıl'da

***

İnsancıl için nisan ayından beri toplantı yapıldığını söylemiştim. Yerimiz yoktu. Toplantıları İstanbul Reklam Sitesi'ndeki çayevinde yaptık. Tam 56 toplantı. Bize bu olanağı oranın işleticisi Hüseyin Acar sağlandı... Ekim ayında toplantılara dergimizin yerinde devam ettik... Çayevine gidemiyordum. Hüseyin Acar'ı özlemiştim. Geçende ona gittim. Oturduk. Konuştuk. Bizim ilk geldiğimiz günü anlattı. Şöyle "Kalabalıkla geldiniz. Garsona sizi gösterdim. "Git, siparişi al. Çay isterse, çayın taze olmadığını söyle dedim. Siz çay dediniz. Demli olmadığını öğrenince, sağ elinizi dikine yukarı kaldırıp "Demleyin efendim" dediniz. "Size taze çay demledik."

Hüseyin Acar'a teşekkür ediyoruz. Bize orda toplanma olanağı verdiği... bize taze çaylar demlediği için...

İnsancıl... yeni, yepyeni taze demlenmiş çay gibi... her sayısı böyle olacak.

Sevgideğer okurlarımıza güzel günler diliyorum.

Cengiz Gündoğdu.

İNSANCIL
KÜLTÜR SANAT DERGİSİ

● Sahibi - Yazışleri Sorumlu Yönetmeni
BERRİN İSTANBULLUOĞLU

● Genel Yayın Yönetmeni
CENGİZ GÜNDOĞDU

● Kurum Yönetmeni
MUZAFFER ESER

● Görsel Yönetmen
ERDİNÇ ÖZKÖYLÜ

● Kurum Yazmanı
MUSTAFA SUPHİ YEŞİLYURT

● Görsel Yönetmen Yardımcısı
CEMİLE ÇAKIR

● Katkıda Bulunanlar:
GÜLSÜM AKYÜZ
AYTEN MUTLU
SEVİL SELÇUK
NAZAN KARACA
FERDA ERENEN
AYDIN ÖZTÜRK
KAZIM ZORLU
İSMAİL TANJU

Yönetim Yeri: Mollafenari Sk. Nadir Han. No:40-42 Kat: 5 Cağaloğlu - İSTANBUL
Tel: 511 79 94
Posta Çeki No: 666 043
Abone Koşulları:
Yıllık (12 sayı) 30.000.- TL. (KDV. Dahil)
Öğretmen - Öğrenci: 25.000.- TL.

Yurtdışı: 30 DM.

İlan Koşulları:
Arka Kapak (Renkli) 1.500.000.-TL.
Kapak İçi (Siyah - Beyaz) 1.000.000.-TL.
İç sayfalar (Tam Sayfa) 600.000.-TL.

Dizgi: Demet Dizgi İstanbul Tel: 516 03 04

Baskı: Pirmat Basımevi İstanbul Tel: 527 50 75 - 522 79 64

İÇİNDEKİLER

Cengiz Gündoğdu
Taze Demlenmiş Çay Gibi 1
Afşar Timuçin
Yaşamak ve Sanat Yapmak 3-5
Hikmet İnan
Bir Akşam Vakti Sen (Şiir) 5
Cengiz Ertem
Sanatın İşlevi 6-7
Ali Ersin Günçe
Uzayda Annemle (Şiir) 7
Mustafa Sercan
Hazar Gölü Bakır Suyu 8-10
Sahabattin Yalkın
Hücre (Şiir) 10
Ayten Mutlu
O Hiç İhanet Etmedi 11-13
Öncü
Aşk (Şiir) 12
Ergin Koparan
Yazar Niçin Etkin Değildir 14-15
Gülsüm Akyüz
Dışardan İsteğimdir 15
Ömer Ateş
İletişim Çağının Yazarı 16-17
Sadık Albayrak
Sanattan Çatışan Hakikatler ve Trajedi 18-19
Cengiz Bektaş
Tokat Turhal Arası (Şiir) 19
Cengiz Gündoğdu
Onlar Yol Arkadaşıydı 20-22
Zerrin Taşpınar Şahin
Yolculuk Anılar İnsancıl Bir Merhaba 23-24
Rizu Hamid
Yerli Ataların Yurda Dönüşü 25-28
Berrin Taş
Şiirler 29
Cemile Çakır
Batıklıkta(Öykü) 30-31
Kemal Özer
Acının Çalar Saati (Şiir) 32
Betül Çotuksöken *ile Ortaçağ Felsefesi Üzerine Söyleşi* 33-37
Okur Yazar Bütünleşmesine Doğru 38-39
Erdinç Özköylü
Mektup 40

YAŞAMAK VE SANAT YAPMAK

AFŞAR TİMUÇİN

Her toplumda yaşam biçimlerini, daha da önemlisi bu yaşam biçimlerinin temelindeki insani özü dışlaştıran görünümler vardır. Yaşam kitap gibidir, onun harfleri de davranışlardır. İnsanı dediğinden çok yaptığıyla tanırız. Yaşamı öğrenmek sözkonusu olduğunda, söz bizi bildirisinden çok *bir davranış biçimi* olarak ilgilendirir. Yaşam bu davranışlar ortamıdır, öyleyse bir gözlem laboratuvarıdır. Sanatçı bu laboratuvarda en iyi gözlemcidir. Bizim alışkanlıkla pek önemsemediğimiz, gözden kaçırdığımız *görünümler* gerçek sanatçının gözlem konusunu oluşturur. Bir kadının yürüyüşü, bir çocuğun ağlayışı, bir sanatçının bağırışı birer görünümdür. Sanatçı gözlemcidir, gelişigüzel gözlemci değildir.Onun gözlemciliği bilim adamınınki gibi tam anlamında koşullandırılmış ya da tasarlanmış olmasa da, önkoşullu olmasa da bile bile gözlemciliktir. Sanatçı yaşamda, bu koca gözlem laboratuvarında neyi aradığının, neyi bulmaya çalıştığının bilincindedir. Sanatçı rasgele kurşun atan avcıya benzemez. Sanatta gelişigüzele yer yoktur, önkoşulsuzluk gelişi-güzellik değildir, doğaçlama bile gelişigüzelden beslenmez. Bir öntasarım ya da bilinçli bir öngörü her zaman vardır. Gelişigüzellik sanatçıyı en çok doğalcılığa ulaştırabilirl.Bilimci gibi sanatçı da bir şeyi aramaktadır ya da bulduğu bir şeyi doğrulamaya çalışmaktadır. Ancak onun ne bulacağı bilimcininki gibi kesin belli değildir.Böylece sanatçıyı bir tümevarımcı, bir özler araştırmacısı saymak yanlış olmaz.

Yaşam tedirginlikler ve alışkanlıklar sunar. Gündelik yaşamın zorlukları ya da zorunlulukları bizi kendi ortamımıza alışkanlıklarla bağlanmaya götürecektir. Aynı kahveye gitmek, vapurda aynı yere oturmak, aynı yoldan çarşıya inmek, aynı birayı içmek, belli bir duygusal-düşünsel etkiye aynı tepkileri vermek, hatta hep aynı kızı sevmek, aynı şairden hoşlanmak... Alışmak sorunsuzluğun ve sorumsuzluğun başlama noktası da olabilir. İnsan alışkanlıklarıyla güçlü, alışkanlıklarıyla güçsüzdür; alışkanlıklarıyla egemen ve alışkanlıklarıyla tutsaktır. *İkinci doğa* diye tanımlanan alışkanlık gerçekte sayısız deneyimin ürünüdür. Her uyarlanma çabası alışkanlık edinme yolunda sağlam bir adımdır.Alışmak korunmaktır, zırhtır ya da kalkandır. İnsanoğlu bir kere alıştı mı ve alışkanlığın sınırına dayandı mı tamamdır: özdeşleşmeye benzeyen bir şeyler yaşar durur. Alıştığımız şeyle aramızda özdeşliği düşündüren bir yakınlık vardır. Alışmak sanki bir *birolma* olgusudur. Sevgililer birbirlerine alıştıkça gönenirler ve yabancılaşırlar. Kazanmak da yitirmek de alışmakla başlar. İnsan yaşadığı şey olup çıkabilir.Alışmanın yumuşamaya benzemesi yanıltıcıdır: alışmak katılaşmaktır. Alışmak, yatkınlığı, yumuşaklığı elden kaçırmak, bir kesinliğe yerleşmektir. Bir süre sonra alışkın alıştığı şeyle arasında hiçbir çelişki olmadığını görür ya da en azından böyle bir duygu içindedir. Alıştığımız şey bizim için bir yıkım nedeni olmadığı sürece alışkanlığımızla iyiyizdir.

Sanatçı olmayan insan anlamında *sıradan insan* alışkanlıkların insanıdır. Genellikle belli çarklar içinde, belli koridorlarda, dehlizlerde yaşanılır. İşi sekiz saat pul yapıştırmak olan memur pul yapıştırmanın ustası ve bunalımlısıdır. Böyle biri yaşamakta olduğu ortama tam olarak uyarlan-

mıştır, öyle ki bu uyarlanma bir yabancılaşmayı kendiliğinden getirir. Her şeyini ayrıntılarıyla bildiğiniz bir şey yabancınız değilse yabancınız olmaya adaydır. Sıradan insan bir yaşam ustası olarak görünür. Onun gözünde olağanüstü olmayan her şey bir sıradanlık konusudur. Sokak satıcılarının bağırtılarından kocaman adamların otobüste yumruklaşmasına kadar her şey olağan sayılabilir ya da olağan olarak yaşanabilir. Toplumun yaşam değerlerinden gelen davranış biçimleri o toplumun sıradan insanlarını olağanüstü görünümler altında bile çokça yadırgatmaz. Bu davranış biçimleri ahlakdışı davranış biçimleri de olabilir. Rüşvetin bir zorunluluk olduğunu savunan çok ahlakı ve çok ahlaksız insanlarla karşılaşabilirsiniz.

Bizler çok zaman bu "olağan" durumlar karşısında tepkisiz bir insan duygusallığı ediniriz. Bu tepkisizlik sanatçıya gitmez: sanatçı bu tepkisizliğin dışındadır ve *öyle olabildiği sürece* sanatçı kalacaktır. Sanatçıların rahatsız kilişilikleri, zaman zaman alışılmadık tepkiler vermeleri buradan gelir. Benim her gün yaşayıp hiç yadırgamadığım durumlar sanatçının laboratuvar konusunu oluşturur. Sanatçı bu konulara sıradanlığı aşan bir duyarlılıkla, belli bir heyecanla yönelir. Bu yüzden sanatçıyı ve hatta sanat izleyicisini gerçek anlamda heyecanlı kişi saymamız yanlış olmaz. Sanatçının gözlemlerkenki kendi duygusallığı da yaratırkenki duygusallığı da (bu iki edimi birbirinden ayırmak zordur) heyecanlarla örülmüştür. O bu koşullarda bize bir sevinç insanı hatta bir mutluluk insanı olarak görünecektir. Aristoteles çok haklıdır, heyecan sanatta vardır: sokaktaki ölü içimizi kaldırırken sahnedeki ölü yüreğimizi hoplatacaktır. Şöyle der Dufrenne: "İzleyicinin deneyi yaratıcının deneyine benzer bir deneydir: nesnenin benzer bir mutlulukta yaratılması ya da yorumlanması gerekir. Acılı bir dansçı baleyi öldürecektir, bunun gibi fırça vuruşları sakınık ve yüreksiz bir ressam, piyanoya dost gözüyle bakmayan bir müzikçi işinde eksik kalacaktır. Estetik nesne elbet acıyı da umutsuzluğu da anlatabilir, ancak onu mutluluk içinde anlatmalıdır; başarısızlığı anlatırken başarısızlığa düşmesi doğru olmaz; bu mutluluk sanatçının ruhunda değilse bedeninde olmak gerekir."

Sanatçının heyecanı yaşamda dipdiri kalmanın, alışkanlıklara yenilmemiş olmanın heyecanıdır. Alışkanlıklar gündelik sıkıntılardan korur bizi, sanatçıysa korumasız insandır. Bu yüzden o bizim değerlerimizden başka değerlere ulaşmış görünür: belki bizim hırslarımız yoktur onda, bizim elde etmeye çalıştığımız şeylere, diyelim ünlere unvanlara o güler geçer. Milena, Kafka'nın savunmasız olduğunu, çırılçıplak olduğunu bildirir,bu yüzden onun erken öleceğini söyler.Şöyle yazar Max Brod'a: "Frank yaşayamaz, yaşama gücü olmadığından yaşayamaz. Esenliğe kavuşamayacaktır. Frank, çok sürmez ölür, bak görürsün. Hepimizde bir yaşama gücü vardır, görünüşe kapılırız, yalana sığınırız bizler, olaylara göz yumabiliriz, iyimserliğe ya da kötümserliğe başvurabiliriz zaman zaman, bir kanıyı savunabiliriz hiç değilse. Ama o sığınamaz bu türlü koruyucu nesnelere. Yalan söylemek elinden gelmez ilkin, beceremez ki... Sarhoş olmayı da beceremez. Sığınacak, başvuracak hiçbir aracı yok elinde. Bizim korunabileceğimiz şeyler onda olmadıından hırpalanıyor ya böylesine. Giyinik insanların arasında çırılçıplak dolaşan biridir o. İster iyilik ister kötülük olsun, yaşamına yardımcı olacak nesnelerden yoksun olunca, kendi başına bir varoluşçuluk oluyor onunkisi. Kahramanlıktan uzak biryalnızlık içindedir Frank. Ne var ki daha yüceliyor, daha erişilmez oluyor böyle olunca."

Sanatçının yalancı gibi görünmesi bizim göremediklerimizi görebilmesinden gelir. Bir acıda bir sevinci, bir tutkuda bir yılgınlığı, bir başarıda bir çöküşü,bir vazoda sıcacık bir duruşun, bir ağacın yeşiliğinde sonsuzluğu yakalayabilmek zordur. Yaşam biçimlerinin çeşitli görünümleri önümüzdedir, trende, vapurda, kırda, kahvede, lokantada hep yaşamın görüntüleriyle karşılaşırız. Bu görüntülerle aramıza çok zaman süsler, hırslar, kaygılar girer; bazen onlar gözümüzün önünde olmakla birlikte bize kapalı kalırlar. Mercan Usta'nın boyacı sandığını kaç kere görmüşsünüzdür, ama onun "her zaman bir yeniden doğmanın mehtabı" olduğunu görmemişsinizdir. Özel durumlar ya da özel özellikler vardır, bu özel şeylerin derinine doğru yürümeye başladığımızda insan gerçeğine doğru, özlere doğru yola çıkmış oluruz. Bu derine gidiş çeşitli deneylerle gerçekleştirilen bir tümevarımdır gerçekte. Ancak bizim bu özel durumları ya da özel özellikleri kavrayışımız, bizim özlere ilerleyişimiz sanatçınınkine göre ister istemez daha kabasaba olacaktır. Sanatçı yaşamın görünümlerine inceden inceye bakmayı bilen, onlardaki anlamı okuyabilen insandır. Bu yüzden sanatçı bizim görmediklerimizi görür, bizim duymadıklarımızı duyar, bizim sezmedikelrimizi sezer. O bizde her zaman şu duyguyu uyandırmaya yatkındır: bunu ben de görebilirdim *aslında.*

Sanatçının gördüğü şey gerçekte görülmeyecek kadar derin ya da karmaşık değildir. Tersine son derece yalındır, bazen bir çırpıda, bir sezgiyle görülecek kadaryalındır. Sanatçının gözü karmaşıklaştıran göz değildir, yalınlaştıran gözdür: karmaşıklığı yalınlaştırıcı tutumuyla tarar. Sanat yalınlaştırır, yaşam karmaşıklaştırır, doğalcı sanatçı karmaşığı sanata taşır. Karmaşık yaşam sanatta en yalın biçimlerde dışlaşır. Sanat yapmak karmaşıktan yalını damıtmaktır. Yaşamı yalınlaştırmak ve en açık görünümlerinde ele geçirmek gerçek sanatçının işidir. Yaşamda bu deşici, ayrıştırıcı, yalınlaştırıcı bakış sanatçıya bir ayrıcalık değil ama bir ayrılık yükler. Sanatçının *başka* oluşu doğaldır, bu onun insanüstü olması değildir. İnsan üstülük sanatçıyı insandan uzaklaştıran bir şey olabilirdi, oysa sanatçının işi insanladır. Sanatçı ne kadar tedirgin olsa da, ne kadar iğreti görünse de yaşama tam olarak yerleşmiştir. Akarcının, vurguncunun, soytarının dünyaya edepsizce yerleşmiş olması onun daha çok buralı olduğunu hiç göstermez. Dünyada olmak her şeyden önce insanı görebilmekle, insanın derin ve zor ulaşılır bilgisine ulaşmakla olasıdır. Yaşama aptalca kurulmuş olanlar yaşamın gerçek sahipleri gibi görünseler de birer iğretiden başka bir şey değillerdir.

İnsanların birbirlerini aşağıladığı, birbirlerinden bir şeyler çarptığı, sürünüp takındığı, boş boş konuştuğu, eğlenip kendinden geçtiği bir yer vardır ki sanatçı bu yeri gözlemlemekle yü-

kümlü de olsa bu yerin insanı değildir.Bu ayrılık sanatçıyı belki biraz toplumdışı kılacak ya da gösterecektir. Oysa toplumdışılık sanatçılıkla çelişkilidir: hiçbir sanatçı toplumdışı olamaz, hiçbir toplumdışı da sanatçı olamaz. Beethoven bu anlamda kişiliğine yöneltilen eleştirileri şöyle karşılıyordu: "Kinci, inatçı, insan kaçkını biri olduğumu düşünen ya da beni böyle gösteren sizler, ne kadar haksızsınız! Size böyle görünen şeyin gizli nedenini bilmiyorsunuz. Çocukluğumdan beri yüreğim ve usum iyiliğe ve yumaşak duygulara eğilimliydi. Aynı zamanda büyük erdemleri gerçekleştirmeye yatkındım." Bu yatkınlık sanatçının kendinde sezdiği, kendinde bulup çıkardığı, daha çok da kendinde kendi eliyle yarattığı ayrılıktır. İnsanların bir şeylere doğuştan yatkın olduğuna inananlar dünyanın tepsi biçiminde olduğuna inanacak kadar saf olanlardır. İnsana hiçbir özel şey hazır verilmemiştir, her birey türünün kazanımlarıyla donanmıştır. Doğuştan olan, kalıtımsal olan elbette vardır, ama o insanı sanatçı yapmaya yetmez. İnsan doğallığının üzerine kurduklarıyla insandır, yapaylığıyla insandır. Yapay olan insan için doğal olandır, insanda doğalla yapay bütünleşir.

Her kişi alışkanlığın verdiği yabancılığı, yabancılaşmayla gelen bunalımı yeni arayışlar için kullanmayı bilemez. Alışkanlıklardan korkan, alışkanlığın verdiği kapanmışlığı ya da kapatılmışlığı yeni ufuklara, yeni değerlere, yeni özlere, yeni biçimlere doğru aşmayı bilen kişilerin başında gerçek sanatçılar gelir. Yaratıcılık bu tedirginlikten alır kaynağını. Yaratıcı kişi yetinmeyi bilmez. Hep yeni şeylere varma çabası içinde sanatçı kişiler, dehalarıyla yetinmeyi düşünemedikleri gibi, varolan durumlarıyla da hep çelişkilidirler. Beethoven bir mektubunda şöyle diyordu: "Gerçek sanatçının gururu yoktur, gerçek sanatçı sınırları olmadığını bilir, amaçtan hangi noktada uzaklaştığını bulanık bir biçimde sezer. Belki başkası ona hayran olurken, o eşsiz bir dehanın onun için güneş gibi parladığı yere henüz varamamış olmakla üzgündür. Hiçbir insanda iyilikten başka üstünlük işareti tanımıyorum. İyiliği bulduğum her yer yuvamdır benim." Sanatçıyı herkesten ayrı ve herkesle bir kılan bu sürekli aşma, durmadan yeniye ulaşma duygusudur. Baudelaire "Ben nerede değilsem orada iyi olacakmışım gibi gelir" der ya, öyle. Yaşanmışı tüketmek kolaylığından çok, yaşanılmamışı özlemektir bu. Aşkları haklı kılan şiiri de, müziği de, resimi de, yontuyu da haklı kılar. Yaşamaktan korkanlar, özellikle aşktan korkanlar sanatın gerçek alıcıları, hele hele gerçek yaratıcıları olamazlar. Sanatın da aşkın da baş koşulu yeni ufuklara yelken açmayı bilmektir. Sanata ve aşka açılmak dalgasız denizde akşam vakti sandal sefası yapmaya hiç benzemez.

BİR AKŞAM VAKTİ SEN

HİKMET İNAN

Bir akşam vakti sen
Vurup alnını dolunaya
En uzak yıldızları toplarken
ve gözlerini yumarak
yüzünün o en güzel haliyle
türkülerini söylerken
Yüreğinden taşanlara vurgunluğumu
kimseler bilmiyor,
ve aynı anda
aynı uzaklığa dalıp,
seni,
şehri
ve insanları
yüreğime sığdırdığımı kimseler bilmiyor

Kimseler bilmiyor
Bir akşam vakti
Bu alaca karanlıkta, bu uzaklıkta
Gökyüzünde kızıl güller açtırdığımı
kimseler bilmiyor

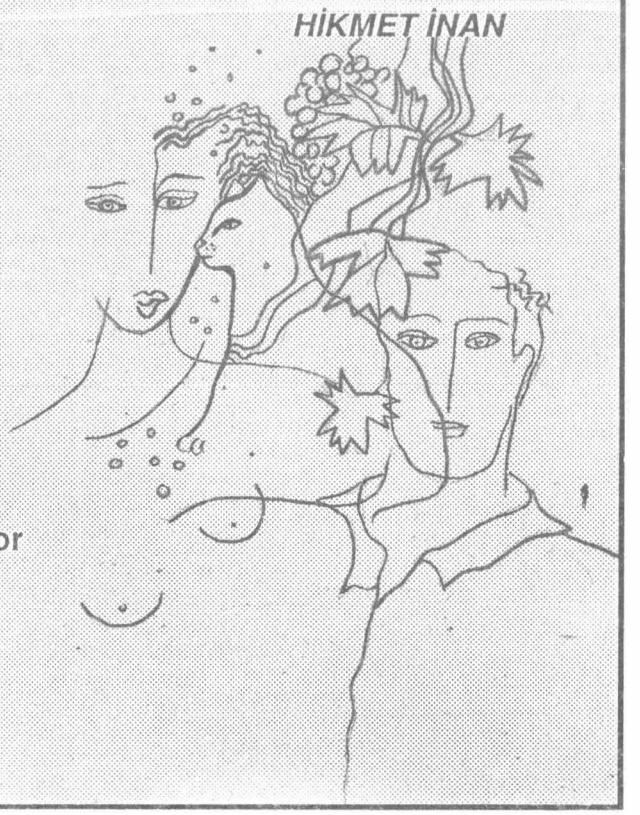

SANATIN İŞLEVİ

CENGİZ ERTEM

Düşünsel bir etkinlik olarak sanat bir toplumun ilerlemesinde en az bilim kadar, belki de ondanda fazla dikkate alınması gereken bir çalışma alanıdır. Vakit geçirmek için başvurulan bir yan uğraş olarak değerlendirilmemelidir. Bilim adamının nasıl çıkar gütmeden kendini bilime vermesi gerektiği düşünülürse sanatçıdan da aynı çıkar gütmeyen davranışı göstermesi beklenir. Düşünsel çalışmadan elde edilen mutluluk bu çalışmayı gerçekleştiren kişi için, kazanılacak tek ödüldür.

Ürününü ortaya koyarken sanatçının tıpkı bilim adamı gibi düşgücüne, duyarlılığa,zekaya dayalı yetenekleri gelişir. Burada amaç sırf bu yetenekleri geliştirmek olmadığı gibi, onların gelişmiş olmasının verdiği zevk de değildir. Bilgini ya da sanatçıyı adalelerini geliştirmek için koşan sporcuyla aynı düzeyde tutamayız.Sanatçının çıkar gütmeyen davranışında, duyan ve düşünen kişinin gerçeği arayışındaki özveriyi buluruz. Bu nedenle sanatçı işini önemsemeli,onun küçümsenmesine izin vermemelidir. Flaubert, Baudelaire, Proust, çalışmalarını yadsınamaz olmaktan öte, bir insanın gerçekleştirmesi gereken en önemli işler arasında görürler. Sanatın kendi nesnesi vardır çünkü. Bilimin,gerçeği tümüyle gözler önüne serdiği,sanatın gerçek bilgiyi bize ulaştıramadığı savı doğru olamaz. Herşeyden önce bilimin nesnesi niceldir. Bilim adamı doğada, yinelenebilir,benzer olanı, düzenli olanı arar. Amacına kısa sürede erişemeyeceğinin bilincindedir. Çünkü doğa, sayılar dünyasının işlemlerine kolayca katkıda bulunamaz. Bu yüzden bilginin uygulayacağı en önemli yöntem, ölçüyü sağlayan, kendisini genellemeye götüren soyutlama olacaktır. Sanata gelince, nesnelerde nitel ve öznel olanı arar.Niteli aramak sanatın başlıca amacı olmalıdır. Sanatçının anlatım yöntemi, dile getiriş biçimi bu amaca giden yolu aralar.Bilim adamı araştırmasını bitirdiğinde, sonucu, sayılar ve yasalarla belirler. Sanatçı, incelemelerinin özünü verir bize. Amacı, gözlemlerinin, incelemelerinin kendisi olur bir ölçüde. Sanatçı nesnede,ona özgü olanı verebilmek için eğretilemeye, yansılamaya dayalı bir yol izlemek durumundadır. Şu bir gerçek ki bilim ne denli ince eleyip sık dokusa da özneli yansıtmakta güçlük çeker. Sanat nitel olanı kavrar ve belki de nitele ancak sanat yoluyla erişilebilir demek fazla bir abartma sayılmaz. Bu açıdan sanat düşünsel bir çabayla, yansılama ve eğretileme yoluyla,nitel olanın insana tanıtılması, duyurulması olarak da tanımlanabilir. Tanıtmak yalnız bilime özgü olmasa gerek. İnsan yalnızca genel düşüncelerle tanımaz. Simgeler yardımıyla da tanır. Ölçüm,dünyayı algılamanın tek yolu değildir,sanatsal anlatım ya da biçem dediğimiz başka yollarda vardır bunun için. İnsana, insanımıza yepyeni veriler kazandırabilecek sanat deneyimi, günümüzde , çıkarcı dünya görüşünün egemen olmasıyla giderek değer yitiriyor. Toplumumuzda ise, ne yazık ki,hemen hiç önemsenmiyor. Anamalcı - maddeci görüş çıkarını daha çok genelden elde ettiği için, uygulama alanına sahipolan bilimsel bilgiyi destekler. Estetik bilginin yaygın bir uygulama alanı yoktur oysa. Çünkü o öznel olanı, başka bir deyişle, insanlarda ve nesnelerde tek olanı, benzemez olanı kavramayı amaçlar. Belki de sırf bu yüzden "sanat insanın özüne daha yakındır" denebilir. Bu nedenle teknolojisinli sanatının üzerine oturtmamayan, estetik bilgiyi temel almayan bir toplumun yalnızca köprü, baraj yapmakla ilerlediği söylenemez.

Alain'in tanımlamasına göre sanat bir yapma, üretme eylemidir, yoksa düşünme biçimi değildir. Bu görüşe göre roman ya da heykel, şiir ya da resim, film ya da senfoni belli bir biçimi olan, sınırları belirli bir üründür. Önemli olan, bu ürünü ortaya koyan sanatçının, işi yapmış olmasıdır. Etienne Souriau *L'Avenir de l'Esthétique* (Estetiğin Geleceği) adlı yapıtında sanlatçıyı, çalışmasının sonucunda ortaya çıkan maddeyi algılayan bir üretici olarak görür. Ortaya bir nesnenin çıkmış olmasının sanatsal bir çalışmada temel alınması gerektiğini vurgulamak için Yunanca nesne anlamına gelen "skeuos" sözcüğünden yola çıkarak sanatı "steuoptique" işlev olarak tanımlıyor Souriau. Her iki düşünüre göre sanat yalnızca ürün vermeyi amaçlayan nesnel bir iş dü-

zeyine indirgenmiş oluyor. Acaba bu görüş tümüyle doğru olabilir mi?

Önce şunu söyleyebiliriz ki sanatın dışında, ürün almaya yönelik başka bilgilendirme yolları da vardır. Bilim adamlarının kaleme aldıkları yapıtlar bunlar arasındadır. Bunlarda salt düşünsel ürünlerdir ve içerdikleri bilgilere göre kendi üzerlerinden de ürün alınmasını sağlarlar. Örneğin Lavoisier'nin yapıtları böyledir. Oysa, diyelim mermeri yontan heykeltıraşın bir heykel yapmış olması, eline fırçayı alan ressamın bir tablo ortaya koyması, ozanın, dizelerini oluşturmasıyla sanatın varlığı belirlenmiş olmaz.Öyle olsaydı heykel sanatçısının, örneğin çömlek yapan bir ustadan farkı kalmazdı. Ruh ve biçem,sanatı belirleyen iki önemli öğedir. Sanatçı, tüm benliğini ve öznelliğini katarak kendi biçemiyle yoğurur elindekini. Söz buraya gelince Diderot' nun, Fransız ressamı Pierre Chardin' in yapıtları için söylediklerini anımsamamak elde değil. " Chardin' in çizdiği çömlek artık herhangi bir çömlek olmaktan çıkmış onun çömleği olmuştur." diyor Diderot. Çünkü olay, nesnenin sırf üretim amacıyla resmedilmesi değildir. Ünlü düşünüre göre Chardin fırçasının ucuyla rastgele renkleri, sıradan bir siyahı, kırmızıyı,beyazı değil nesnelerin özünü kavramaktadır aslında. Benzetme yerindeyse, Exupery' nin ünlü kişisi Küçük Prens'in evcilleştirdiği tilki de doğadaki benzerlerinden ayrıdır artık..Onun tilkisidir. Eskiden buğdayla hiçbir ilgisi yokken şimdi, hemcinslerinden farklı olarak, buğday tarlaları Küçük Prens' in altın rengi saçlarını anımsatır ona. Sanatçıyla yapıtı arasındaki bağ da bir bakıma bunun gibidir. Nitellik,öznellik bu bağın en güçlü yanıdır. Düşünsel ve ruhsal bir bağdır bu. Burada, sanatın insancı yönü bir kez daha çıkıyor karşımıza. Zanaatkar, ürünüyle arasında bu bağı kurabildiği ölçüde sanata yaklaşır. Çünkü bu bağı kurduğu anda ellerinden çıkan iş,nitelliği ve öznelliği sayesinde diğerlerinden ayrılır, her zaman yinelenebilen, taklit edilmesi kolay bir ürün olmaktan çıkar ve kendine özgü bir kimlik kazanır, hiçbir şablona uymaz. Andre Gide işte bu yüzden, yüzyılımız başlarında, Fransız tiyatrosunun gerilemesini "karakter"in sahneden silinmesine bağlıyordu. Sanatçı, ürününü verirken "ne olursa olsun benzemez olsun" kaygısıyla da hareket etmez. Biçemini, özde insan gerçeğini saklayan, derinden yaşadığı duygularla besler.

Sonuç olarak diyebiliriz ki sanat ne Kant' ın onu basit zeka oyununa indirgeyen, ne Schopenhauer' un "anlık kurtuluş" kavramıyla özetlenen, ne de Spencer' in biyolojik koşullara bağladığı deneysel bulguları içeren tanımlamasına uyar. Tarih içinde kollektivizm' den endividüalizm'e doğru gelişen sanat bireyin estotik düşünsel özgürlüğünü vurgular. Sanatçının nesnede aradığı öz aslında kendi özünden başka bir şey değildir. İşte bunun için sanat, çiğ tanecikleri gibi damla damla kaplar evreni. Evrenselliğini bireyin özgürlüğünde bulur. Her sanat yapıtı birdışavurumdur,özgürce dışavurum. Böylece,yaratıcısının olduğu kadar onu izleyenlerin de kurtarıcısı olur. Herbirimiz kendimizden birparça buluruz onda. Genele uymayan yönümüzün, benzemezliğimizin dile getirilişini duyumsamak rahatlatır içimizi. Çöl sıcağında yüzümüze çarpan su zerrecikleri gibi tıpkı. Tezli oyunlarda, tezli romanlarda, koşullu şiirlerde bu duyguyu tadamayız. Sanat öznel olduğu, niteli aradığı ölçüde belli kalıpları aşarak sonsuza,evrensele uzanabilir. Eluard' ın *La Rose publique* (Herkesin Gülü) adlı yapıtından dilimize çevirdiğim ve tüm baskılara karşın öznelliğini elden bırakmak istemeyen insanı, evrensel boyutlarıyla dile getiren şu dizeleri aynı zamanda sanatın işlevine de ışık tutabilir sanırım:

İnsan oldum kaya oldum
İnsanda kaya kayada insan oldum
Havada kuş oldum kuşta sonsuz enginlikler
Soğukta çiçek oldum güneşte nehir
Çiğ tanesinde yakut oldum

Kardeşçe yalnız kardeşçe özgür.

UZAYDA ANNEMLE

ALİ ERSİN GÜNÇE

Buzların içine gömüyorum ölünü
Yontma taş devri günü
Uzay çağı yine seninle

Nasıl diriltmeli o güzel annemi
Kaldırıp ayağa eski kalbi elinde
Uzayda çocuklar tüm sevdikleriyle.

HAZAR GÖLÜ BAKIR SUYU

MUSTAFA SERCAN

Etkin İnsan Etkinleştirici Sanat

Elazığ. Hazar gölünün kıyısındayız. Söğüt, çam, kavak ağaçlarının gölgesinde. Akşam saatleri yaklaştıkça güneşin yakıcılığı azalıyor. Gölü çevreleyen kızıl tepeler... Gölün ortasında bir kaya parçası, bir adacık. Kızıl tepeler, adacık...

Bir söylence anlatıyor arkadaş... Adacığın söylencesini...

Hazar gölünün yerinde bir şehir varmış. Ben diyeyim bin, siz deyin beş bin yıl önce... Gebe bir kadın gelmiş şehre. Su istemiş. Veren olmamış. Bütün şehri dolaşmış kadın. Su veren yok. Bütün şehre ilenmiş . Ne olmuşsa olmuş, bütün şehir çökmüş. Su basmış her yanı. Bir tek o kadının oturduğu kaya kalmış su üstünde.

Gün batımı.. Söylencedeki kadının, söylenecedeki kentin hüznüyle kızılca karanlık birleşti. Gölü çevreleyen kızıl kayalar bakıra kesti. Hazar gölü bir ayna. Hazar gölü bakır suyu...

Hüzün... Gebe bir kadından suyu esirgeyen insanların verdiği bir hüzün mü bu? Gebe kadının susuzluğunun hüznü mü? Bu söylenceyi çıkaran, binyıllar boyu anlata anlata bugüne getiren insanların dinleyenlere vermek istedikleri dersin hüznü mü? Bir söylenceden bunca hüzün de çıkarır mı demeyin. Söylencelerde inanılacak bir yan bulurum hep. En azından beni etkileyen bir yan mutlaka çıkarırım. Hoşuma gider.

Bencilliklerinin tutsağı, suyu esirgeyen insanları düşünüyorum. Söylenceyi bir gerçeklik gibi algılamak işime geliyor. Öyle ya eninde sonunda, bencilliğin eleştirilmesi gereksinimi değil mi, söylenceyi bugüne taşıyan? 'Gemisini kurtaran kaptan' anlayışının geçerli olduğu günümüzde çıkarılabilir miydi bu söylence?

NE OLDU İNSANLARA?

Giderek artıyor satın alınabilir nesneler. Herşey satılabilir, satın alınabilir,mülk edinilebilir oluyor. Su, bilgi, sevgi, dostluk, inanç... İnsanlar belki bir gün, kendilerini satışa çıkardıkları gibi tanrılarını da satışa çakaracak. Bir güç var toplumda. "Güven veriyor" insanlara. Mülkünüz olursa, paranız olursa güvenliktesiniz. Mutlu olmanız için güvenlikte olmalısınız. Mutluluğunuz daha çok nesneyi mülk edinmenize bağlı... İnsanlar bu doğrultuda davranıyor. Giderek artan oranda, gittikçe çoğalarak...

Shakespeare'in Macbeth'indeki Hecate'in dediği gibi **"Güven her zaman insanın baş düşmanı"**dır. Friederich Georg Jünger'in ileri sürdüğü de çarpıcı: **"Güvenlik insanları olumsuz rastlantı ve mutsuzluk yaklaşımına körleştirir."**

Varoluşun vazgeçilmez temellerinden biri olan güvenlik nasıl olur da insanın baş düşmanı, körleştiricisi olur? Dışımızdaki nesneleri kendi varoluşumuzun önüne koyarsak neden olmasın. Nesneler, yetenekler, duygular, bedenler... her şey alınıp satılabilirse, güvenlik yalnızca mülk edinme temelinde hedeflenirse düşmanlaşma da, körleşme de kaçınılmaz. Sahip olunan şeylere sıkıca sarılarak, kişiliğimizi bunlarla oluşturma çabası, kendi emeğimizi, kendi yaptıklarımızı bize karşı düşmanlaştırıyorsa, bu yabancılama nasıl bir güvenlik sağlar ki bize.

İNSANCA ETKİNLİK

İki ayağı üzerine doğrulan, eli özgürleşen, eliyle beynini özgürleştiren, geliştiren insan... atalarımız...Bunca

teknik ilerleme, gökdelenler, barajlar, atomun parçalanışı, güçlü silahlar... Biz ne denli ilerdeyiz atalarımızdan? Bütün bu gelişmelere bakıp, "eh insan doğası bu!" demek kaç kişiyi rahatlatır? Belki de o söz doğru. Bizler henüz insanın atalarıyız.

Mülk edinilen, sahip olunan nesnelerin koruyucu şemsiyesi bir yanılsama. Çünkü mülk edinilen nesne, aynı zamanda tüketilebilir, yitirilebilir, yok olabilir... Kendi varlığı bizim tanımlamamıza bağlı bir nesne, nasıl olur da bizi koruyabilir. Bu tür nesnelere gereksinmemiz var. Yiyeceği, suyu, giyeceği gereksiniriz. Olmazsa olmaz. Ama bununla yetinmek, insanlığın ilk çağlarında kalmak olurdu. Sonra mülk edinmeci anlayış, güveni, sevgiyi, saygıyı, kendini varetmeyi, kendini gerçekleştirmeyi de aynı sisteme bağlamış. İşte karşı çıkılması gereken bu.

Gelişen insan, bedensel gereksinimlerini karşıladıktan sonra, soyut gereksinimlerini de kendi üretmeye başladı. Ya da şöyle demeli, soyut, manevi gereksinmelerini de üretibilir yeterliğe geldi. Ancak soyut gereksinmelerin üretimi kendi haline bırakıldığında denetlenebilir değildir.Bunların alınıp satılabilir olması, denetlenebilirliğini de getirdi. Toplumsal örgütlenme geliştikçe, teknik gelişmeleri, toplumsal ilişkileri başaran insan, manevi gereksinimlerini gittikçe daha güç üretir hale geldi. Bugünkü durumumuz bu. İnsanlık artık ne maddi ne de nanevi üretimde özgür. Oysa, **"Özgür ve bilinçli etkinlik, insan, türünün karakterine en uygun davranış biçimidir. Emek, insanca etkinliğin simgesidir. İnsanca etkinlikse yaşamdır (Marx)"** Marx'a göre kapitalist sistemde insanın 'kendi başına çalışması' felce uğratılıyor ve insan kendi özüne yabancılaşıyor.

ETKİN İNSAN -EDİLGİN İNSAN

Edilgen insan yabancılaşmış etkinlikteki insandır. **"Yabancılaşmış etkinlikte kişi kendini, eylemin etkin bir öznesi olarak değil de, eyleminin bir sonucu olarak ve kendinden ayrılmış, ötede, hatta kendisine karşıt bir şeymiş gibi görmek durumundadır. Aslında eylemde bulunan "Ben" değilimdir, bazı iç ya da dış güçler beni kullanarak eylemde bulunmaktadırlar. Böylelikle ben etkinliğin sonuçlarından ayrılmış olurum. (E.Fromm)".**

Etkin insan, etkinliğine yabancılaşmamıştır. *"Yabancılaşmamış etkinlikteyse kişi kendini eylemdeki özne olarak yaşar. Bu tür bir etkinlik, bir doğurma, bir üretme sürecidir ve kişi ile ürettiği şey arasında doğrusal bir ilişki, bir bağ vardır. Böyle bir durumda etkinlik, kişinin güçlerinin ve yeteneklerinin dışa yansıması demektir. Kişi aktivitesi ile bir olmuştur. Bu yabancılaşmamış etkinlik, 'verimli etkinlik'tir. Burada önemli olan etkinliğin ürünü değil, onun kalitesidir. (...) Bir insanın öyle kendi halinde oturduğu ve kendi benliğinin bilincine varmaya çalıştığı, ya da bir ağaca boş bakmak yerine onun 'gerçekten gördüğü' veya bir şiiri okurken şairin duygularını hissettiği anlarda hiçbir şey 'varedilmemiş' olmamasına rağmen, böyle bir süreç 'verimli'dir aslında (E. Fromm)"*

Etkin insan, bütün insanlarda (değişik oranlarda) var olan özellikleri, insancıl zenginlikleri değerlendiren, onları geliştiren insandır. Kendini yenileştiren, geliştiren, seven, benliğinin dar sınırlarını aşarak öbür insanlara yönelen, onlarla işbirliğine giren verici insandır. Bir anlamda etkin insanın en önemli yapıtı kendisidir. Etkin insan dış ya da iç dünyasında olan olaylarla uyum içindedir. Olayların başlatıcısı, öznesi, nedenidir.

Edilgin insan ise, iç ya da dış dünyasındaki olayların başlatıcısı değildir, nedenlerden yalnızca biridir, olayların nesnesidir. Edilgin insan çevreden ya da sistemden ona verilen rolü üstlenir, Olacaklara karar veremez ama sonuçlarına katlanır. Gelişmesi daha çok teknik düzeyde, edindikleri mülk edinme tarzında, duyguları tanımlanmış ölçütler içindedir. Dar benliğinin sınırlarına kapanmış, başka insanlarla ilişkisi nesne düzeyindedir.

Edilgin insanın temel başarısızlığı kendini üretememesidir.

ÇİÇEK

Uzun bir tatilden mi dönmüştük? Evdeki çiçeklerin çoğu kurumuştu. Birisi var kurumamış. Botanikteki adı ne bilmiyoruz. Bir arkadaşımız öyle söyledi diye,biz de "Parlak Mustafa" diyoruz. Parlak Mustafa kurumamış. Ama o parlak, canlı yaprakları mat bir yağlı boya yeşiline dönmüş, seyrelmiş. Kurumamış ama yozlaşmız. Bir daha kendine gelemedi.

"Kitch" mi deniyordu yoz sanata? Dilimizdeki "piç" sözcüğüne ne kadar da benziyor. Yozlaşma denince hep kökenden uzaklaşma, köksüzleşme geliyor dilimin ucuna.

Köken denince ille de gelişimsel ya da ulusal köken mi anlaşılmalı sanat için? Bana hiç de öyle gelmiyor. Dede Korkut'la Rabelais, Karacaoğlan'la Bach aynı soydan. Sait Faik'le Dostoyevski'nin, Tolstoy'la Nazım Hikmet'in kökleri aynı. Aynı köklerde ayrı ayrı bedenler. Ayrı tatta meyve verseler de, hepsinin de meyvesi güzel, besleyici.

SANATIN ETKİNLİĞİ

Sanat bir dünya sunar alıcısına. Kimi zaman yaşanılanı da aşan bir etkinliği vardır bu dünyanın. Yaşadıklarından, yaşanılan karmaşasından kendisi için bir sonuç çıkaramayan sanat alıcısı, bir sanat yapıtından çok daha kolay elde edebilir bu sonucu. Yaşadığı bir duyguyu, bir sanat yapatıyla çoğaltır, çoğaltabilir. Yeni duygular, yeni yaşantılar tanır, yeni deneyler kazanır bir sanat yapıtıyla.

Sanat gereklidir insana. Yaşamını derinleştirir ya da yüzeyselleştirir. Sanat etkindir. insanı değiştirir. Yoz sanat da değiştiricidir, soylu sanat da. Bir sanat yapıtıyla ilişkiye geçen insan aynı kalmaz.

ETKİNLEŞTİRİCİ SANAT

Sanatın niteliğini veren dayandığı temel dünya görüşü değil midir? Bir sanat yapıtının insana aktardığı anlam, duygu, düşünce, insanı etkileme tarzı, biçimsel özellikleri o sanat yapıtına kimliğini veriyor mu?

Edilgin insan, olayların nesnesi, etkin insan öznesiyse, insanı özne ya da nesne olmaya yönelten sanatları bir tutmak nasıl doğru olur?

Edilgin insan, verili koşullara tutsaktır. Edilgin insanın içinde bulunduğu kafesten, tutsaklık zincirlerinden kurtarılmasında sanatın etkinliği yadsınabilir mi? Umutsuzluğu, umarsızlığı, devingenliğin anlamsızlığını çoğaltan, sanat alıcısına aktaran yapıtların

kafesi daralttığı, zinciri ağırlaştırdıkları bilinmez mi? Aynı biçimde gerçekçi olmayan,boşuna çaba eylem çağrıları getiren sanat yapıtlarının kafesi elle parçalamak gibi boşuna, hem de umutsuzluğu arttırıcı etkisi olduğu çok mu yabancı bize?

Etkin insan üretken, değiştirici insandır. Edilgin insanın etkinleştirilmesi, üretkenliğinin, değiştiriciliğinin arttırılması anlamına gelir.

Etkinleştirici sanat, dünyanın, çevrenin, insanların değiştirilmesinin olanaklı olduğu düşüncesini çıkış noktası alır Edilginleştirici sanat, değişmezliği mutlaklaştırırken, **"Güneşin altında yeni bir şey yok"** derken, yaşamda birşeylerin değiştirilmesi için her çabanın boşuna olduğu safsatasını yinelerken durağanlık düşüncesini temel alır. Etkin sanat, durağanlaştırıcı, edilginleştirici sanatın karşıtıdır.

Etkinleştirici sanat bir yandan yaşamın gerçek görüntüsünü vermeyi amaçlarkan, bir yandan da bu gerçeğin değişken hakikati üzerine kurulur. Bu değişken hakikat, gerçekleştirilebilir bir umut taşıyıcısıdır. Etkinleştirici sanat, alıcısını düşünmeye yöneltir. **"Hangi alanda olursa olsun, düşünmenin teşvik edilmesi ezilenlerin yararınadır (Brecht)"**

Etkinleştirici sanat gerçekçi olmak zorundadır. Etkinleştirici sanatçı gerçeği yazmanın güçlüklerini göğüsleyebilmelidir. Gerçeği yazmak; hakikati etkin bir silaha dönüştürüp kullanabilme yeteneği, hakikatin kimler elinde etki kazanabileceğine karar verebilme yetisi, hakikati yayabilme hüneri ister (Brecht).

BİR BARDAK SU

Gebe bir kadına su vermemenin bencilliğini yargılayan sağduyu insancıl. Ben bu Hazar Gölü söylencesini gerçekçi buluyorum Üstelik Hazar Gölü akşamları bakır rengi. Altın rengi değil.

Bakır bana her zaman daha insanca gelmiştir.Bakır, üretken insanın madeni mi? Bana göre öyle. Hem çok, hem bütün insanlığın kullanımına açık. Ben bakırdan yanayım.

Akşam karanlığındayız. Hüznüm dağıldı. Biliyorum yarın güneş yine doğacak.

HÜCRE

SABAHATTİN YALKIN

1. Ben geceye soyununca
Kan karanlığında
hücreler
Uyanır
sonsuz akarsularında
sevdaların

2. Bakire çıkmasa da
gerdek öpüleri
Güneşe toplamak kalır
sabahı
yıldız artıklarından

3. Hücreler zamanla
Benim söylenmeyen adım olur
doğumlarda
İlkin tek hücre
Sonra on
Sonra milyon
Sonra çok milyon
çocuklardan çocuklara

4. Gökyüzünün göktaşları
topraklanınca
çağlar sonra
Ortak anılar kalır soluklarda
hücre hücre
Belki bir yürek çarpıntısı
göz göze gelince

O HİÇ İHANET ETMEDİ

AYTEN MUTLU

Günümüz toplum bilimcilerinin, düşünür ve yazın eleştirmenlerinin son zamanlarda sıkça, tartıştıkları bir konu var. Sanatın geleceği. Öne sürülen görüşlerin pek çoğu sanatın gerilediği, modern insanın gereksinimine yanıt vermekten uzak kaldığı doğrultusunda . Bazı batılı, militan aydınlar ise daha da ileri giderek sanatın ölmekte olduğunu aşırı bir hevesle savunuyorlar. Ülkemizde birtakım televizyon gediklisi yazarlar da sanatın modern insanın geriksinimi dışında kalmaya yüz tuttuğunu bilimin ve teknolojinin hızla ilerlemesi karşısında sanatın eski önemini kaybettiğini söylüyorlar. Aşırı tutumlara girmekten kaçınmaya çalışan sol görüşlü yazar ve eleştirmenler ise, günümüzde sanatın, çağdaş burjuva ideolojisinin aracı haline geldiğini, bunun da toplulukları olumsuz yönde etkilediğini, insanın gelişimi üzerinde sapkın bir işlev yüklendiğini, bundan dolayı da değerini yitirdiğini vurguluyorlar.

Batıdaki bir takım bilim adamları ise, çağdaş toplumlarda sanatın tek çıkış yolunun bilimle bütünleşmek olduğunu, ancak bu yolla yaşayabileceğini öne sürüyorlar.

Bütün bu savlara karşı sorulması gereken bir soru var:

-Kafanızdaki kavramları netleştirmenin zamanı gelmedi mi?

Aslında bütün bu görüşlerin hemen hepsinin temelinde, sanatsal yaratıcılığı yok sayma, sanatsal etkinliği yaşamdan kopuk, salt tinsel bir haz ve doyum aracı görme eğilimi yatıyor.

Peki, bir takım aşırı-sol tutumlarda bile giderek yandaş bulan bu eğilimin kaynağı nedir?

Çağımız, geçmişle geleceğin, tükenenle gelişmekte olan iki sistemin, hayatın her alanında kıyasıya çatıştığı bir çağ. Sonuna yaklaşan kapitalizmle yüzyıl başlarında doğan ve son yıllarda eksiklerini giderme yolunda geniş adımlar atarak, yeni açılımlar kazanmakta olan sosyalizm çağı. Bu iki sistem arasındaki ideolojik kavga, kültürel alanlarda da yoğun biçimde yaşanıyor.

Egemen ideoloji, halkların kültürel gelişimlerinin önüne geçebilmek için, olmadık hilelere başvuruyor. Sanatın gerçek gücünün farkında olan emperyalizm, sanatçıyı emekçi kitlelerden yalıtarak, sanatı asıl amacından saptırmaya, kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmeye çalışıyor.

Çünkü sanat, insanın sadece tinsel ve entellektüel etkinliğinin bir alt birimi değil, aynı zamanda toplumsallığının ana etkenlerinden biridir. Ortaklaşa yaşamın başladığı ilk çağlardan bu yana da insanı çevreleyen dünyanın algılanmasını kolaylaştırmış, özümsenmesini sağlayarak, değişen koşullarda bireyseli toplumsala, kişiseli evrensele ulaştırma işlevi ile varolmuştur.

İlk çağların o vahşi dünyasında insan, yaşayabilmek için çevresini kendisine uydurmak zorundaydı. Doğayla başa çıkabilecek fiziksel donanımdan yoksundu çünkü. Ayakta kalabilmek güdüsü onu toplu yaşamaya itmiş olmalı. İlk kültürel ilişkisinin başlamasıyla ortak eylem sürecine giren insan, sesindeki çığlıkta coşkuyu, dansındaki ritimde bütünleştirici heyecanı farketti. Kendi somut varlığının dışında bir çeşit büyü saydığı ve kendisini korktuğu her şeye karşı güçlü kılan bu tür etkinlikleri yaşamanın her alanına taşıdı. Büyüye ve büyücüye saygı ve bir çeşit korkuyla bağlandı.

İnsanın doğa karşısında korkularını yenmeye başlamasıyla büyü, nitelik değiştirerek dine ve giderek bilime ve sanata dönüştü. İlk çağlardaki totemler, gökyüzündeki tanrılar, büyü törenleri, dini ayinler ve sanatsal gösteriler haline geldi. Eski büyücü de din ve bilim adamı ya da sanatçı kimliği ile toplumun sözcülüğünü üstlenmeye devam etti.

İnsanın evrimleşme sürecinde öyle aşamalar, vardır ki, onun gelişmesi üzerindeki etkisinin olumlu olup olmadığı tartışma götürebilir. Oysa öyle bir kavram var ki, kanımca günümüzde yaşanan acıların ana nedenlerinden biri bu kavramda kimlik kazanıyor. Mülkiyet.

İlkel toplum düzeninden, bir avuç yönetici katmanının hegomanyası altında ezilen yığınlar demek olan sınıflı toplum düzenine geçişi hazırlayan önemli nedenlerden biridir mülkiyet. Toplumsal tabakalaşma arttıkça, toplu yaşamanın evrensel birliği bozulmaya başladı. Bireydeki iç dengelerin sarsılmasıyla, ortaya çıkan yabancılaşma, sanata yeni işlevler ve yeni boyutlar ekledi. İnsanla dünya arasında beliren yeni çelişkileri çözümlemek ve yeni dengeler kurmak. Bölünmüş bireyselliği bütünleştirerek, güven duygusunu insana yeniden vermek. Bireyi sorgulamaya başlayan sanat, böylece bireysel bir üretim tarzına dönüşerek, kavram olarak bugünkü anlamını kazandı.

Gelişen sınıflı toplumlarda toprak kölelerinin sırtından zengin olan yönetici sınıf, toplumsal konumunu ve gücünü yitirme korkusuna karşı kendisini avutmak için sanatı destekledi.

Bir gösteriş aracı haline getirilmek istenen sanat, bu destekten alabildiğine yararlandı. Üretilen ölümsüz yapıtlar ortaçağda kültürel altyapının oluşup gelişmesinde önemli rol oynadı.

Ticaret burjuvazisinin gelişmesiyle sarsılan derebeylik düzeninin yıkılışını hızlandıran etmenlerden biri de, sanatçıların halk kitleleri içinde yaydığı özgürlükçü düşünceler oldu. İnsanlık tarihinde yeni bir çağ başlıyordu. Burjuva-demokratik devrimleri çağı. Gelişen burjuva sınıfı o döneme göre devrimci bir nitelik taşıyordu. Düşsel bir umutla bu sınıfın yanında yer alan sanatçı, zamanla burjuva sınıfının devrimci özünü yitirmesi ve özgürlükçü savlarla yola çıktığı halde, ücretli köleliği sistemleştirmeye başlamasıyla düş kırıklığına uğradı.

Demokratik-burjuva devriminin zamanla ortaya çıkan iki yüzlülüğü, maddeleşen insan ilişkileri, bireyin yabancılaşmaya itimlenmesi, sanatçı için , böyle bir dünyanın değerlerini artık benimseyememek demekti. Sistemleşmeye başlayan kapitalizmin iç çelişkileri belirdikçe , sanatçının küçük burjuva duyarlılığının sınırları zorlanıyordu. Sanatçı kimliğinde yoğunlaşan bu düş kırıklığının sanata yansıması, anlatım türlerinin gelişmesine de yaradı. Düzene karşı çıkıştan, geçmişe sığınmaya, umutsuzluktan bunalıma kadar çeşitli çatışmaları içeren sanat akımları bir bir oluşmaya başladı. Olumsuz ya da olumlu, bütün bu akımlarda somutlaşan ortak bir özlem vardı. İnsanın birliğine duyulan tutku.

Gelişen kapitalist dünyada yeni boyutlar kazanan üretim ilişkileri, insan-emek bütünselliğini iyice parçaladı. Her şeyin metalaşması insana, somut ilişkilerin kolayca anlaşılamadığı, karmaşık bir dış dünya yarattı. Her türlü değer için hazır kalıpların üretilmiş olduğu, egemen anlayışın ilişkileri yönlendirip biçimlendirdiği, korumasız bir dünya.

Bir türlü bütünleşemediği böyle bir dünyada insan, ayrıntıları çözümlemeye çalışırken bütünü gözden yitiriyordu. Gerekliyi gereksizden ayırdedemez hale geldi. Düzmece değer yargılarının bombardımanı altında kendisine sunulan sanatsal ürünlerin yapay içeriği karşısında iyice korunmasız kaldı.

Her şeyi olduğu gibi sanatı da alınıp satılabilen bir meta haline dönüştürmeye çalışan egemen güçlerin çabaları, sanatın gerçek yaşamdan uzaklaşma, nesnel gerçeklikten kopma süresince girmesine neden oldu.

İçinde yaşadığı toplumun bireyi olan sanatçının, yoğun bir propagandayla topluma dayatılan çarpıtılmış değer yargılarından etkilenmesi güçtü. İnsancıl duyguları ağır basan dürüst sanatçı, metalaşan dünyaya uyum sağlayamadığından kabuğuna çekilerek, kendi küçük dünyasına sığındı. Egemen anlayışın dümen suyunda seyreden sözde sanatçı ise, idealist estetiğin sunduğu soyut kavramları işleyen, görünüşte bağımsız yapıtlar üreterek, insana ve sanata, dolayısıyla kendi özüne aykırı, yaldızlı bir yaşam içinde savrulup duruyor.

Yaşananın farkında olan, sosyalist dünya görüşü doğrultusunda çağının sorumluluğunu omuzlayan gerçek sanatçı ise, dışlanmalara, haksızlıklara, yok sayılmalara direnerek, ürettikleriyle eylem, yaşam ve insan arasındaki bağı diri tutmaya çalışıyor.

Tek boyutlu sanat ürünlerinin abartıyla desteklendiği günümüzde, halk sanatı silinirken, soyut sanat, pop ve benzeri modern akımların yaygınlığı artıyor. Nesnel gerçeklik ile halk arasındaki bağını iyice yitirmiş olan çağdaş burjuva sanatının içine düştüğü bunalımın görüntüsü olan böylesi akımlar halkı etkiliyor. Özellikle sanayi devrimini tamamlayamamış ülkelerde halkı yığınlaştırmaya hedeflenmiş,özünde estetik beğeniyi çarpıtmaya, görünüşte ise halkın sanat gereksinimlerini karşılamaya yönelik seçkin (!) yapıtlar, özellikle gençler arasında sorumsuzluk ve adam sendeciliği ideolojik platformalara taşıyor.

Emperyalizm, her türlü aracı kullanarak halkı işine geldiği gibi biçimlendiriyor. Maddeci estetik ilkelerin uzağına düşen insan, idealizmin ve metafiziğin kaosunda çırpınıp duruyor.

Tarihin hemen her döneminde sanat egemen güçlerin ilgisini çekmiştir. Bu ilginin altında, insanları istedikleri biçimde yönlendirmede, sanatı kendi araçları olarak kullanma isteği vardır. Çünkü sanat, toplumsal ilişkilerin yeniden düzenlenmesine yardım eder. Toplumun ortak duyarlığını yansıtır. Üretilen kültürel değerlerin geniş kitlelere ulaşmasını sağlar. Böylece emekçilerin ulusal ve evrensel ekini özümsemesini kolaylaştırarak yeni bir toplumun kurulması için harekete geçirir.

Çünkü sanat, duyuları bileyerek bireyi yaşama karşı duyarlı kılar. Algılama yetisini geliştirerek bilinçte düşünsel kapasiteyi arttırır. Kavram düzeyini değiştirip geliştirerek sürmekte olanın gerçek yüzünü ortaya çıkarır. Ortak bilinci oluşturup, yaratışın ve izleyişin her anında düşündürerek nedenselliklerı algılayan, yargılayan ve eyleme geçen kitleselliği üretir. Gerçek sanat yapıtı aynı zamanda güzellik ve uyum ilkelerini özdekleştirerek insan yaşamını zenginleştirir. İdeolojik, yapısal ve estetik ilkelerin bütünlük içinde varolduğu bir sanat ürünü güzelliği ve uyumu da taşıyarak kılgısal bir işlevi de gerçekleştirmiş olur.

Tarihsel süreçte insan-sanat etkileşimi bu denli açıkça görülebiliyorken, özellikle bazı aşırı-sol tutumların, sanatın gereksizliği konusundaki yargılarını anlayabilmek olası değil. Bu tür görüşleri öne sürenlerin, halkın

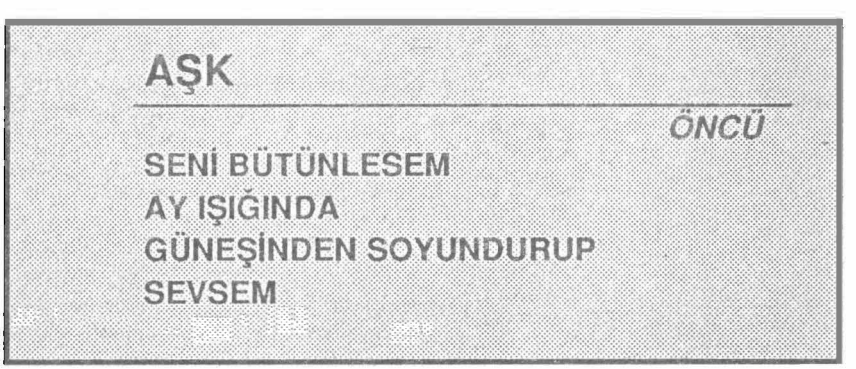

istek ve gereksinimlerini anlamaktan uzak olduklarını söylemek çok da yanlış olmasa gerek. Bazı aşırı uçların ekin kavramlarının hayli dar ve eleştiriye kapalı olmasıyla açıklanabilir olan bu yaklaşımlar, ancak egemen ideolojinin işine yarar.

Burjuva ideologlarının savunduğu elit sanat halk için üretilmez. Onun tüketicisi yine elit sınıftır. Onlar halk için üretilenlerin sanat olmaktan uzak, bayağı şeyler olduğunu savunurlar. Gerçeklikten uzak ve hiç bir temele dayanmayan bu savları çürütmenin tek yolu, halkın gerçek gereksinimlerini karşılayacak yapıtlar üretmek ve bu ürünlerin gerçek tüketicisine ulaşmasını sağlamaya çalışmaktır.

İlerici sanatçıların bu konudaki çabaları, toplumcu-gerçekçi sanatta anlamını bulan yeni bir ideolojik yapılanmayla somutlaşıyor. Değişen yaşam ve insan ilişkilerini kavrayan, biçimlendiren, netleştiren ve yansıtarak yönlendiren öncü bir yapılanma.

Sol kesimin asıl yapması gereken, dünya ekininde yerini alacak, nesnel gerçekliğe bağlı, içerik ve biçimin uyum içinde bütünleşerek insana, kendi içindeki tanrısal yetkeyi duyumsatacak, birleşmeyi sağlayarak, sömürünün üstesinden gelmede güç ve coşku kazandıracak varsıl ve dinamik bir sanatın ideolojik yapılanmasını gerçekleştirmede, sanatçının yanında yer almak olmalıdır.

İnsanın toplumsallığı ile varolan gerçek sanat, o zamandan beri ona hiç ihanet etmemiştir. Onu her zaman doğru olana ve güzele yönlendirmiştir. Gerçek sanatçı ise, toplumun yol gösteren yalvacıdır. Bu, birtakım düzmece, soyut karalamalarla değiştirilemez.

Sanatın ve sanatçının gücünün kaynağı olan büyüsü ise, toplumsal bütünleşme güdüsünün yönlendirdiği, paylaşım, insan ve doğa sevgisi, halklar arası kardeşlik ve dostluğun, daha da somut olarak barışın gerekliliğidir.

Sanatın geleceği, insanın geleceğinden bağımsız değildir. İnsan var oldukça sanat, hayatın ve güzelliğin boyutlarını genişleterek, insana yeni coşkular, yepyeni devinimler ve heyecanlar taşıyarak var olmaya devam edecektir.

YORDAM YAYINCILIK'tan 4 kitap

ZAMBAK VE GÖLGE

Çağımızın en büyük ozanlarından Lorca'nın en güzel şiirleri. Lirikliğin hakkını veren yeni bir çeviriyle.
Türçesi: **Kemal Özer - Gülşah Özer**

●

İNSAN YÜZÜNÜN TARİHİNDEN BİR CÜMLE

İsa Çelik fotoğrafla, **Kemal Özer** şiirle insan yüzünün tarihinden bir kesit sundular. İki sanatın birbirini bütünlediği yepyeni bir anlatım.

●

SINIRLAMIYOR BENİ SEVDA
Kemal Özer

Toplumsal boyutuyla sevdayı gündeme getiren şiirler

●

KİMLİKLERİNİZ LÜTFEN
Kemal Özer

Tarihsel ve güncel kimliğiyle insanı sorgulama şiirleri

●

Bütün kitaplar 4000'er lira

●

Edinmek isteyenler, Yordam Yayınevi'nden ya da İnsalcıl dergisinden tutarı kadar pul göndererek isteyebilirler.

●

Yordam Yayıncılık: İstanbul Evleri 27/1
34590 Bahçelievler - İSTANBUL

YAZAR NİÇİN ETKİN DEĞİLDİR

ERGİN KOPARAN

Son film festivalinde seyrettiğim "Cezayir Savaşı"nın bir sahnesi beni uzun uzun düşündürdü. Cezayir'deki Fransız işgal kuvvetleri kumandanı sert ve saldırgan biriydi. Karşısındakine ne cevap hakkı vermez bir biçimde, emir kipinde konuşuyordu. Yani tam işinin erbabı... Bir gazeteci, bu kumandana "Sartre da savaşa karşı. Ne dersiniz?" deyinci esip, gürlemesi beklenen o "gürlengeç" kumandan süt dökmüş bir tavırla "Sartre'ın karşımda olmamasını isterdim." deyiverdi.

Yine o günler üzerine benzer bir olay anlatılır: Gazetecilerin, "M. Sartre, Cezayir konusunda aldığınız kararları eleştiriyor. Oysa siz Fransa demeksiniz. Sizi nasıl eleştiribilir?" sorusuna De Gualle, "Unutmayınız ki beyler M. Sartre da Fransa demektir." cevabını verir. Sartre ve öbür Fransız yazarlarının Cezayir şavaşında takındıkları tavrın, işgalcilerin pes etmesinde payı olduğu bir gerçektir. Yazarlar o toplumda etkili. Kamuoyu oluşturmada belli ki hiç de azımsanmayacak bir payları var. Peki, ya bizde...

Beni düşüncelere iten, aslında Fransa'nın durumundan çok bizim durumumuzdu. Toplulumuzda yazarların pek fazla etkili olmadığını görüyoruz. Kendileri de yazma edimi içinde olan, yazılı malzemeden para kazanan basın bile, toplumun geniş kesimlerini ilgilendiren olaylarda, kamuoyu araştırması ya da anket adı altında futbolculara, şarkıcılara sorular yöneltir de yazarlar akıllarına gelmez. Körfez sorunundan İstanbul'un susuzluğuna kadar düşüncesi sorulanlar arasında yazarlar pek seyrek bulunur. Hatta, (olmaz ya) yazarlığın sorunları üzerinde anket yapılsa, gidip yine dansözlerle güreşçilere sorarlar.

Kamuoyunu yazarlardan çok sahne sanatçılarının, futbolcuların etkilediği apaçık. Bunda öncelikle, yazarların geniş toplum kesimlerine ulaşma olanaklarını bulamamalarının, buna karşılık sanatçıların ve futbolcuların her gün yüzbinlerce eve (görsel ve basılı haberleşme araçlarıyla) girebilmelerinin payı var kuşkusuz.

Yazar, az tanındıkça toplumdaki etkisi azalıyor, etkisi azaldıkça daha az tanınıyor ve bu kısır döngü sıfır noktasına doğru gidiyor. Yazarlık, giderek geniş toplum kesimleri için endüstri tasarımcısı, yöneylemci gibi az bilinen, az rastlanan, kimsenin kafasını fazla meşgul etmeyen "bir acayip meslek" olup çıkıyor.

Yazarların bu toplumda etkili olamamaları toplumun o yönde koşullandırılmasının doğal, bilerek hazırlanmış bir sonucu. Devlet televizyonu olsun, özel basın olsun, yayınlarıyla kamuoyunu bu yönde hazırlıyorlar. Sanatçı ve futbolcu görmeye alışan seyirci (gazetelerinki de okurdan çok seyirci sayılabilir, okunmaktan çok bakıldığı için) hep onları görmek istiyor bir süre sonra. Zaten kimsenin ne istendiğini sorduğu yok ya...

Talep bu yönde oluşturulduktan sonra gelsin "Kimse kitap okuma istemiyor! Yazarların ürünlerine talep yok!" gerekçeleri. Kendi yönelttikleri taleple piyasayı belirliyorlar. Kendi belirledikleri piyasayı gerekçe göstererek de arzı denetliyorlar. Hâlâ varolduğunu bildiğim, yurdun dört bir yanına dağılmış okurlar, bulundukları yerlerde "kitap, dergi, şiir" diye kıvranıyor. Yazar, "Kitabım yayınlansın, okura ulaşsın" diye kıvranıyor.

Serbet piyasayı düzenleyenler ise onu serbestçe diledikleri gibi denetleyerek şiir, öykü, deneme basmıyorlar da, falanca dansöze armağan edilen evi, filanca futbolcunun transfer parasıyla aldığı yeni otomobili yayınlıyorlar. Arada bir de "acı" gereksinmesini karşılamak için menisküs olan feşmekan fulbolcunun bacağı manşet oluyor. Okurların aklı da menisküs oluyor böylece yavaş yavaş...

Gençlerin ezici çoğunluğu bir Hemingway romanı okumamışlardır ama hemen hepsi gol attıktan sonra saha kenarına gidip tribünlere göbek atan Kamerun'lu futbolcuyu tanır. Şimdi edebiyatın karın doyurmadığı söylenebilir. Sanki, falanca mankenin Amerika yolculuğunu, yada Arjantin'li futbolcunun hayat hikayesinini bilmek çok karın doyurur. İnsanlar yazarlara değil sanatçılara, futbolculara özendiriliyor. Onlarla kendilerini özdeşleştiriyorlar. Bir gün onlar gibi olmanın hayalini kuruyorlar. Büyük bir çoğunluğu için ömür boyu hayal kurmak olarak kalıyor bu. Çok küçük bir oranda ise hayaller gerçekleşiyor ki "Bak istedi, oldu" görünümü sergilensin, bu oyunun vitrini oluşsun, hayal ticareti sürüp gitsin. Hayalleri gerçekleşen eser miktarda hayalci öbürlerinin iştahını iyice kabartıyor. Hayal kuranlar, hayalleri bozulmasın diye fazla etliye, sütlüye karışamayacakları için alan da memnun satan da.

Peki, iş toplumda daha iyi bir konuma gelmekse, insanlar yazarlara özenmezler mi? Kitap da öbür tüketim malları gibi çok satsa, yazarlar çok para kazansa, hani kimileri de göbek atarak değil de yazarlıkla paraya ve üne kavuşmak istemezler mi? Olmasına olur da iki nedenden bu toplumda olmaz. Bir kere, ülkemizde edebiyat karın doyurmaz değildir. Yazarın karnını doyurmaz, yayıncının, kağıtçının, dağıtımcının, kitapçının karnını doyurur. Yayıncılıktan zengin olanlar eğer zeytinyağı ve deterjan satmıyorlarsa edebiyattan zengin olduklarını söğlemek zorundayız. İkinci nedene gelince, bu birinciyi de belirliyor. Yazara fazla rahat yüzü vermemek gerekliliği. Yayın sürecinde telif hakkı dışında bir sorun olmayışından belli bu. Yazara Telifini ödemezler, boynunu büker. Kağıtçıya borcunu ödeme, ya kapıya iki tane burma bıyıklı gelir ya da çek başına üç ay hapis yatarsın.

Yazarı hep biraz sıkıntıda tutmak, insanları yazardan uzak tutmak, yazar olmaktan soğutmak için harcanan bu çabalar niye?

Yanıtı çok açık.Yazarın tehlikeli bir alışkanlığı var: Düşünmek ve bu düşünceleri çok sayıda insanın anlayabileceği, onları etkileyebilecek biçimde yazıya dökmek.

Yazarlığın, yazarların ve ürünlerinin toplum içinde yaygınlık kazanması, etkili olması bütün status quo'cular için rahatsız edici olabilir. (Sanmayın ki bu yalnızca iktidar için böyledir. Demokratlık tekelini elinde tutan, gardrop demokratları ve siyasi yelpazenin solakları için de çok rahatsız edici olabilir.) Bu tür rahatsızlıklara yol açmamak için yazarın toplum içinde etkili olma yolları baştan tıkanır, gereksiz tatsızlıklara da meydan verilmemiş olur.

Yazarların toplumumuzda etkili olmamaları bundandır. Yani, sivil toplumun olmayışından. Demokrasinin, hoşgörünün ve özgürlüğün insanların içine sindirilmesi gerek yazarın toplumda etkili olması için.

Bunların sindirilmesi için de yazarın etkili olması gerekli. Değil mi?

DIŞARDAKİ SEVGİLİYE MEKTUPLAR DIŞARDAN İSTEĞİMDİR

GÜLSÜM AKYÜZ

Çiçek getir bana...
Bir demet kır çiçeği.
Gelincikler olsun içinde
dudakların gibi sıcak,
kuytulardan bir menekşe
ayrılığın hüznünde.
Papatyalar olsun içinde
saçların gibi kokan,
peygamber çiçekleri bir de
gökyüzünün renginde

Çiçek getir bana.
Yeni toplanmış olsun kırlardan.
Sabahın ilk ışıkları olsun üstünde
çiy taneleri,
uykucu yıldızlar bir de
mutluluğun renginde.

Çiçek getir bana.
Yeni toplanmış olsun dağlardan.
Sümbüller olsun içinde
nergisler, müşkülümler...
Sevda türküleri olsun üstünde
yeni söylenmiş,
dağ rüzgârlarının kokusu bir de
özgürlüğün renginde...

Çiçek getir bana...
Dışardan bir armağan.
Çocuk gülüşleri olsun üstünde,
kuşların cıvıltısı bir de.
Bir arı yapraklarının arasında,
bir karınca,
bir kelebek belki de
yaşama sevincinde...

İLETİŞİM ÇAĞININ YAZARI

ÖMER ATEŞ

Yazan her kişi yazar değildir. Yazar olmak aydınca bir tavır alışı gerektirir. Başkalarının düşüncelerini dikte edenlerle aydın eleştirelliği içinde düşüncelerini yazanları birbirinden ayırmak gereklidir. Buysa bağımsız düşünebilen, tartışma ve yargılama gücünü yitirmemiş okurun sorumluluğudur. Yazarı kuşatan gerçeklikle okuru kuşatan gerçeklik aynıdır. İletişim çağının egemenleri, yazarı hem emek açısından hem düşünsel zenginlik açısından boğarken, okur kitlesi yazarı bu oyunda bir araç, bir eldiven durumuna düşmüştür.

İletişim yüzyılı, diye adlandırılan yüzyılımız, gerçek bir iletişimsizliğin temellerini attı. Tek merkezden dünyaya yayılan bilginin, bilgi olmaktan çok, bir bilgisizlik kaynağı olduğunu kabul etmeliyiz. iletişim ağlarının temel görevi, yaratılan tüketim toplumlunun giderek güç kazanmasını sağlamak yeni merkezi otoritelerin ideolojilerini beyinlere kazımaktan başka birşey değildir.

Dünyada büyük bir hızla yayıldığı gözlemlenen yeni liberalizm, gerçekte düşünsel despotizmdir. Liberalizm, yalnızca büyük sermaye sahiplerinin kitleleri tüketime zorlamada kullandıkları araçların çeşitliliği için geçerlidir. Geniş halk kitlelerini tüketime zorlama özgürlüğü, çanak antenler ve uydu yayınlarla tek merkezden haber verme, izletme, kültürel dayatma özgürlüğü, bu yeni liberalizmin görünen ve en tehlikeli yanıdır. Dünyanın herhangi bir yerindeki herhangi bir olay tartışmasızca tek bir kaynaktan tüm dünyaya duyurulmakta ve kitleler tartışmasız bir kabule zorlanmaktadır. Beynimizin tartışma sorgulama nedenleme düzenekleri, yerini evetleme düzeneklerine bırakıyor. Usumuz inanılmaz bir baskının altında acımasızca eziliyor. Barış içinde ve birarada yaşama, sloganı; aynı şeyleri tüketme, aynı şeyleri düşünme sloganıyla eş anlamlı bir içerik kazanıyor. Sağduyu ile kabulleme yer değiştiriyor. Eleştiri çağı, liberal despotizmi doğuruyor. Bu hastalığa çağımızın Taylorizmi de denilebilir. Düşünerek çalışan insanlar değil, yalnızca çalışan insanı hedefleyen bir zorbalığı yaşıyoruz.

Uluslararası iletişim tekellerinin büyük görüntü tuzaklarına aynı anda milyonlarca insan düşmektedir. Günün her saati, aralıksız yayın yapan televizyon kuruluşları giderlerini reklam gelirleriyle karşılama yolunu baştan seçmişlerdir. Daha doğrusu bu yayın tekellerinin finansörleri, uluslararası şirketlerdir. Televizyon yayınlarında düşülen tuzak, birden çoktur. Artık bu yayınlarda reklamlar paket reklam olmaktan çıkmaktadır.

Yayın aralarında gösterime giren reklam programları yerine, yayın akışı içine gizlenmiş reklamlar tercih edilmektedir. Herhangi bir spor programı içinde yer alan reklam panoları, sporcuların göğüslerine takılan reklam bandları, bir film içinde tüketilen alkol ve sigara görüntüleri son derece sinsice hazırlanımş reklamlardır.

İletişim teknoljilerinin böylesine acımasızca kullanımına karşın, uluslа-

rarası şirketler yine de doymamakta ve insanların günlük hayatlarının her alanına girmeye çalışmaktalar. Günlük basın, bu sermayenin ikinci hedefi olmuştur. Basın organlarının masum tiraj yükseltme çabaları, basının bir araç durumuna düşmesine neden olmuştur. Bağımsız basın kavramı, artık bir nostaljiden başka bir şey değildir. Bu sektörde kâr-zarar hesapları, sektör dışı etkinliklere göre yapılıyor. Ülkemizde son bir kaç yıldır yaşanan budur: Gazetelerin güdümünde gibi gösterilen pazarlama şirketleri, günlük özel eklerin maliyeti gazetelerin gerçek tirajının ve maliyetinin çok üstündedir.Beşyüz liraya satışa sunalan gazetenin maliyeti (ekiyle birlikte), en iyimser hesapla ikibinbeşyüz-üçbin liradır. Aradaki farkın bir bölümü reklam giderlerindeki artışlarla karşılansa bile, açık bir finans güçlüğü söz konusudur! Görünürdeki bu güçlük son derece yapaydır. Çünkü söz konusu gazetelerin arkasında uluslararası sermayeler vardır.

Böyle bir çağda yazar olmanın güçlükleri, artık açık açık tartışılmalıdır. Tartışma ise yazarın, yayınevinin, okurun yeniden tanımlanmasıyla başlayabilir. İletişim-liberalizm despotizmi diye tanımladığımız çağın yayınevleri, despotizmin önemli bir parçasıdır. Büyüyen sermayeler, küçük yayın evlerini birer birer yutarken, tekelleşme hem sonuç hem de nedendir. Çünkü televizyonla tüm dünyaya yayılan görüntü seli, önce okuyan insan sayısını azaltmıştır. Küçük yayınevi, gazete ve dergilerin bir zorluğu buradadır: Satışlarda inanılmaz bir düşüş! Kâğıt ve yayın endüstrisinin tekelleşmesi sonucu fiyatlardaki büyük artış da buna eklenince, küçük sermayeli basın organlarının ayakta kalması olanaksızlaşır. Kapanan küçük yayınevlerinin ve dergilerin yerini, büyük sermayeli olanları doldurmaktadır. Ancak bu son derece yapay bir oluşumdur. Çünkü büyük yayınevi diye adlandırılan yayınevlerinin hemen hepsinin sermayesi, basın dışı bir sermayedir ve çok amaçlı kullanıma açık bir sermayedir. Bu sermayelerin amacı, tarafsız, demokratik bir basın-yayın ortamında kâr elde etmek değil, sözkonusu ortamı denetlemek ve güdümlemektir. Basın-organlarını denetlemenin en kolay ve en temel yöntemi büyük dağıtım ağları kurmaktır.İkincisi, yazarların teliflerini yükselterek küçük yayınevlerini iyice çaresiz bırakmaktadır. Üçüncüsü ve uzun vadede en etkili sonuçlar veren yöntemse, günübirlik yazarlar üretmektir. Günlük gazetelerin yüksek tirajlarını, televizyonu ve radyoyu kullanarak bu günübirlik yazarların reklamını yaparak okur-ile yazar arasındaki arz talep dengesini bozmak oyunun son halkasıdır. Balzac'ın bir romanında belirttiği gibi "Halkın bugün okuduğu ve yarın unuttuğu yazılar... "Yayıncıya para kazandıran, iyi yazarın, gerçek yazarın önünü tıkayan yazarlar.

Sahnelenen oyunun ilk ürünleri rahatça görülebilir: Yazar kavramı, yerini gazeteci yazara bırakıyor. Piyasada satış şansı olan kitaplar, bu gazeteci yazarların kitapları oluncave gazete yazarlığı hem okura ulaşma kisvesi altında hem de ödenen ücretlerinin çekiciliğiyle önem kazanınca dikte yeteneğindeki yazarların bir çoğu da bu gazeteci yazarlığa soyundu. Ayrıca tıpdan sosyolojiye, ekolojiden siyasetbilime kadar pek çok bilim alanının çok bilir öğretim üyeleri de her tip bilimsel konuda köşeyazıları yazmaya başladılar. Bu tarz yazarlık, yazanlar için hem reklam fırsatı yaratıyor hem de kitaptan kazanamayacakları paraları kazandırıyor...

Dergilerse daha kötü durumda: Siyasal baskılar, ekonomik zorluklar, dağıtım engelleri ve yazarlarını gazetelere kaptırmanın sıkıntısıyla birer birer kapandılar, kapanıyorlar. Ülkenin kültür hayatının motoru olması gereken dergiler ya kendilerine bir finansör bulacaklar, ya okur sayısının üç-beş yüzü geçmeyeceğini önceden hesaba katarak amatörce yaşamlarını sürdürecekler ya da kapanacaklar.... Varlıklarını sürdürmeye çalışanlarsa hem okur hem yazar bulmakta güçlük çekecekler. Sonuçta tek tip bilginin kaynağı uluslararası iletişim tekelleri tek tip insan yaratacaklar. iletişim çağının yazarı da tek tip olacak. Artık ona yazar demek yanlış olur: O bir yazıcıdır.

YAZIT

Üç aylık edebiyat Dergisi

Yazışma: P.K. 227
Yenişehir - ANKARA

●

YOKSULCA

Ortak Kitap

Yazışma: Adem Eryürük

P.K. 683 01324 ADANA

●

SORUN

Birlikte Sosyalist Dergi

Yazışma: Babıali Cad. No: 6/2 Kat: 1 Cağaloğlu - İSTANBUL

●

AY BOY ATTI BAHÇELERDE

Şiirler

Şükran Kozalı

Yazıt Yayınları

SANATTA ÇATIŞAN HAKİKATLER VE TRAJEDİ: DOKTOR JİVAGO

SADIK ALBAYRAK

"Dünyayı *Sarsan On Gün, John Reed'in, gazeteci kaleminden çıkma kitabı, 1917 Ekim Devrimi'ne bulduğu çarpıcı niteleme. 1917 Ekimi dünyayı sarsıyor, yeni bir dünya arayışında insanlar fırtınalar estiriyorlar. Doktor Jivago, David Lean'in filminde bu fırtınanın ortasında bunamıısın demeden, varolan kanaatlerine sımsıkı sarılmış, edilgen oradan oraya savruluyor. Ekim Devrimi dünyayı sallıyor, Rusya'yı altüst ediyor, Dr. Jivago'yu oradan oraya sürüklüyor ama onun küçük burjuva bilincine bir milimlik bile etki yaratamıyor.

Film boyunca iki hakikat çatışıyor. Ekim'in hakikatiyle Dr. Jivago'nun küçük burjuva gözleriyle Ekim'de gördüğü hakikat. Filmin özü buna dayanıyor. Peki ya biçimi?..

Burada bir trajedi var. Tarihin akışı ile bireyin yaşamı ters yönde ilerliyor. Çatışıyorlar. Tarihin hakikati bireyi, burada Jivago, yutuyor. Yokediyor. Trajedi insanlığın tarihi dönüm noktalarının içeriği. Trajedinin ikili bir içeriği var. Bilinen şey, eski ile yeninin iç içe geçtiği, bunların taşıyıcılarının kıyasıya çatıştığı, insanlığın sonuçlardan başlangıçlara savrulduğu toplumsal hareket tarihi. Eski ile yenide, kabaca olumsuzla olumluyu görecek olursak, trajedi şu iki içerikte çıkıyorkarşımıza:

Yeniyi, olumluyu savunan birey veya grup, toplumu mevcut ilişkiler içinde tutmak isteyen eskinin taşıyıcılarınca eziliyor. Bu bir. Eskiyi, olumsuzu savunan bireyi veya grubu yeni, tarihte yeninin taşıyıcısı güçler yutuyor. Bu da iki. İnsanın yaşadığı trajedi her iki durumda da son derece önemli. Bu ölçüde de sanatın konusu olmuş, olmaya devam ediyor. Burada sorun şu; bir kere ileri-geri, ilerici-gerici sınıflaması yapınca trajedinin içiriğinin belirlenmesinde, trajedinin yanının kavranmasında konudan yola çıkarak baştan basit bir çözüme varmış olmuyormuyuz? Hayır. İşte örnek Dr. Jivago.

Ekim'le insanlar güzel, adil bir dünya kurmak için yola çıkıyorlar. Jivago bu yürüyüşe katılmıyor. O, Ekim'de yaşama karşıt şeyler görüyor. Şöyle diyor bir yerde: "Evet güz, siz bir cerrah gibi haksızlıkları kazıyorsunuz ama birilerinin de yaşamı sürdürmesi gerek." Sanki haksızlıkları kazımak yaşamı öldürüyor. Oysa tam tersine haksızlıklardan arındırılmış bir dünyada, ancak orada kendine özgürce yer buluyor yaşam.

Jivago böyle bakıyor. Çünkü bakış açısı edindiği, bağlı bulunduğu değerlerce belirleniyor. Küçük burjuvaca, kendisini dünyanın merkezinde gören bir anlayış bu. Ampirik bir gözlemden öteye gidemeyen, olgucu, neden-sonuç ilişkilerini derinlerde kuramayan bir bakış açısı. Bu yönüyle Jivago nesnel olarak böyle bakmaya zorunlu. Onda içerilmiş eski toplumun kültürü elini kolunu bağlayan Trajedi de buradan çıkıyor: Ekim'in bakış açısı, hakikatiyle, Jivago'nun bakış açısının, hakikatinin çatışmasından. Jivago Ekim'e katılmıyor, ama onun önünde oradan oraya savruluyor aşkları yıkılıyor. Devrim onu acı bir sona sürüklüyor. Buraya kadar güzel, Jivago'nun yaşadığı trajedi çok önemli. İnsani. Bir sanat eserinin konusunu oluşturduğu gibi, bu sanat eserinin ilerici bir öz taşımasına da elveriyor.

Ama Davit Lean'in filmi Dr. Jivago, hem son derece çirkin hem de gerici. Nasıl oluyor bu? Kahramanın ileri değerlere karşı geri değerleri savunması mı neden oluyor buna? Hayır. Çünkü her iki durumda da, kahraman gerici bir çizgide de olsa, trajediyi ele alan bir sanat yapıtı ilerici bir öz taşıyabiliyor. Yeterki sanatçı bu trajediye ileri bir noktadan baksın, ona uygun biçimi oluşturabilsin. Örnekse, yine aynı tarihi kesitte yaşanan bir trajediyi işleyen Vassa. IGorki'nin oyunu, kapitalist Vassa'nın Ekim karşısında yıkılışını işliyor. Ama Vassa bir sanat yapıtı olarak ilerici. Ekim ve Vassa'yı tarihi toplumsal özüne uygun, derinlemesine bir kavrayışla yansıttığı ve onu güzel bir biçim içinde somutlayabildiği için.

Davud Lean'in filmi gerici bir öz taşıyor dedik. Konudan değil bakış açısından kaynaklanan.Çünkü David Lean'de Ekim'e Jivago gibi bakıyor. Kahramanın bakış açısı dışından farklı bir noktadan bakamıyor. Jivago'yla özdeşleşiyor. Bu geri bakış açısı Jivago için nesnel bir zorunluluk, taşırken, ufku edindiği kültür ve içinde yaşadığı olayların bireysel etkisiyle sınırlıyken o, bir anlamda haklıdır. Zaten trajedi de bu zorunluluk üzerine kurulmuştur. Oysa Lean için durum farklıdır. Ekim, tarihin bir par-

çası olarak yüzlerce kere incelenmiş, özü değişik açılardan değerlendirilmiş, söylediği sözüm yaşamdaki karşılığı ortaya çıkmıştır. Bütün bunları görmezden gelerek Jivago'nun gözleriyle Ekim'e bakan Lean, onu, insanlığın yarattığı en ileri, en güzel, en kahrakamca, en acılı atılımlardan birini çirkin gösteriyor. Jivago'nun bakış açısı buraya götürüyor onu. Ekim'de varolan hakikati, neden-sonuç ilişkilerini, yani sınıfsal temeli, tarihi geçmişini ve geleceğini göremiyor o da. Olgucu ve amprik imgeler sunuyor bize Ekim Devrimi'nden. İşte insanlar aç, pis vagonlarda tıkış tıkış yolculuk ediyorlar, suçsuzlar öldürülüyor, kan dökülüyor, Bolşevikler kaba sert davranıyorlar. Devrimciler Holivud filmlerinin gedikli kötü adam figüranlarından seçilmişler. Hepsi karton birer kukla, tipik derin tek devrimci karekter yer almıyor filmde .... vs.

Yani Dr. Jivago Devrim'e nasıl önyargılı, kararsız, kendi mesleğini icradan başka bir şey düşünmeden benmerkezci bakıyorsa Lean da öyle. Ondaki eksik hatalı, çirkin kimi olgular gösteriyor bize. Bunlar yaşanmış da olabilir. Fakat Ekim'in hakikati, özü mü bu olgular? Onda temel içerik güzel, adil, eşitlikçi bir dünya, sistem kurma atılımı değil mi? Trajedi de bu dünyayı yaratma kavgasıyla buna katılmayan veya karşı duranların çatışmasından doğmuyor mu?

İşte Ekim Devrimi'nin özünün kavranıp yansıtılamaması bu tarajedinin sergilenmesine, hatta ortaya konmasına bile engel oluyor. Dr. Jivago'nun trajik yazgısı da izleyicide bir trajedi etkisi yaratamıyor. En azından beni hiç etkilemedi. Lean'ın görkemli, gösterişli bir sinemayla yaratmak istediği bütün etki, duygu sönüp gidiyor. İzleyiciye ulaşamadan. Aslında burada sevindirici bir şey de çıkıyor. Geri bir öz gerçeği çarptıran bir bakış açısıyla ne denli allanıp pullansa da etkili bir sanat yapıtı ortaya koymak mümkün olmuyor. Dr. Jivago bunu da örneklik ediyor.

Lean'in öbür filmlerindeki başarısızlığı da büyük ölçüde buna bağlı. Örneğin Arasibtanlı Lawrence, hiç etkili değil. Görkemli, biçimsel olarak müthiş ama etkisiz. Çünkü Lean Lawrance'ı tarihi ve toplumsal bağları içinde çok yanlı ilişkileriyle, tutarlı, ilerici bir bakış açısından göremiyor. Onun açısından bu bir sorun da sayılmaz belki. Çünkü İngiliz Lean bir sinemacı olarak kendi sınıfının, ulusunun değerlerini yüceltmek, güzelleştirmekle uğraşıyor.

Yaşamda trajedi, uzlaşmaz iki hakikat arasındaki çelişkinin aşılmasında bireyin/insanın yaşadıklarında ortaya çıkıyor. Bireyin, tarihin/toplumun hakikatince yutulmasında. Sanatta trajedi, yaşamdaki iki hakikatin çatışmasının ve sanatçının bu çatışmada kavradığı hakikatin estetik bir bileşiminden doğuyor. David Lean ve Jivago örneğinde olduğu gibi sanatçının hakikati eksik ve yanılş kalırsa trajedi eksik kalıyor. Olmuyor.Gerçekleşmiyor.

Doktor Jivago bir küçük burjuva gözünden dünyayı sarsan yıllardan konu olarak trajik ama öz ve biçim olarak trajedi olamayan bir film oluyor sonuçta. Acaba Boris Pasternak romanda nasıl yaptı?

TOKAT TURHAL ARASI

CENGİZ BEKTAŞ

Tokat Turhal arası
Yeşilırmak Çamursu
Ne Turhal kalır ne Tokat
Akıyor akıyor toprak

Tokat Turhal arası
Kavakla yol ayrımı
Ne kavak kalır ne toprak
Kanıyor insan yaralı

Toprak Karadenize
insan İstanbullara
Ne kavak
Ne toprak
Ne Turhal
Ne Tokat

ONLAR YOL ARKADAŞIYDI

DENİZİN SESİ

Opek sevdiğim köydeyim. Az önce yürüyüşten geldim. Dağlara yürüdüm. Tırmandım biraz. Annemi düşündüm tırmanırken... "Doyler dayler veran dayler" diye mırıldanan... gözleri hüzünlü... puslu... kendini ele vermeyen annemi... Gülümser yüzünün arkasında ne vardı... kalbi, niçin ağlardı... gözlerinde dolanıp duran hüzün, derinlerde yaşayan nasıl bir sevdanın eseriydi.

Denize inerken annem dağlarda kaldı. Akşamın bulutlu aydınlığında.

Dönüşte üşüdüm. Terlemiştim. Sıkı sıkı giyinmiştim. Yine de üşüdüm. Olsun. Üşümeyi severim. Bir bardak çay düşünürüm.. sıcak...buğusu tütün. Böyle bir bardak çayı düşünürken... denizin kıyısında yürüyordum... deniz, uzaktan gelen dalgalarla kabarıp duruyordu... birden o geldi. "Dinle" dedim "denizin sesini dinle" sustum. Denizin sesini dinlettim Ona. Güldü. "Bu düşücen çok hoşuma gitti" dedi. Denizin sesini dinledi. Sevindi...

Eve yürürken düşündüm... Sevindirmeliyiz insanı... denizin sesiyle... bir bulutla... bir çiçekle... bize unutturulan, küçük...ince güzelliklerle.

SONBAHAR

Şimdi odamdayım. Dağları görüyürum... Uzakta... kabarıp duran denizi görüyorum... Gökyüzünde bulutlar... kurşuni... batıya gidiyor. Karşımda ceviz ağacı... kocaman... yeşilden sarıya dönüyor.

Esintili... serin...üşüten bir gün... sonbahar... Sonbaharın güzelliğini yaşıyorum burda... Büyük kentlerde sonbaharın güzelliği bozuldu. Yalnız sonbahar mı... hayır. Sistem, bütün mevsimleri bozdu. Sistem, yavaş yavaş... sezdirmeden güzelliği yaratan ilişkileri çürüttü. Sonra birdenbire bozuldu mevsimler... Hep böyle olur zaten. Bozulma yavaş yavaş başlar... bütün kanallarda yürür, sezdirmeden... sessizce. Sonra birgün...birden bire birçok şeyin bozulduğunu anlarız.

ORANTI

"İnsanların dünyasının değersizleşmesi" diyor Marx, "nesnelerin dünyasının değer kazanması ile orantılı olarak artar" (K-Marx. 1844 Elyazmaları. Çev. K-Somer. Sol Yazınlar, Ankara 1968) İnsanın dünyasının değersizleşmesi... İnsanı bozulma ne zaman başladı Türkiye'de. Belki 1950'lerde.... belki daha önce... Ben, bunu, 1970'de hissettim... Bugün insani bozulmanın en tatsız noktasındayız. Bütün insani değerler yerlebir edildi. Geçen gün okudum. Bir yazar "Tek ilkenin iktidar olması gerektiğini" söylüyordu. Evet, insansızlığın ortamında tek geçerli ilke. Her durumda... her kurumda... her ortamda tek amaç iktidar... nasıl, ne şekilde olursa olsun suyun üstünde kalmak.. Dostluk... sevgi... vefa... birlikte mücadele... İnsani ideallere bağlılık... kırk paralık değeri yok bunların... tek amaç iktidar, dolayısıyla para.

PARAN YAPABİLİR

Niçin böyle olduk. İnsanların dünyası niçin değersizleşti. Marx, yüzelli yıl öncesinden bunun niçin böyle olduğunu söylüyor "Ekonomi politik, bu zenginlik bilimi, öyleyse aynı zamanda vazgeçme, yoksunluklar, esirgeme bilimidir de ve gerçekten temiz hava ya da fizik hareket gereksinmesini bile insandan esirgeyecek kadar ileri gider"

Marx, daha sonra şöyle devam ediyor "Kendinden vazgeçmem, yaşamdan ve tüm insansal gereksinmelerden vazgeçme onun savıdır. (...) Sen ne kadar azsan, yaşamını ne kadar az belirtirsen, o kadar çoğa sahip olursun, yabancılaşmış yaşamın o kadar büyür. (...) senden yaşam ve insanlık olarak aldığı şeylerin yerine, para ve zenginliği koyar ve senin yapamadığın her şeyi, senin paran yapabilir, yiyebilir, içebilir, baloya, tiyatroya gidebilir, sanatı, derin bilgiyi, tarihsel ilginçlikleri siyasal erkliği sınar, yolculuk edebilir, bütün bunları sana verebelir, bütün bunları satın alabilir, gerçek yetenektir o."

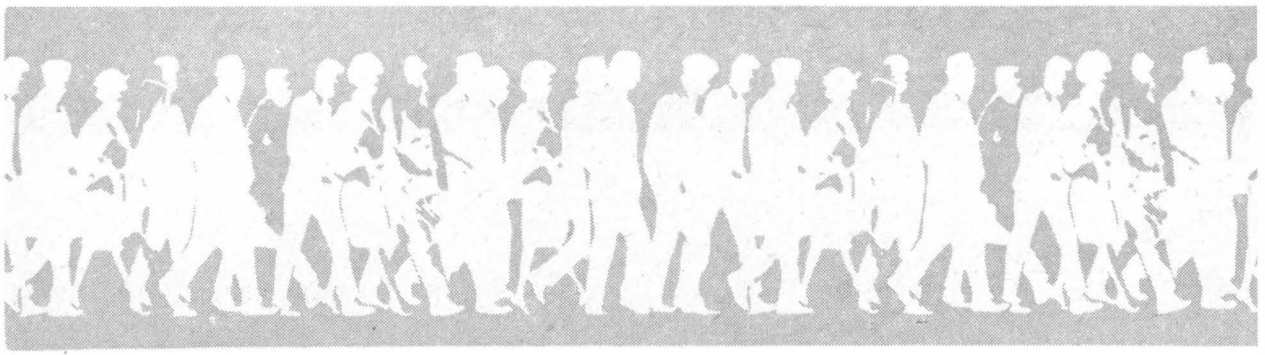

CENGİZ GÜNDOĞDU

GERÇEK YETENEKİN SANATI

Şimdi. Türkiyei'de bunu yaşıyoruz. Bütün insanı değerlerin bozulmuşluğunda, her şeyi "gerçek yetenek", para yapıyor. Yiyor içiyor, tiyatroya gidiyor, sevişiyor... sanat yapıyor... Para şöyle konuşuyor "Sevgili dostum, senin için zorunlu olan şeyleri sana vereceğim, ama sen sie gua non (olmazsa olmaz) koşulunu biliyorsun, seni bana bağlayan antlaşmayı hangi mürekkeple imzalayacağını biliyorsun" "Gerçek yetenek" para, olmazsa olmasın koşulunu biliyor... meta estetiğine bağlı, sistemin hakikatlerini güzelleştiren sanat yapıyor. Roman yazıyor, şiir yazıyor öykü yazıyor, film çevriyor, resim yapıyor, müzik yapıyor... meta estetiğine bağlı, sistemin hakikatlerini güzelleştiriyor... O, nasıl bir mürekkeple yazacağını biliyor. Bu mürekkep, ödül kurumlarıyla, dağıtım kanallarıyla, eleştirmen denen övgücülerle insandan saklanıyor. Meta estetiğine bağlı "gerçek yetenek"in sanatı "başyapıt... saf sanat... saf güzellik" diye insana pazarlanıyor.

"Gerçek yetenek"in sanatı, insani değerleri... aşkı.. dostluğu... sevgiyi... arkadaşlığı... insanı idallere bağlılığı... direngenliği.. mücadeleyi.. hayatın yaşanırlığını... bireyselliği... şahsiyet olmayı "yok" sayıyor.

Metanın bütün kanallarda insanı kuşattığı bu ortamda insan, kendini unutuyor. Bütün duyguları, düşünceleri, hayalleri, idalleri, zihin işleyişi meta ekonomisinin kalıplarına göre düzenleniyor, örgütleniyor, insan, bu dünyanın etkin bir öznesi olduğunu unutuyor. Oysa her insanla başlar. İnsandır bu hayatı baştanbaşa var eden. Bu dünyada hiçbir şey kendiliğinden olmamıştır.

İnsan, etkin bir öznedir. işte çağdaşlaşma diye insana unutturulan en önemli nokta bu.

İnsancıl, böyle bir ortamda giriyor kültür-sanat dünyasına.

YARATICI İNSAN

Her şeyi metalaştıran sistem, insanın etkin bir özne olduğunu unutturdu dedim ya, İnsancıl"ın üstünde duracağı noktalardan biri bu. Tabii bunu değiştirmek İnsancıl"ın işi değil. Yapamayız böyle bir şeyi. İnsancıl'da meta sistemine uygun düşünceleri göstereceğiz. Bu düşüncelerin insani yaratıcılığı nasıl gizlediğini göstereceğiz. Söz gelimi aşk dendi mi çeşitli düşünceler söylenir. "Aşk ölümdür... Aşk, deliliktir... Aşk intihardır... Aşk acıdır... Aşk yoktur... Aşk çılgınlıktır..." Son derece masum düşünceler. Ama böylece aşkın ansani ilişkisi parçalanır. Şunu unuturuz. Aşk, insani bir yaratıcılıktır. İnsani yaratıcılığın en üst noktasıdır. Aşkı, kökü binlerce yıl öncesine giden tarihi, ama bugünü yaşayan toplumsal bir varlık... adına insan dediğimiz bir varlık yaratır. Aşk, verilmiş, hazır herhangi bir ide, tanımlamakta zorluk çekilen bir ide değildir. Yarattığı her türlü ürünün yabancısı olan insan, birgün Türkiye'de aşkın da yabancısıdır. İnsancıl, işte bunun üstünde duraack.

DİL

Yapacağımız işlerde karşımıza çıkacak en büyük engel dil. Şunun için. İnsan dil içinde düşünür. Sistemin içinde oluşan dille, biz, sistemin tatsızlıklarını göremeyiz. bunun için sistem, kelimelere...kavramlara kendini koruyacak biçimde bir anlam yükler. Söz gelimi, bize İskender'i "Büyük" diye tanıtır. "Büyük İskender"de ona."Büyük" İskender'e "Gölge etme başka bir şey istemem" diyen Diyojen'in tavrına da "köpeksi"der. "Köpeksi" Diyejen'le, "Büyük İskender'i bu dille karşımıza çıkarır.

GÜZELİN ÖLÇÜSÜ

Bir kurum, roman... öykü yarışması açar. Dokuz kişilik jüriden, beş kişi bir esere oy verir. Bu eser güzel sayılır. Oy üstünlüğüne dayalı bu tavır "Çoğunluk öyle istedi" gibi bir dille güzelliğin... doğrunun... haklının ölçüsü olur. Siz, bundan sonra, istedğiniz kadar, güzelin, doğrunun, hakkın ölçütünün oyla belirlenemeyeceğini söyleyin. Kimse inanmaz. Eseri eleştirilen yazar, "Ben felanca kurumdan ödül aldım" der, sizi susturur.

"Çoğunluk öyle istedi" Bu bir dildir işte. Biz bu dile göre düşünür, bu dile göre davranırız.

Bu düşünce... bu tavır meta sistemine son derece uy-

gundur.

MODERN İNSAN

Size, son okuduğum bir yazıdan örnek vereceğim. Yazarı Celal Kırcı. Şöyle diyor yazar, "Duras'ın romanlarında çok sık kullandığı diyaloglar, acı çeken, başkalarıyla ilişki kuramayan, çoğu kez yıkıma yargılı tipleri dile getirir. Kısacası en büyük ortaklık Duras'ın kişilerinin modern insanın bütün çıkmazlarının simgesi olması " (Cumhuriyet Kitap. S. 31)

Modern insanın hiçbir tatsız çağırışımı yok. Hepimiz modern olmak istiyoruz. Ama modern olunca, bir dolu çıkmazın içine giriyoruz... bütün bunlar son derece doğal olgu. Yazarın yapması gereken de bu doğal olguları göstermek.

İşte bu bir dil. Bu dille düşünürsek, meta sisteminin insanı hudalaştırdığını göremeyiz de, olup bitenleri "modern insan" kavramıyla açıklarız.

ANLAM DÜZEYİ

İnsancıl, dilin, sistemi örten bu yapısını kırmak istiyor. Ama bazıları gibi dili biçim düzeyinde bozarak değil. İnsancıl yapabilirse anlam düzeyinde yapacak bunu... Dil, sistemi örten değli, sistemi gösteren olmalı.

Yapabilirsek dedim, çünkü bunun çok zor olduğunu biliyorum. Bütün zorluğuna karşın bunun üstünde titizlikle durulacak.

SİSTEMİN DOĞRUSU

"İnsancıl", sistemin doğrularını savunmayarak. Yanlışı savunabiliriz. Ama sistemin verileriyle, sistemin aklıyla, sistemin doğrularını suvanmayacağız... Bunun güzel bir örneği bu sayımızda var. Betül Çotuksöken'le söyleşi... Burjuvazi Orta-Çağ'ı karanlık ilan etti. Böylece her şeyi yoktan var ettiğini söyledi. İşte sistemin doğrusu... Betül Çotuksöken, Ortaçağın karanlık olmadığını söylüyor, Orta Çağ'ın düşünsel zenginliğini anlatıyorl.

Burda şunu söylemeliyim. "İnsancıl" hiçbir zaman her şeye omuz silken sorumsuz bir "marjinal" ya da "muhalif" olmayacak... İnsancıl'ın sorunu, omuz silkici bir "muhalefet" ya da kaçıcı bir "marjinallik, değil. "İnsancıl", çözümleyecek... gösterecek... güzel ürünler yayımlayacak.

Başkaldırıcı "marjinal" ya da "muhalif"ler için benim söyleyeceklerimi Frumm, yıllar önce söylemiş. Şöyle. "Başkaldırı, başkaldırıcı kişinin bütün otoritelere karşı tam bir antagonizma içinde olması durumunda bile, işin aslında kişinin gerçekte bağlanacağı yeni bir irrasyonel otorite aranışı içinde olduğu sözde-özgürleşim girişimi olarak kalıyordu. Boyunduruğa vurulamaz gibi gözüken başına buyruk anarşist ile, körü körüne otoriteye kul köle olmaya tutkun otoriteryan kişi, hiç de ilk bakışta gözüktükleri kadar birbirlerinde uzak kişiler değildiler. Özgürlüğü her şeyden üstün tutar gibi görünen anarşistlerin beklenmedik bir hızla otoritelere bağlanıvermeleri de, zaten, bu yakınlık nedeniiyle olabilmekteydi." (Martin Say-Diyalektik İmgelem. Türkçesi. Ü.Oskay. Ara Yayıncılık. İstanbul 1989)

KENDİN YAZ-KENDİN OKU

Yıldırıcı bir ortamdayız. Türkiye'de edebiyat, kendin yaz-kendin oku döneminde. Bu, yalnız edebiyat için böyle değil. Semih Günver şöyle diyor "Gazete satın alanlardan yalnızca % 3'ü köşe yazarlarını okurlaşmış. En sevilen gazeteci yazarının okuyucusu 20 bini pek geçmezmiş (Milliyet 28 Eylül 1990)

"İnsancıl", bu yıldırıcı ortamın değiştirilmesi için uğraşacak. Bu bazıların sandığı gibi bir "çok satma" sorunu değli. Bu, tatsız bir gerçekliğin değiştirilmesi için yöntem sorunu...Gerçekliğin olduğu gibi kalmasını isteyen buna uygun bir dille edebiyat yapar.Bu, bir yöntemdir. Gerçekliğin değiştirilmesi isteyen buna uygun bir dille edebiyat yapar. Bir başka yöntem de budur. Yeni bir yöntemle tatsız gerçekliğin değşitirilmesi için uğraşacak "İnsancıl".

ONLAR YOL ARKADAŞIYDI

1990 yılının ocak ayına iyi girdim.Sonra tatsızlıklar başladı. Mart ayında insani değerlerin yerlebir edildği bir ortamda üzüntülü günler yaşadım. Kendim için üzülmedim. Binlerce yılda oluşan değerlerin yerlebir edilmesine üzüldüm. Ama ben, her koşulda...her durumda insana inandım. İnsani değerleri savunan... "sevgiyi, ancak sevi ile, güveni ancak güven ile değiştirebilen insanın varlığına... bu dünyada yaşadığına inandım. Marx, Elyazmaları'nda şöyle der. "Sen, insanı insan olarak ve onun dünya ile ilişkisini de insani bir ilişki olarak görürsen, sevgiyi ancak sevgi ile, güveni ancak güven ile değiştirebilirsin. Eğer sanattan zevk almak istersen,sanat kültürüne sahip bir insan olman gerekir. (...) Sen karşılıklı sevgi uyandırmadan seversen, yani senin sevgin, sevgi olarak, karşılıklı aşkı uyandırmışsa, eğer seven insan olarak senin dirimsel belirtin ile sen kendini sevilen insan durumuna dönüştürmüyorsan, senin aşkın erksizdir ve bu da bir mutsuzluktur...

Ne dedim... "sevgiyi, ancak sevi ile, güveni ancak güven ile değşitirebilen insanın varlığına...bir dünyada yaşadığına inandım. Sabırla... İnatla... İşte "İnsancıl",bunun somut ürünü. İnsancıl,sevgiyi, sevgiyle, dostluğu, dostlukla.... güveni, güvenle değiştiren insanların dergisi. Onlar... bu dergiyi oluşturanlar, sevgileriyle karşılıklı aşkı uyandırırlar... kendilerini sevilen insan durumuna dönüştürdüler... İnsanı yaratıcılığın en güzel ürünü aşkı yarattılar. Aşık oldular... İnsansız bir ortamda yanyana geldiler. Şimdi yürüyorlar... yanyana. Sevgiyi, sevgiyle... dostluğu, dostlukla... güveni, güvenle değiştirmek için... insani bir ortamda çoğalmak için... sevilen insan durumuna düşmek için... daha büyük bir aşk yaratmak için.

Paranın "gerçek yetenek" sayıldığı...insani değerlerin yerlebir edildiği bir ortamda yenilirsek.... geleceğin güzel insanı bizim için şöyle desin. Onlar yol arkadaşıydı. Yanyana yürüdüler insanın insanı sevmesi için... büyük aşklar yaratmak için mücadele ettiler. Ama yenildiler.

YOLCULUK ANILAR İNSANCIL BİR MERHABA

ZERRİN TAŞPINAR ŞAHİN

Ana caddeden, iki şekerci arasındaki üstü kapalı yerden giriyorum garaja.Soldaki dükkanın köşe duvarına usulca dayanmış ince bir kadın dikkatimi çekiyor hemen.Kadın,içimi sızlatacak kadar hüzünlü.Sanki bir bulut dolaşıyor yüzünde.Gözleri karşı kaldırımdaki binalarda,birini bekliyor gibi...Bu yüzü tanıyorum ben. Eskimeyen öykülerden, peronlardan, bir film karesinden, bir bardak çayla anımsanan bir akşam üstünden, aynalardan...tanıyorum bu yüzü...

Sağda bir kahve var.Önü tahta bir çitle çevrilmiş masalar konmuş.En köşedekine ilişiyorum. Başımı hafifçe döndürsem kadını görebilirim.

Bütün yolculuklarda bir burukluk duyarım. Yüreğimde bir telaş, davranışlarımda ağırlık...sürekli bir çelişki...Otobüsün kalkmasına bir saaat var.Günlerden pazar olmasa dostlarımı arayabilirdim. Yıllar önce, anababa gibi sarıldığım, beni çocukları gibi bağırlarına basan insanları...Görür görmez tanırlar mı. On dokuz yıl sonra görür görmez..?Kucağında bebeğiyle ilk gurbetine çıkan (ilk gurbet...Baba evinde de pek çok kent gezdik.Yaz geldi mi,göçmen kuşlar örneği,yollara dökülürdük.Ama baba eviyle gidilen yerler gurbet sayılmıyor.İlk gurbeti tatmak için,önce baba evinden uçması gerekiyor insanın.),ürkek bir serçe gibi saçaklarının altına sığınan, anemili, zafiyetli o genç kadın olduğumu anlarlar mı bir bakışta..?

Beni hemen tanımalarını istiyor bir yanım,genç kaldığıma inanmak dürtüsüyle.Bir yanım, bunca yılın boşa geçmediğini bilerek, değişmekten yana...Pazar olmasa bu gün, o güzel insanın dükkanını bulurdum. Raflarda beyaz çamaşırlar, orlonlar, yünler, elbezleri, havlular dizilidir. Serindir içerisi... Girerdim Bakırcılar Çarşısına bulurdum dükkânı. Adını değiştirmişlerdir belki. Çağdaş vitrin düzenlemelerine ayak uydurmuştur onlar da...Burada gülümsüyoruz.Alışverişimi rahat yapmam için kızımı oyalamayı üstlenmişti bir gün. Dönüşümde, uyuyakalan bebeği vitrine, çamaşırların arasına yatırdıklarını görmüştüm.Camekânda canlı bir bebeğin varlığı ,gelip geçenlerin yüzlerinde güller açtırıyordu.

Hamdi Ağabey, sık sık, tam akşam yemeği zamanında kapıyı çalar, sudan bir nedenle bizi toparlayıp evine götürürdü. Önceleri,"bunlar her akşam ızgara köfte ve yeşil salata mı yerler?" diye düşünürdüm.Sonra anladım. Ona göre,bana en çok yarayacak yiyeceklerdi bunlar. Paramız yetmiyordu ya bizim... beslenmem gerekti sağalmam için... İştahlı olduğumda sevinir,neşesiz günlerimde gözlerimin içine bakardı kaygıyla.Bir çay bardağından rakısını içtikten sonra ekmeği öper,başına götürür,"seni kızım kadar sevmiyorsam şu nimet beni çarpsın." derdi. Bir damla yaş süzülürdü yanaklarından. Konuşsam sesim titrerdi...susardım.

Sonra dağılıp gitti onlar. O kargaşada haberleşmemiz kesildi. Sevgileri, hepsinin tek tek sevgileri kaldı yüreğimde.

Daldığım anılardan silkinip, köşedeki kadına bakıyorum. Orada, öylece kıpırdamadan duruyor.Tam bu sırada,beyaz gömleği yarıya kadar açık, pantolon kemeri göbeğinin altına sıkışmış, tesbihli, bıyıklı, iri yarı bir adam, en az üç-dört metre genişliğindeki girişte,geçecek yer bulamamışcasına kadına çarpıyor. Kadının koltuğunun altındaki kitap düşüyor. Çarpana bakmadan, eğilip alıyor kitabını.

İnsanı utandıran kılçıklı bir ses:

-Pardon,diyor.

Arkadaki masada gülüşmeler...Hepsini bastıran ,dişsiz bir ağızdan çıktığı belli olan sözler:

-Hah şöyle...Bir saattir bekliyorum.Uzadı bu iş.

Hiçbir şey anlamadığım için merakla kulak kabartıyoryum. Bildiğim tek şey,yüzünde bulut dolaşan kadından söz edildiği.

-Tanırım böylelerini...sokağında çoktur bunlardan.Bir duvara dayanıp beklerler.Taksiyle yanaşırsın,alır götürürsün.Pazarlık bile etmezler.

Bir bulutu taksiye atıp götüreceğini söyleyen adama bakmaktan alamıyorum kendimi.Adam yarı deli görüşlü,üstü başı pis, tepeden tırnağa dökülen biri. Parasını.... sokağında,pazarlık etmeden bitirmiş olmalı! Yanında oturanlar sıradan insanlar. Ağızları açık, keyifle gülerek dinliyorlar.Konuşmasını sürdürsün diye sorularla kışkırtıyorlar. Hırpani kılıklı adam, dinleyici bulduğu için memnun.Hovardalığın inceliklerini (!) anlatıyor.

Kahkahalar sırça bir geyik gibi duran kadına ulaşıyor. Bu yana dönüyor... Kalbim hızlanıyor korkudan. Duymasın, sakın duymasın... Yeterince üzgün...duyup incinmesin...

Yan masada iki çocuklu bir aile var. Erkek konuşulanlardan hoşlanmadı, bıyıklarını kemiriyor sinirle. "Şimdi şunlara bir şey söyleyecek, susturacak..." umuduyla beklerken, karısına:

-Anladın mı seni neden yalnız göndermediğimi? Bunlar, tek başına bir kadın gördüler mi hep aynı şeyleri düşünürler,dediğini işitiyorum.

Şaşkınlığım geçer geçmez her yanımı bir sızı kaplıyor.Yakıcı,boğucu bir sızı bu...Yarım akıllı biri,salt yalnız diye bir kadına saçma sapan öyküler yakıştırıp eğleniyor,ötekiler yalan olduğunu bile bile keyifile dinliyorlar,bir başkası olan bitene sinirlenip karısına yasaklar koyuyor...

Yüzünde bulut dolaşan kadın, ürkek adımlarla yürüyüp, garajdaki banklardan birine, yaşlı bir kadının yanına oturuyor. Hayır, oturmuyor. Sığınıyor...Bulut pembeleşmiş, gözleri yerde.

Bir ilçeyi düşünüyorum. Yerleştiğimizin haftası. Dört yaşındaki kızımla ilk kez çarşıya çıkıyoruz. Hamileyim. Sokağın, caddeyle kesiştiği köşeye geldiğim an ,sırtıma yediğim bir yumrukla dengem bozuluyor,soluğum kesiliyor.Şaşkınlık...utanç...korku...Başı mı çevirince yayvan bir gülüş,akan salyalar,fıldır fıldır iki gözle karşılaşıyorum.Kahveden yükselen kahkahaları duyuyorum sonra.Kendimi çabucak toplayıp yürümeye çabalarken,yan gözle,bana vuran adamı izliyorum. Gülenlerden para alıyor. Oyunu anlıyorum.

Komşularım beni doğruluyor. İlçeye yeni gelen her kadın,bu "Hoş geldin" yumruğundan payını alırmış.

Buna benzer davranışlara başka şehirlerde de tanık oldum. Teşhircilik,küfür, korkutmak,vurup kaçmak,dil çıkarmak gibi eylemleri bu zavallılara yaptırıp ya da söyletip eğlenen sağlıklı (!) insanlar hep düşündürdü beni . Bir kadını ürkütmenin, şaşırtmanın,utandırmanın nasıl bir zevk verdiğini hiç anlamadım.

Kulaklarımı tırmalayan bir takırtıyla sıyrılıyorum düşüncelerimden. Uçları diken diken olmuş saçlarını plastik bir maşayla sıkıştırmış, tombul bir kadının takunyalarının sesi bu. Kolunda hasır bir çanta,elinde erimeye başlamış kocaman bir dondurma, ağzında sakız...Ardından gelen adama buyruklar vererek yürüyor. Adam, büyük boy iki bavul, iki çanta, koltuğunun altına zorla sıkıştırılmış bir paket taşıyor. Gömleği sırılsıklam, ter içinde.

Arka masadakilerden biri-hırpani olan artık bankın çevresinde dolaşıyor- bu manzarayı pek beğenmiş.

-Helal olsun kadına, diyor. Yükü sarmış, adamı almış yedeğine...dünyayı umursamıyor.

Daha yumuşak bir ses:

-İnsafı kurusun...diyecek oluyorsa da hemen susturuluyor.

-Sen hayvanlığı kabul ettikten sonra yükü saran çok olur oğlum.Ben de böyle birini bulsam taşıtırım yükümü.Aptal değilim ya...

Demek bütün sorun bu...Böyle birini bulmak...İş yerlerinde her işe koşacak, otobüste yer verecek,omuz vurup sırasını kapabileceğimiz, iyi niyetini, korkularını, saygısını, dostluğunu kullanabileceğimiz, hoşgörülü, dayanıklı, sabırlı birini bulmak...Çileden çıkıp bize benzeyeceği güne kadar yükümüzü taşıtıp rahat etmek... Paylaşmayı değil kaytarıcılığı alkışlamak...Gerçeği aramak yerine, özlemlerimizi gerçek gibi anlatanı dinlemek...

"Yeter artık" diye bağıramadığım için kalkıyorum yerimden.

Bir numaralı peronda mavi çizgili beyaz bir otobüs var. Güzel görünüyor,seviniyorum...Koltuğuma yerleşir yerleşmez de görüyorum onları. Yüzünde bulut dolaşan kadın bir adamla vedalaşıyor. Hüznü dağılmamış ama sevinçle karışıp güzel bir renk oluşturmuş. Adamın durmaksızın yaş akan gözlerine bakıyorum büyülenmiş gibi...Kadın otobüse biniyor. Adam hiç kıpırdamıyor, gözlerini silmiyor.Acılı bir yontu sanki...

Yumuşak bir devinimle yola koyulduğumuzu anladığım an, ağladığımı ayırmsıyorum. Sevinçten olmalı...Başını çevirmeden, yüzünü saklamadan, ayrılık adına ağlayan o adımı tanıdığıma seviniyorum. Bir sevgiye tanık olduğuma seviniyorum...Ağır ağır dağılıyor yüreğimdeki bun...Yerine umut yerleşiyor...Biraz da Hamdi Ağabey demek olan Bursa'ya "Hoşçakal" diyorum gülümseyerek...

YERLİ ATALARIN YURDA DÖNÜŞÜ

RİZU HAMİD
Çev: Sibel ÖZBUDUN

Yüzbinlerce Avustralyalı yerli kutu ve sandıklar içinde pateklenmiş bir durumda tüm dünya üniversite ve müzelerinin depolarını dolduruyor. Bu iskelet kalıntıları bilimadamları için salt araştırma amacıyla kullanılabilecek ölü örneklerden ibaret. Oysa, yerliler için doğdukları topraklarda yürüdükleri zamanki kadar canlı atalır onlar. Rizu Hamid, konuyu incelerken bu insan kalıntılarının iadesinin, yerli halkların kendi geleceklerini belirleme ve bağımsızlık hakları için yürüttükleri bütünsel mücadelenin ayrılmaz bir parçası olduğunu vurguluyor.(yazıyı Spare Rib dergisinin Ağustos 1990 tarihli 215. sayısından aktarıyoruz. ç.n.)

Günlerden bir gün, beyazların birinin canı, gidip bir karaderili vurmayı çekti. Onu başından vurduktan sonra gövdesini ayırdı. Başını terkisindeki torbaya koyarak arkadaşlarının aşkamüzeri piknik yaptıkları subaşına getirdi. Kafatasını etlerinden soyduktan sonra, bir parti polo çevirmeyi kararlaştırdılar -- kafatasını da top yerine kullanacaklardı. Gerçek mi düzmece mi? Ne yazık ki gerçek...

Bu anlatı beyazların Avustralya'yı nasıl sömürgeleştirmeye başladıklarına pek çok örnekten biridir -- insanları katlederek, topraklarından ederek ve yaşam tarzlarını yokederek. Uzun süre tarihin dile getirilmeyen bir gerçeği, duyulmayan bir öykü olarak kaldı -- tıpkı şu yerli şiirinin betimlediği gibi:

Beyaz adamın okulunda çocuklarımıza ne öğretiliyor?
Atalarımızın döğüştüğü savaşlar anlatılıyor mu?
İnsanlarımız nasıl öldüğü,
Ve neden ağladığı?
Avustralya'nın gerçek tarihi asla okunmadı;
Ama karaderili halk, onu aklında taşıyor.

Ancak yerli çocukların boğazlarına dek kuma gömülüp beyaz adamın, eğlence niyetine kafalarını tekmelediğine, kadınların ırzına geçilip işkencelerle göğüslerinin parçalandığına, erkeklerin vurulduğuna ya da diri diri doğrandığına dair belgeye dayalı kanıtlar var.

Bu örnekler ne dendi abartılı görünse de, bizzat uygulayıcılarının günlüklerinde belgelenmiştir, diyor insan kalıntılarının iadesi için kampanya yürüten üç kişilik bir heyetin üyesi olarak Londra'da bulunan, yerlilerin avukatı ve eylemci Michael Mansell.

Böylesi belgeleri okuduğunuz zaman ifadelerindeki lezzet ve zafer havası hemen dikkatinizi çeker. Bunlar, o günlerin barbarlığına ve ırkçılığına örnekler oluşturmaktadır.

Kaptan Cook Avustralya'yı 'keşfettiği' zaman buraya Terra Nullus adını vermişti -- boş topraklar.

Oysa 1788 istilasından önce burada en az bir milyon yerli yaşamaktaydı. Otuz yıldan kısa bir süre içindeyse yerli nüfus 100 000'e indirilmişti. Yerlilerin 'adilce' öldürülmesiyle yetinmeyen pekçok göçmen, daha önce gömülenlerin yağmalamayı sürdürdü. O günlerin (günümüzde dahi pekçok kimsenin savunduğu) yerlilerin (tıpkı Afrika'daki karaderili ya da Asya ve Amerika kıtalarındaki sarıderililer gibi) dünyanın en ilkel insanları olduğu yolundaki ırkçı kuramlarından alınan destekle, bu kalıntılar, ölü ya da diri, merak konuları, inceleme nesneleri haline

getirildiler. Bazı yerliler canlı halde Avrupa'nın çeşitli bölgelirine taşınarak sirklerde zincire vurulup aşağılandılar. Sidney'deki Yerli Sanatı Birimi müdürü ve son zamanlarda kalıntıların iadesi kampanyasında yer alan Lesley Fogerty *Spare Rib'e* şu açıklamayı yaptı:

1817'de Queensland'daki evimden pek uzak olmayan bir bölgeden avlanarak ülkede dolaştırılan üç yerliyi biliyorum. Bir panayırda hilkat garibeleri olark sergiiendiler.

Diğerlerinin iskelet kalıntıları toplumsal hiyerarşi ve insan evrimi kuramlarını kanıtlamak üzere deneyler yapan ve kafataslarını sergileyen 'büyük bilimadamları' arasında dağıtıldı. Yerlilerin şempanzeden biraz ileri, beyaz adamdan aşağı varlıklar olduğu ileri sürülüyordu. Günümüzde, iki-üç bin yerlinin kalıntıları, bilim adına Avrupa'daki kurumlarda tutulmaktadır.

Oysa yerliler yaşamla ölüm, insanlarla üzerinde yaşadığımız toprak arasındaki ilişkiler konusunda en bütüncül görüşe sahip halklardan biridir. Bu ilkel denen insanlar, 40 000 yılı aşkın bir süreye dayanan karmaşık ve incelikli bir kütür ve uygarlığın kendi yasaları, felsefeleri, dilleri, dinleri, adetleri ve toplumsal yapıları vardır. Bu, bir dünya görüşüdür. Ve toprak, varoluşlarının merkezini oluşturur. Toprak Ana tüm hayatın kaynağı, yaratıcısıdır. Herşey -- her insan, her kaya, her ağaç, her ırmak, her hayvan, aşağıdaki şiirin açıkladığı gibi, toprakla ilintilidir:

Ben bir düşlem zamanı halkının çocuğuyum.
Yaşlı sakızağacı gibi toprağın bir parçası,
Hüzünlü çağıltısıyla ırmağım ben,
Türkümüzü denize ileten.
Ruhum, tozdur
Ovalarla oynaşan seraplar
Ben, karım, ya da rüzgar ve yağan yağmur,
Kayaların bir parçası, ve kızıl çöl,
Damarlarımda akan kan kadar kızıl.
Ben kartalım, karga ve yılan
Süzülen yağmurlu ormanlarımda
Dağın eteklerindeki.
Dünya henüz gencecikken uyandım uykumdan
Dostlarımdı emu, vombat ve kanguru,
Başka kimsecikler yoktu...
Ben, Avusturalya'yım.

Oysa, günümüze dek yerlilerden çağdaş Avustralya'nın özgün halkı olduklarını ve dünyaya dağılmış durumdaki kalıntıların gerçekten atalarına ait olduğunu kanıtlamaları istendi. 1070'lerde yerlilerin örgütlediği hüzünlü, ama o ölçüde de etkin kampanya sonucunda Avustralya müzeleri ellerindeki kalıntıların iadesine başladı. Ancak diğer ülkelerdeki ataların iadesi için içinde bulunduğumuz yılı beklemek gerekti. Mart ayında Dublin'deki Kraliyet Cerrahlar Koleji viski içinde korunan ve 1985'e dek kamuya sergilenen bir Tasmanyalı'nın, Shinee'nin kafatasını iade etti. Peterborogn Kent Müzesi ve Bradford Üniversitesi Arkeoloji Bölümü de birer kafatasını iade ettiler. En zengin koleksiyon, 1890'da kopartılarak formal içinde saklanan beş kafatası ve bir penis ise, Oxford'daki Pitt Rivers Üniversitesi'nden geldi.

Kalıntıları Arupa'da tutulan üçyerli ata. Adı belirlenemeyen erkek, Edinburgh Müzesi'nde, sağındaki kadın, Bessie Clark ise Londra Doğal Tarih Müzesin'nde bulunuyor.

Lesley Fogerty, Micheal Mansell ve Karno Walker'dan oluşan üç kişilik heyet, bu kalıntıları yurtlarına getirerek gömülmek üzere yaşlılara teslim ettiler. Devir işlemi, duygusal bir hava içinde gerçekleşti. Micheal Mansell, şu açıklamayı yaptı:

Atalarımızın mezarlarının yağmalandığı ve kalıntıların başka ülkelere taşındığı günden bu yana, ruhları Toprak Ana'ya geri dönmeyi beklemekte, bunun için ağlamakta ve bunu ummaktadır. Geçen bunca zamandan sonra ruhlarını huzura kavuşturmak, kendi ruhlarımıza hayat solumaya benziyor.

Lesley Fogerty ise, Spare Rib'e şunları söyledi:

Yerli insanlar, ölülerine insanların yaptığı bir dizi işi içeren çok kutsal bir gömme töreni uygularlar. Bu, yaşayan bir geleneğin ve yaşayan bir kültürün bir parçasıdır. Çocuklar oradaydılar, kadınlar oradadır. erkekler oradadır. Tören günlerce, haftalarca, hatta aylarca sürebilir. İnsanlar o kabilenin halkı ölünün ruhunu anlamlı bir şekilde düşlem zamanına yolcu etmek üzere herşeyi yaptıklarına ikna olana dek konuşurlar; öyle ki, geriye hiçbir açık kapı bırakılmaz.

Ancak, şimdiye dek geri alınabilenler, İngiliz ve Avrupa kurumlarının elinde bulunanların -- ki toplam iki-üç bin kalıntıyı bulmaktadır-- çok küçük bir kısmıdır. En geniş koleksiyonlara sahip olanlar, onları iadeye yaşanmıyor.Meslekdaşlarının geçen yüzyılda ileri sürdükleri kadar ırkçı ve Avrupa-merkezci bilimsel ve hukuksal tezlerin ardına gizleniyorlar. Eğer kendileri olmasaydı, yerlilerin geçmişi konusunda hiçbir şeyin bilinemeyeceğini ileri sürüyorlar. Bu cümle, geçmişin, anahtarının onların elinde olduğu ve bilgilerininin herşeye muktedir olduğu mesajını içirmektedir. Sorun da işte tam burada yatıyor.

Avrupalı tarihçiler, antropologlar ve arkeologlar Üçüncü Dünya kökenli halkları kullanarak suistimal ettiler. Bizleri yorumladılar ve yanlış yorumladılar. Bize hiç danışmadan görüş ve kuramlarını dayattılar. Kendilerininkine alternatif bir dünya görüşünün bulunabileceğini asla akıllarından geçirmeden sonuçlara vardılar. Tarihsel geri dönüşleri ve 'dönemleri' geçmiş ile günümüz arasında kavramsal bölmeler olarak kulanarak geçmişle günümüzün birbirine doğrusal bir çizgiyle bağlandığını düşünüyorlar. Olaylar başlıyor, ve bitiyor; başka olaylar, doğrusal bir çizgi halinde onları izliyor. Yazılı kaynakları ve arkeolojik ve antroplojik bulguları kullanarak geçmişi 'keşfediyorlar'. Oysa yerli mantığı, tümüyle farklı bir çerçeve içinde işlemektedir. Onlar için geçmiş, bugündür. Geçmişi ruhsal kaynaklar, adetler ve zengin bir sözlü gelenek aracılığıyla bilirler. Her iki yaklaşım da birer yorumdur. Bunlardan birinin doğru, diğerinin yanlış olduğuna kim hükmedebilir ki? Oysa Avrupalı bilimciler karaderililerle ilgilendiklerinde tam da bunu yaptılar. Onlardan bunca nefret edilmesine şaşmamak gerekir.

Geçmişteki ve günümüzdeki eylemlerini sorgulamaya başlayan Avrupalı antropolog ve arkeolokların sayısı artıyor. Geçen yıl ABD Dakota'da düzenlenen Birinci Dünya Arkeoloji Kongresi'nde insan kalıntıları ve bunların yeniden gömülmesi konusu gündemdeydi. Dünyanın çeşitli bölgelerinden yerliler ölülerine yönelik söz alarak ölülerine yönelik inançlarından ve arkeolokların insan kalıntılarını saygısızca mezarlarından çıkartarak dünyanın her yanına dağıtmalarından sözetti. İzleyen bilimcilerin çoğu, ileri sürülen tezleri benimser gözükmekteydi; yine de, toplantı sonucunda benimsenen karar, yerli insanların taleplerini gözardı etmeyi nasıl sürdürdüklerini açığaçıkarmaktadır.

Kararda, 'ölülerin yerel cemaatleri, akrabaları ve koruyucularının isteklerine saygı', 'olanaklılık, mantıksallık ve yasallık ölçülerine bağlanmaktadır. Sözkonusu karar şöyle devam ediyor: 'Fosil, iskelet, mumya yada benzeri kalıntılara uygulanacak işlemler, cemaatlerin atalarına gerekli saygının gösterilmesi konusundaki meşru kaygılarının olduğu kadar, bilimin ve eğitimin de meşru kaygılarının da karşılıklı gözönünde bulundurulması temelinde karşılıklı görüşmeler sonucunda kararlaştırılacaktır.'

'Mantıksal' ve 'yasal' gibi sözcükler son derece öznel ve yoruma açıktır. Kalıntıları ellerinde tutan, dolayısıyla güçlü durumdaki bilimciler kalıntıları geri vermemek için mantık ve yasa tezlerini rahatlıkla kullanabilirler. Yerli haklara kalıntılar üzerindeki tüm denetimi bırakmak yerine hâlâ görüşmelerden sözediyor oluşları gerçeği dahi bilimin yaşayan bir halkın çıkar ve isteklerinden daha önemli olduğuna inanmayı sürdürdüklerini göstermektedir. 'Yandaş' bilimcilerin konumu buysa, insan kalıntılarının iade ve gömülmesine karşı olanların tutumunu kestirmek güç olmasa gerek.

Çoğunluğu oluşturan bu bilimciler tüm bu malzemenin günümüze ya da gelecek için bilimsel değer taşıdığını öne sürerler. Bu kalıntıların elde ediş tarzını başkalarının eylemlerinden kendilerinin sorumlu tutulamayacağını ileri sürerek, gözardı ederler. Kolaksiyonlarından ayrılmalarını önleyen yasa ve kontrat maddelerini sıralarlar.

Bir ididanın ahlaklılığını ya da saygınlığını savunamayan insanların, son çare olarak yasalara sarıldığı görüşünü hep benimsemişimdir diyor Michael Mansell; ancak, gerçek sorun, bu konudaki tek yasanın Britanya ve bizi yağmalayarak sömürgeleştiren öbür ülkelerin yasası olmasında yatıyor. Bizim de zamanında görmezlikten geldikleri ve çiğnedikleri yasalarımız vardı. Biz onlara kalıntılarımızı alıp götürme hakkını vermedik. Ve şimdi, yerlileri kalıntılarından yoksun bırakın bir eylemi en saygısız ve ahlaksız bir biçimde gerçekleştirip ülkelerine kaçırdıktan sonra dönüp bize 'ha ha, bize dokunamazsınız, çünkü yasalarımız bizi koruyor,' demek çok kolay. Bu, oldukça ahlak dışı bir olay. Ta başından aşağılık bir davranış; günümüzde de savunulamayacak bir eylem.

Bilimciler ellerindeki kalıntıları yeni, eski ve çok eski olarak sınıflandırıyorlar. Hiçbirinden ayrılmaya istekli olmasalar da, yeni, isimlendirilmiş ve teşhis edilebilen bireylerin iadesini düşünebileceklerini söylüyorlar. Eskiler için, yerlilerin belirli bir cemaatin doğrudan ataları olduğunu kanıtlamaları bekleniyor. Ama (fosil olarak adlandırdıkları) en eskilerden ayrılmayı hiç mi hiç düşünmüyorlar. Bunların binlerce yıl öncesine ait olduğunu, çağdaş insanlarla başlantılandırılamayacaklarını, bu nedenle de tüm insanlığın malı olduklarını ileri sürüyorlar. Böylesi bir konum yerli inançların temeline ters düşmektedir. Michael Mansell'den dinleyelim:

Bu kemiklerin yerlilere ait olduğunu biliyoruz; çünkü 40 000 bin yıl öncesine dayanan bir tarihten söz ediyoruz; ve bu kalıntılar da bu mirasın bir parçası.

İster on yaşında olsun, ister yüz, ister onbin, isterse kırk bin; toprağa dair olan her şey; her ağaç, her mezarlık yerli mirasının bir parçasını oluşturur. Binlerce yıl öncesine tarihlenen kalıntıların bizim mirasımız olamayacağını ileri süren bilimciler, Batılı Kavramları kullanıyorlar. Beyazlar Avustralya'ya geldiklerinde yerlilerin toprağın sahibi olmadığını, toprağın herkesin olduğunu söylediler. Ve birden, yeni bir insan grubunun toprağımızı, haklarımızı elimizden alarak bizi denetlemeye koyulduğunu gördük. Şimdi ise bilimcilerin bazı kalıntı kategorilerinin tüm insanlığa ait olduğunu ileri sürerek bizi atalarımızdan yoksun bırakışına tanık oluyoruz. Bu, tümüyle ırkçı bir tezdir. Yerlilerin beyaz insanların kalıntılarını çalıp bu ölülerle ilişkinizi kanıtlamazsanız, onları geri alamazsınız, demeleri durumunda kopacak gürültüyü bir düşünün.

Yerliler yurtdışındaki tüm kalıntıları geri alma müca-

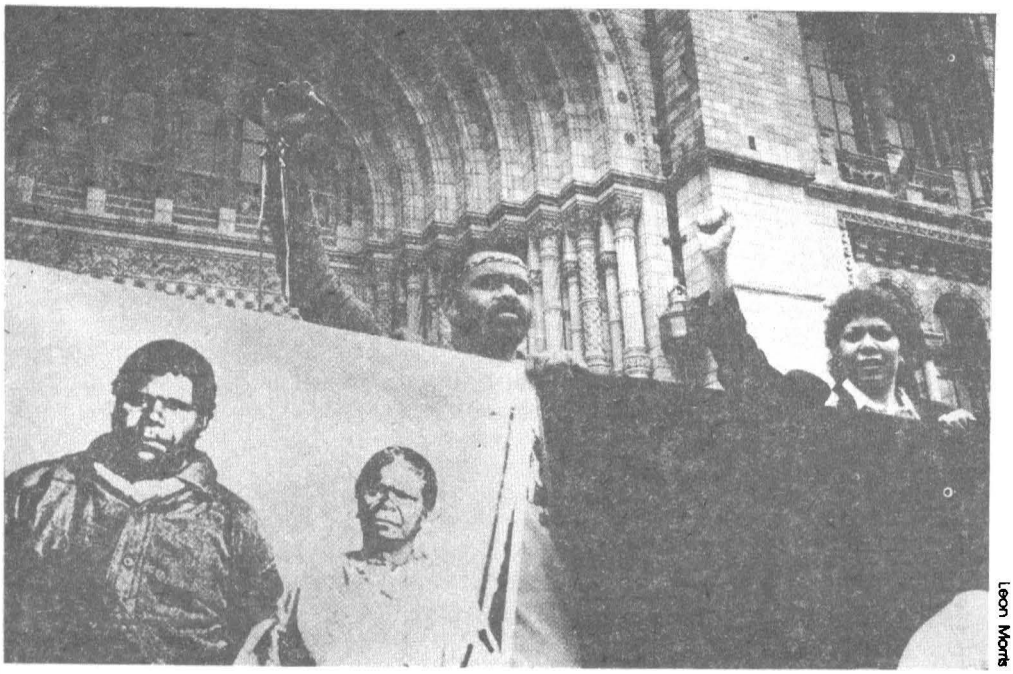

Leon Morris

Soldan sağa: Güney Avustralya Narrendjeri halkından Karno Walker, Sydney Yerleri Sanatları Birimi'nden Lesley Fogarty, Britanya'taki yerli insan kalıntıları koleksiyonlarının en genişine sahip Doğal Tarih Müzesi'nin önündeki bir gösteride.

delelerinin uzun ve zorlu bir mücadele olduğunu biliyorlar. Ama bu, onları yıldırmıyor. Toprakları işgale uğradığı günden bu yana zaten mücadele içindeler. Kendi topraklarında azınlık durumuna düşen ve yerleşmeci sömürgecilikle karşı karşıya kalan yerliler, öbür sömürgeleştirilmiş halkların çoğundan daha güç bir savaşı yürütmek durumundadır. Dünya, onların durumun pek fazla bilmez; oysa beyaz Avustralyalıların yerliler karşısındaki vahşeti, Güney Afrika'da Boer'lerinkine denktir. Azania'da karaderilileri yöneten aynı aparteid yasaları, yerlilere dayatılmaktadır. Topraklarından kopartılarak iç sürgünlere zorlanmışlardır. Beyaz Avustralyalılar herhangi bir Avrupa ülkesindekine denk bir yaşam standardını sürdürürken, yerliler, sefalet içinde yaşamaktadır. 1967'ye dek oy hakları yoktu; halen de bebek ölümleri ulusal ortalamanın dört katı, yaşam süresi de beyazlarınkinden yirmi yıl daha düşüktür. Hapse düşme riskleri beyazlarınkine oranla yirmi kat daha fazladır ve hapishanelerdeki ölüm oranı dünyada en yüksek orandır. Lesley insanlarını bu gerçekliği kabulenmeye hazır olup olmadıklarını sorar:

Tüm bunlar, yıllarca sürdü. Ancak, insanlar yerlilerin katledildiğini, bebeklerin kuma gömülüp başlarıyla oyunlar oynandığını kabule, hazır mı? İnsanlar, beyazların cinsel bakımdan kullandıkları kızlara, iradeleri dışında Depo Provera zerkettiğini kabule hazır mı? İnsanlar yerli çocukların analarının kucağından koparılarak kentlerdeki kurumlara yerleştirildiğini ve ucuz emek, köle, beyazların evlerinde hizmetçi olarak kullanıldığını kabule hazır mı? Yani insanlar tüm bunların gerçekten olduğuna ve yerlilere karşı vahşetin günümüzde de sürmekte olduğunu kabullenmeye hazır ve istekli mi?

Dünya bunları kabule hazır olsun, olmasın, yerlilerin o güne dek bekleyecek halleri yok. Kendi yaşamları toprakları ve yazgıları üzerindeki haklarını güvence altına alacak bir süreci başlattılar. 1960'lardan beri, belirli özgürlükleri kazandıkları pekçok kampanya başlattılar; ancak bu kampanyalar her seferinde beyaz Avustralya bağlamında gerçekleşti.Yerliler fırsat eşitliği istemiyorlar. Onlara karşı işlenen tarihsel hatanın telafisini istiyorlar. Yerli halkların kendi siyasal, toplumsal, kültürel, iktisadi ve hukuksal yapılarını belirleyebilecekliri egemen bir yerli devlet için geçici bir hükümet oluşturdular. Beyaz Avustralya'nın ayrı bir yerli ulusal devletine şiddetle karşı çıkacağına kuşku yok; dünyanın bu düşünceyi kabullenmesi de zaman alacak -- oysa bu talep, dünyanın tüm sömürgeleştirilmiş haklarının talebinden hiç farklı değil. Kendi geleceğini belirleme hakkı bu. Ve tarihsel olarak kendilerine ait olanı, yani toprağı denetleme hakkı. Bu cesaretli adımın atılmış olması, bundan geri dönüş olamayacağı anlamına gelmektedir. Micheal Mansell'in sözcükleriyle:

Çok uzun bir süre aşağılandık, tecavüze uğradık ve boyunduruk altında tutulduk.Tüm yaşamımız boyunca varolma mücadelesi verdik. Büyük anne ve babalarımız toprağı savunmak için yiğitçe savaştı. Onlara nasıl ölülerimizi geri almayı borçluysak, toprağımızı geri almayı da borçluyuz. Sayımız az olabilir: ama haklı bir davayı izleyen herkes kadar güçlüyüz. Bu, kolay olmayacak, ve tüm isteklerimizi yaşam süremiz içinde elde edemeyeceğiz; ama biz nasıl savaş içinde yetiştiysek, çocuklarımız da savaş içinde yetişecekler. Yerli halklar, diğer karaderili halklarla birlikte ellerinden alınan saygınlığı yeniden kazanacaklar. Haklarımızı, kültürümüz, tüm varoluşumuzu yeniden kanıtlayacağız. Yeniden kendi yaşamlarımızın denetleyicisi olacağız; tıpkı beyaz adam bedenimizi, aklımızı ve ruhumuzu ayaklar altına almadan önce atalarımızın olduğu gibi.

NE ÇOK...

Ne çok eşya
ya kırılırsa-bozulursa diye kullanamadığın
işlevini ertelemiş tarihsiz bir geleceğe
ne çok nesne
ruhunun gizleri gibi tıpkı
el değmedik tenhalarda sakladığın
ki yeniden çoğalmayı ister her gün
ne çok kilit.

BERRİN TAŞ

DÜŞLER NERDE

An yok
sevmeye
yaşamak telaşı
gelecek düşü
tüketmek
kendini
ve aşkı
boşlukta.
An yok
sevmeye
yitmiş bir tarih
geleceğin
düşler uykuda.

KENDİNE UZAK

Yoruldum kendini vermeyenden
Gizlenenden sözcüklerin arasında
Susandan kendi içine yabancı

Saklayandan iki dudağının arasında
Yoruldum yüreğini gizleyenden
İnsan sesine yabancı kendine uzak

UYANMAK

Sığar mı güne beşinci mevsim
uzatsan ellerini bahar gelecek

kaldırım kenarındaki çiçek
caddelere yürüyecek
tohumlar serperek peşinsıra

biriken özlemlerin yanardağ
uzatsan ellerini...

BATAKLIKTA

CEMİLE ÇAKIR

Bir bataklığın oluşumunda suç, yalnızca durgun suyun ya da balçığın değildir. Bir ırmak besleyebilseydi bataklığı, su akabilecek bir yürek bulabilmiş olsaydı bu yalnızlık bataklığı oluşmazdı.

Ne zamandan beri burada, bu bataklığın dibinde sırtüstü yattığımı bilmiyorum. Bildiğim bir şey varsa, bütün ömrümü bu bataklıkta geçirmemiş olduğum. Eminim bundan. Bazan düşlerimi pırıl pırıl bir gökyüzü süslediğine göre, göğü olan bir yerlerden gelmiş olmalıyım buraya. Bir de dupduru suları çağıldayan dereleri anımsıyorum. Buraya nasıl, ne zaman geldiğimi bir çıkarabilsem.

Şimdi bu bataklığın içindeyim. Yoğun balçık gözlerimi, kulaklarımı tıkıyor. Üzerime yığılı binlerce ton ağırlığındaki çamur denizli kıpırdanmama izin vermiyor. Ellerimi uzatamıyorum, konuşamıyorum, bağıramıyorum.

Binlerce asalak böcek var çevremde; derime yapışan, kanımı emen binlerce küçük canavar. Kovmak istiyorum onları, gücüm yetmiyor. Bir kovabilsem, ayağa kalkabilsem, yürüyebilsem. Olası değil bunlar. Solucanlar gözlerimin önünde bir aşağı, bir yukarı gidip geliyorlar. Sülükler kaba etlerime, göğüslerime yapışıyor. Kendimi koruyacak, sülükleri bedenimden uzaklaştıracak gücüm yok.

Koyu bir umarsızlığın içindeyim. Düşünüyorum, düşünmek denebilirse buna. Aklıma bazı sorular geliyor, yanıtını aramaya kalkışsam, binlerce karıncanın beynimin içinde kımıl kımıl yürüdüğünü duyar gibi oluyorum.

Günler ıslak ve yapışkan. ne zaman biliyorum, ne de saati. Yalnızca geceler daha karanlık daha soğuk. Gündüzler hafif bir aydınlıkla belli ediyor kendini. Yalnızlık bütün zamanımı kaplamış durumda. Kocaman bir sıkıntı, bataklık asalaklarıyla birlikte bütün varlığımı tüketmek üzere. Ellerimin üzerinden geçen solucanlar tiksinti veriyor, yüzümü buruşturamıyorum bile. Küçücük bir kıpırdanış bütün bataklık kurtlarına saldırı çağrısı oluyor. En dipte, üstümüzü kaplayan o dayanılmaz kokusuyla bataklık gazı.

Bir de daha aydınlık olan, aydınlığın bize geldiği yer, yukarısı var. Neler oluyor acaba orada, bataklığın üzerinde? Nasıl bir yer? Bir kez de olsa çıkarbilsem ölmeden, sülüklere, solucanlara yem olmadan bir görebilsem ışığı, bir bakabilsem suyun üzerinden olanlar. Hadi çıkmaktan umudu kestik, hiç olmazsa biri bana anlatsa yukarıyı.

Sen anlatır mısın kaz kardeş? Yukardasın, köklerin bataklığın dibinde olsa da nefes olan, gören yanın yukarıda.

Olmaz mı? Ne olur sanki anlatıversen. Anlatmıyorsun, bizlerden farklısın, bataklığın içindeolmana karşın, dışına uzanabiliyor, gökyüzünü ve bizim bilmediğimiz güzellikleri görebiliyorsun. Bencilsin, bencil olmasan anlatırdın bana bataklığın üzerinde nelerin olduğunu. Yukarısı böyle değildir, eminim bundan. Bu yumaşak ve iğrenç hayvanlar yoktur, bu genzimi tıkayan, beni soluksuz bırakan gaz yoktur, çamur yoktur, belki de her şey hareket ediyordur, değişiyordur. Bencil olmasan o değişimleri anlatırdın bana. Kötüsün, iki yüzlüsün. Yeri geldiğinde bataklıktasın, yeri geldiğinde yukarıda. Solucanlara, sülüklere mi sorayım, yukarıda neler olup bittiğini? Onlar yapışkan ve iğrenç gövdeleriyle bedenimi tırmalamaktan başka ne bilirler ki?

Kıpırdayamamak ne kötü. Kaçamamak, kaçıp buradan kurtulamamak. Bataklık yılanları var, sinsice yaklaşıp avını kısa bir sürede ölümün kucağına bırakan bataklık yılanları. Sessizce yaklaşan, yakaladığı canlıya zehirini çok kısa bir sürede aktaran bu yılanlar. Bazan, birinin kuyruğunu görüyorum, bazan başını, çamurun içinde akıp giderken.

Bataklığın içinde benim gibi binlence insan var. Üzerimizi kaplayan yoğun umarsızlık dumanından anlıyorum bunu. Kaç insan bu yılanların kurbanı oluyor, bunu da yılanların çılgın bir sevinç dönenmesinden anlıyorum. Her ölüm içimi kanatsa bile ağlayamıyorum. Nasıl ağlayabilirim? Bataklığın içine gözyaşı akıtılamaz ki.

Yılanlar çok yaklaştığında korkuyla titriyor içim, korkumun beni kurtarmaya yetmeyeceğini biliyorum, yılanları uzaklaştırmayacağını, buna karşın yapabileceğim başka bir şey de yok.

Bataklığın üzerinde nilüferlerin olduğunu duymuştum. Kimden duyduğumu bile anımsamıyorum. Beyaz çiçeği varmış, kocaman yeşil yaprakları. Hem bu bizim bildiğimiz bataklık yeşili, çürük yeşil değil, dipdiri yaşamın yeşiliymiş. Onların varlığını bilmek, görememek. Hiç bir canlı da anlatmayacak nilüferleri. Sazlar bile anlatmadığına göre, başka kim anlatabilir ki?

İki kulaç ötemde birisi daha var. O da benim gibi balçığa tutsak. Ne kadar

yakınız birbirimize, ama bir kelime bile konuşabilmiş değiliz. Bir kere bile elim eline değmedi, dokunamadım ona. Uğraşmadım değil, uğraştım; elimi kıpırdatmayı ona seslenmeyi çok denedim ama olmadı. Elimi kaldıramadım. Bağırmayı denedim, bataklığın o kokuşmuş çamuru doldu ağzıma. Baktım olmayacak ona ulaşmaktan vazgeçtim. Buna karşın onu düşünmekten kendimi alamıyorum. Her an aklımdaydı, aulaşabilsem onunla konuşabilsem. Hemen yanımda bir insanın var olduğunu bilip de ona ulaşamamak iyice tedirgin etmeye başlamıştı beni. Onu düşünmek, düşünme yetimi yeniden kazanmamı sağlamıştı. Artık beynime yürüyen karıncalar ordusu yenilmişti. Ona ulaşabilsem, ona dokunabilsem, sanki bütün her şey değişecek, bataklık yenilecek gibi geliyordu bana. Ne yapsam acaba? Ne yapsam, nasıl ulaşsam ona? Sesime ve dokunuşumu ona iletebilecek bir yol olsa....

Tamam buldum, bugüne dek nasıl düşünmedim bunu. Her gün usul usul. Kıpırdana kıpırdana ondan yana kaymaya çalışırım. Ne denli yavaş hareket edersem, o denli iyi sonuç alabileceğimi biliyorum. Bataklık asalaklarını ürkütmemem gerek. Gövdemi usul usul kaydırarak ona ulaşırım, ona dokunabilirim. Belki bir dokunuş her şeyi değiştirir, bataklığı bile.

Usul usul kıpırdanışlarla başladı kayma hakeketim. Hergün ancak on santim ilerleyebiliyordum. O kadar kısa yolu almak bile beni öylesine yoruyordu ki, katetiğim bu yolun sonunda yorgunluktan soluksuz kalıyordum.

O üç metrelik yolu aşabilmem tam bir ay sürdü. Sonunda bütün zorlukları yenebilmiş, yaşamımın en büyük utkusunu kazanmıştım. Sevincimden içim içime sığmıyordu. Şimdi sıra kolumu uzatıp ona dokunmaktaydı. Evet ona, o dosta, o insanı o sevgiliye dokunabilirdim. Sevincimi paylaşabilirdim onunla, üzüntülerimi de. Belki konuşmadan anlaşabilmenin bir yolunu bulabilirdik, konuşunca ağzımıza dolan çamuru yenmiş olurduk böylelikle.

Şimdi yaşantımın en önemli anı. Elimi uzatıyorum. Siz bilemezsiniz balçığın içinde elinizi uzatabilmenin ne kadar zor olduğunu. İşte bütün güçlüklerin üzerinden elimi uzatıyorum. Kıpırdanmamı hisseden bataklık canlıları harekete geçmiş durumda. Hızla dönüyorlar. Kimi bu kıpırdanışın yerini seçemediğinden kendi çevresinde dolaşıp duruyor, kimi de o dolaşanların çevresinde. Kıpırdayanın ben olduğumu şimdilik anlayamadılar.

İşte elimi uzatıyorum, bir mili daha uzanmama bile, ama beklediğim değişiklik olmadı, ne bende, ne de onda. Yoksa dokunduğumu duymadı mı? Bir kez daha denesem. Bir daha dokunuyorum, daha doğrusu dürtüklüyorum. Dürtüklememle birlikte çürümüş deri ve kemik yığını balçığın içine dağılıyor. Bir sürü çürümüş deri ve kemik yığını. Deri ve kemik yığınının içinde dolaşan binlerce, hatta milyonlarca böcek, kurt, solucan... Adına bile bilmediğim binlerce yaratık. Belli ki onu da uğursuz yılanlar zehirleriyle balçığa yanaşmışlar.

Kocaman bir çığlık, benim çığlığım, zehirli gazların balçığın içinde yayılması gibi bataklığın içine yayılıyor. Gözyaşlarım akmak için çamurların arasında yer arıyor, bulamıyor. Anlatılması olanaksız bir acı bu. Dişlerim dudaklarımı kanatıyor. Sülükler kan kokusun duyar duymaz üzerime akın ediyorlar. Bunca çamurun içinden çıkan kurtlar kımıl kımıl. Gözlerimi kapatıyorum, bütün umutlarım, bütün düşlerim gözlerini kapatıyorlar.

Kocaman, yaşlı ve çirkin bataklık bile umudumun gözlerini kapattığını gördü, içini çekti. O kaygan ve mide bulandırıcı solucanların bile iç çekişlerini duydum. Gözlerimi kapattım iyice, umutlarım da iyice gözlerini kapattılar.

Bunca acıdan arta kalan bir şey vardı yine de. Hem de sevinilecek, güzel bir şey; artık düşünebiliyordum. Birdenbire bir şimşek beynimin içini aydınlattı. Bir ayda da olsa kayarak üç metrelik yolu gidebilmişsem, neden böyle kayarak bataklığın sonunu aramıyorum? Çok mu zor? Olsun. Burada kıpırtısız durmaktan, bataklığı razı olmaktan zor olabilir mi? Sanmıyorum.

22.10.1989

ACININ ÇALAR SAATİ

KEMAL ÖZER

Nasıl unuturum
günlerden çarşambaydı
nasıl unuturum
yedisiydi aralık ayının
nasıl unuturum
akşamleyin yedi suları
ölümün saati
oğlum için çaldı.

Nasıl unuturum
o anda dünya
ayaklarımın altından kaydı
ve ben yuvarlandım
bir ısırgan tarlasının ortasına,
bir alev
ilerleyerek derimin üzerinden
yüreğime doğru aktı,
sönmesin diye bu yangın
tutmaya çalıştım gözyaşlarımı,
sonra bir rüzgâra tutunarak
hınçla kaldırdım başımı
ve dedim:

Durdurmak gerekir
güneşin doğmasını!
Dönmesin artık dünya!

Günlerden çarşambaydı
-nasıl unuturum-
yedisiydi aralık ayının
-nasıl unuturum-
akşamleyin yedi suları
oğlumun ölümünden bana
bir alev
bir rüzgâr
ve bir çalar saat kaldı

Yedi sularında her akşam
duyuyorum bir kez daha
o saatin çaldığını,
her hafta çarşamba günü
duyuyorum o alevin
yüreğimde kıvranışını,
her ayın yedisinde
o rüzgâra tutunup
dikiliyorum karşısına
bir kez daha sessizliğin
ve diyorum:

Durdurmak gerekir
güneşin doğmasını!
Dönmesin artık dünya!

Ve yedisi gelince aralık ayının
bir acı daha ekleniyor
ölüm acısının yanına,
yedisi gelince aralık ayının
gözlerim dolu, boynum eğik
sesleniyorum anısına:

Seni toprağa vereli
bir yıl daha geçti işte,
ne güneşi durdurabildim
ne de dünyanın dönmesini,
bir şey yapamadım
anmaktan ve ağlamaktan
başka,
oğlum bağışla beni!

BETÜL ÇOTUKSÖKEN İLE ORTAÇAĞ FELSEFESİ ÜZERİNE SÖYLEŞİ

Betül (Güven) Çotuksöken, 1950 yılında İstanbul'da doğdu. Orta öğretimini İstanbul Kız Lisesinde tamamladı. (1968). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümünü bitirdi (1972). Darüşafaka Lisesinde öğretmenlik yaptı (1972-1978); İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'nde çalıştı (1978-1982). Doktorasını, Prof. Dr. Nermi Uygur'un yönetiminde hazırlayarak 1984 yılında 'felsefe doktoru'; 1988'de de doçençt oldu. Şimdi İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nde Ortaçağ ve Renaissa'nce Felsefesi üzerine varlık, bilgi dil felsefesi ağırlıklı dersler vermektedir. Gergedan, Argos, Felsefe Dergisi, Felsefe Tartışmaları vb. çeşitli dergilerde yazıları yayımlandı. Porghurios'tan Isagoge'yi (Remzi Ktabevi, 1986), Abelardus'tan Bir Mutsuzluk Öyküsü (Historia Calamatatum) ile Filozof, Yahudi ve Hristiyan Arasında Diyaloğ'u (Remzi Kitabevi, 1988) Petrus Abelardus'un Ahlak Anlayışı (Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1988) adlı doktora tezi de yayımlandı. Saffer Babür ile birlikte Ortaçağda Felsefe (Ara Yayıncılık, 1989) adlı yapıtı hazırladı. Dilci ve yazar Yusuf Çotuksöken ile evli olan Betül Çotuksöken'in Emre adında bir oğlu vardır.

İNSANCIL: Yaptığınız çalışmaların çoğu Ortaçağ felsefesine ilişkin. Doktora çalışmanız da Ortaçağda yaşamış bir filozof olan Petrus Abelardus (1079-1142) üzerine. Ortaçağ felsefesine olan ilginiz nasıl başladı? Anlatır mısınız?

BETÜL ÇOTUKSÖKEN: İnsan yaşamında hepimizin bildiği gibi rastlantıların yeri büyük. Kimi zaman karşılaştığınız bir kişi, sizi istenciniz dışında gelişen olaylar ya da okuduğunuz bir kitap, yaşamınıza yeni bir boyut kazandıracak kadar etkili olabiliyor.

Yüksek öğrenimimi yaptığım İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümünde özel bir "Ortaçağ felsefesi" eğitimi almadığm halde bu alanla ilgili çalışmalar yapıyor olmam, böyle bir sorunun haklı bir nedeni oluyor. Yakın dostum Sevim Paşa 1977'de bir İngiliz yazardan - Ronald Duncan- Abelard ve Holiese adını taşıyan bir sahne şiirini Türkçeye çevirmişti ve bu çeviri, her zaman nitelikli yayınları günışığına çıkaran değerli yazar Kemal Demirel'in sahibi olduğu "Yankı Yayınları"nda çıkmıştı. Felsefe ve Edebiyat dünyasının bu klasikleşmiş kişileri -

Paracelsus'un 1538'de yapılan portresi

Abelardus ve Heloissa- bu kez de bizim kültür evrenimize girmişlerdi. Bu yapıtı okuduktan sonra, Abelardus'u incelemenin çok ilginç olabileceğini düşünmeye başladım. Ancak, bundan sonraki çabalar için hiç kuşkusuz Tükçe kaynaklar yeterli değildi; özellikle fransızca felsefe tarihlerini okudukça, Abelardus'a ve onun başkaldıran tavrına, başkalığına duyduğum ilgi, giderek, onun içinde soluk alıp verdiği çağı anlamaya beni yönetti. Bu filozof bir doktora çalışmasının konusu olabilir miydi? Ayrıca bu arada şunları da belirtmeliyim: özel bir Ortaçağ felsefesi öğrenimini görmemiş olmama karşın, Üniversitede felsefe öğrenimi yanında, ağırlıklı bir biçimde almış olduğum Latin dili ve Edebiyatı eğitimi, Prof. Dr. Faruk Zeki Perek'in unutulmaz dersleri, Ortaçağda temel olan kültür tabanı ile beni öğrencilik yıllarımda tanıştırmıştı. Böyle bir zihinsel hazırlık, bu döneme ilikin birçok bilgiyi başlangıç düzeyinde edinme çabasında bana çok yardımcı oluyordu kuşkusuz. Ancak böyle bir konuyu içeren doktora çalışmasını kim yönetecekti? Hiçbir zaman unutamayacağım yardımlarını gördüğüm değerli Hocam Prof. Dr. Nermi Uygur, bir süre sonra bu çalışmayı yönetmeyi üstlendi. 1982 yılında Felsefe Bölümüne Araştırma Görevlisi olarak girmiş olmam da çalışmalarımı daha düzenli bir biçimde sürdürmeme yardımcı oldu ve "Petrus Abelardus'un Ahlak Anlayışı" adlı Doktora tezi ortaya çıktı.

Gerek doğrudan Abelardus'la gerek çağı ile ilgili okumalarım hep sürdü ve hâlâ da sürmekte. Yaklaşık on yüzyıl sürmüş olan bu dönemi anlamaya çalışmak hiç de kolay değildi. Üstelik de uğraştığınız konunun, içinde bulunduğunuz kültür çevresinde köklü bir geleneği yoksa, işiniz daha da zorlaşıyordu. Boğos Zekiyan'ın Augustinus'la ilgili doktora çalışması dışında, bu konuda hemen hiçbir araştırma yoktu. Kaynakların uzaklığı, yurtdışı yayınlara ulaşmanın getirdiği zorluklar, çevrenizdeki insanların Ortaçağı sürekli "karanlık" diye nitelemeye çalışmaları ve bu dönemde sadece tanrıbilimin yapıldığına ilişkin sanıları büyük ölçüde cesaret kırıcıydı; ama bu etmenlerin hepsi - tam tersine- konuya daha büyük bir merak duygusuyla eğilmemi sağladı. Ortaçağ, kendisini ilginç bulana yeni yollar açıyordu kanımca; çünkü bir yandan, hangi zemin üzerinde bütün bu düşüncelerin filizlendiğini kavrama gereği, araştırıcıyı daha öncesini yani Antikçağı anlamaya götürüyordu; öte yandan da geleceğin dünyasının gizli güçlerini taşıyordu bu dönem: Renaissance ve sonrasının.

İşte bütün bu belirlemeler doğrultusunda, şunu diyebilirim: Ortaçağ felsefesi benim için vazgeçilmez bir araştırma konusu oldu. Bir kez daha yinelemek istiyorum: bunda Prof. Dr Nermi Uygun'un çok büyük bir payı olmuştur ve bu konuya ilişkin çalışmalarımızda beni her zaman yüreklendirmiştir; gerçekleştirdiğimiz bütün diyaloglarda Ortaçağı anlamam konusunda bana bir tutamak, bir ipucu vermeye çabalamıştır hep.

İNSANCIL: Sizce bu dönemin felsefesinin temel nitelikleri nelerdir? Felsefe Tartışmaları 6. Kitap'ta yeralan bir yazınızı araştırarak şöyle sorulabilir: Bu dönemin felsefi söylemini "işte o" yapan nedir? Nelerdir? kısaca söyler misiniz?

B. ÇOTUKSÖKEN: Bu soru, "Ortaçağ felsefesinin, Ortaçağ felsefesi yapan nedir?" şeklinde özetlenebilir sanıyorum. Herşeyden önce, bu dönemin varolana bakışı bir farklılığı içirmekte. Dolayısıyla bu dönemin dışdünyada, düşünmede ve dilde yer alan varolanlar arasındaki ilişkilere bakışı ve değerlendirişi de diğer dönemlerden çok farklı. "Bütün bu ilişkiler ağının sunuluşu, değerlendirilişi her dönemde, her filozofta farklı değil midir?" diye sorabilirsiniz.Hiç kuşkusuz bu böyle, Ortaçağ gelince, özellikle tektanrıcı dinlerin toplumda kökleşmesiyle ve bunu da büyük ölçüde dile dayalı ürünlerle ortaya koyması ve bu yolla insanları -başka inananları olmak üzere- etkilemesiyle büyük bir dönüşüm yaşanıyor. İşte inanma edimine dayalı bu dönüşüm yaşanıyor. İşte inanma edimine dayalı bu dönüşümü anlama çabaları, bir bakıma Ortaçağ felsefesini yaratıyor denebilir. Varolanı anlama, giderek yorumlama çabalarına girişen filozoflar salt kendilerine dayanmıyorlar; onlar için özellikle Helenistik dönem büyük bir kaynak durumunda. Bir yandan büyük ölçüde Aristoteles"e ve bir ölçüde de Stoacılığa dayalı mantıkçı gelenek, dil sanatlarına dayalı yorum çabaları; öte yandan da daha çok varlık metafiziği biçimde kendini sürdüren tutumlar -Yeni Platonculuk ve çeşitli gizemli akımlar- Ortaçağın zengin bir düşünce dünyasına sırtını dayadığını gösteriyor ve Ortaçağın düşünsel zenginliği de buradan kaynaklanıyor.

Bu arada evren tablosunu belirleyen ana ilkenin yaratma-creatio- edimiyle açıklanıyor oluşu ve işte bu edimi temellendirme çabaları, filozofları kimi zaman ortak düşünme modelleri oluşturmaya yöneltiyor. Yüzeysel bir bakış da bu dönemin bütün flozoflarını yetkiye bağlı, hattâ hiçbir özgünlüğü olmayan kişiler olduğu yargısını ön plana geçirtiyor. Oysa durum gerçekten böyle mi? Ortak kaygıları

bu filozofları "kişiliksiz" yapabilmiş midir? Kapsamlı araştırmalar bunun hiç de böyle olmadığını gösteriyor. Ortaçağın anonim havası birçok kültür ögesinde örneğin mimarlıkta kendini göstermiştir; ama fesfede, ortak bellibaşlı düşünme konularına karşın, her bir filozof kendi kişilğiyle, kendini "işte o" kılacak yönüyle düşünce üretmiştir. Duns Scotus ile William Ockham aynı şeyleri söylemişlerdir denebilr mi? Hiç kuskusuz kimi düşünceler arasında benzerlikler kurulabilir; ama Ortaçağ felsefesinin temsilcilerinin söylemi kişisiz ya da tek kişili değildir. Bu dönemde büyük bir zenginlikle karşılaşıyoruz: Düşünme edimini temele alan kavram kurma gücünün zenginliği denebilr buna.

Ortacağda felsefe en çok tartışmalar aracılığıyla yapılmıştır. Tartışmalar çok ağır basıyor bu dönemde. Bilgilerin üretildiği ortamlardaki yakın diyalog, canlı bir tartışma ortamının doğmasına yol açıyor. Dıştan bakıldığında tekdüze gibi görünen ama hiç de öyle olmayan canlı ortamlarda bilgiler üretiliyor bu dönemde. Bütün büyük Ortaçağ ustalarının yapıtları şöyle bir değerlendirişin açık kanıtı durumunda; ayrıca "usta-çırak" ya da diğer deyişle "hoca-öğrenci" ilişkisi bu özniteliği gösteren bir başka somut yön. Manastır ya da katedral okulu gibi ortamlarda sürüp giden tartışmalar hattâ kimi zaman bir çekişme, didişme halini alan diyaloglar bu dönemin en ilginç yanını gösteriyor. İnsanların belki de hiç değişmemiş ve değişmeyecek olan "öznel yanlarını yansıtan yaşama durumları" da burada söz konusu. Bu döneme ilişkin bir imge oluşturmak üzere Umberto Eco'nun Gülün Adı'nı anımsatmak ya Abelardus'un Historia Calamitatum'unu anmak yeterli sanıyorum. Ancak bu çarpıcı imgelerin yanında augustinus'un, Erigena'nın, aquinas'ın, Duns Scotus'un, Ockham'ın ve daha birçoklarının yapıtlarına el atmak ve onları anlamaya çabalamak, Ortaçağ felsefesine ilişkin daha içerikli ve kalıcı düşüncelerin uyanmasına ve ayrıca felsefenin kesintisizliğini kavramaya yol açabilir.

WILLIAM OF OCKHAM

İNSANCIL: Ülkemizde felsefe tarihi çalışmalarına epeyce önem verildiği halde bu çerçevede Ortaçağ felsefesine ilişkin doğrudan pek bir çalışma yapılmadığı gözleniyor. Ancak son yıllarda biraz kıpırdanma var. Özellikle Ortaçağın genel kültürel yapısına ve toplumsal, ekonomik yapısına ilişkin Batı kaynaklı yapıtlar dilimize kazandırılıyor.

Ayrıca Ortaçağ hep "karanlık" diye nitelendiriliyorl. Böyle bir nitelendirmeye katılıyor musunuz?

B. ÇOTUKSÖKEN: Gerçekten de bizde felsefe eğitimi, büyük ölçüde felsefe tarihi arka planlıdır, felsefe tarihi ağırlıklarıdır denebilir -hiç kuşkusuz istisnalar var. Üniversitelerimizde yapılan araştırmalarda Antikçağ ve Modernçağ- "Modern" ile "çağdaş" farkını gözeterek terimi kullanıyorum- felsefesine ilişkin çalışmalar yapılıştır daha çok. Ancak Antikçağın da klasik döneminin, Platon ve Aristoteles bağlamında araştırmalara konu olmak bakımından şanslı olduğu söylenibilir. Helenistik dönem ve Stoa geleneği üzerinde pek fazla durulduğu ya da bu düşünme biçimlerinin özgür araştırmalara sık sık konu olduğu söylenemez. Yapılan çalışmalar, büyük ölçüde felsefe tarihi arka planlı sistematik çalışmalardır; kapsamlı monografik çalışmalara ve araştırmalara da pek rastlanmıyor. Descartes'la birlikte başladığı düşünülen Modernçağ felsefesi daha şanslı gibi görünüyor araştırmalara konu olmak bakımından; aynı şey çağdaş felsefenin kimi kesitleri için de -temkini elden bırakmamak üzere- söylenebilir.

Ortaçağ söz konusu olduğunda durum hiç içacıcı değil; yukarıda andığım Boğos Zekiyan'ın çalışması -ki Augustinus tipik bir Ortaçağ filozofu olarak tam anlamıyla değerlendirilemez kanısıydayım- dışında son yıllarda ülkemizde bu bakımdan biraz daha şanslı gibi; artık özgün olarak ya da çeviri yoluyla birtakım çalışmalar yapılmakta.

Ortaçağa özgülen "karanlık çağ" nitelemesi, bütün dünyada olduğu gibi bizde de benimsendi; ancak bu sanı Batı dünyasında artık sarsılmaya başladı. Ama bu sarsıntı bizde ne zaman kendini daha iyi duyumsatır bilemiyorm. Duyduklarımıza hemen inanma, benimsene gibi bir tavırdan uzaklaşmadıkça bu mümkün değil sanırım. Beli her kalem tutan nerede bir aksama, olumsuzluk, demeden edemiyorum "karanlık" bir yan görse, "Ortaçağ karanlığı" diye etiketi yapıştırıyor. İmgelediğimizi ve dil gücümüzü daha işlevsel kılsak, yeni imgeler ve nitelikler, nitelemeler oluşturmada daha başarılı olabiliriz diye düşünüyorum. Ama sanıyorum "Ortaçağ karanlığı" nitelemesi, belirlemesi o denli çekici bir vazgeçemiyor insanlarımız (!) Ayrıca bu yolla uyandırılacak çağırışım, imge hazır: Engizisyonlar, işkence araçları, diri diri insan yakmalar, kitapları ateşe vermeler bu dönemin marifetlerinden birkaçı gerçekten de. İşte bütün bunları çağırıştıracak bu iki sözcüklei yazmak da kolaylaşıyor: hem bilgi birikiminizi sergileme olanağını elde ediyorsunuz, bu size yazıda bir ekonomi sağlıyor hem de ortak imgeler sayesinde daha

iyi anlaşılıyorsunuz (!).

Bu noktada şunlar denebilir sanıyorum: Ortaçağ karanlığını hemen anıştırma bir kez çok yalınkat görünüyor. Üstelik çok kısa vadeli ve yavan. Ayrıca şu da var: her dönemde insanlar, dönemin olanaklarıyla -gelişiyor mu, gelişmiyor mu pek bir şey diyemeyeceğim ama- imge yaratma güçleriyle orantılı olarak görünür görünmez işkencelerini, işkence araçlarını sergiliyorlar, yaşama geçiriyorlar; bunun böyle olduğunu kavrayabilmek için derin bir çözümlemeye girmek de gerekmiyor.

Yaşananları şöyle bir gözönüne getiriş bile, insanoğlunun ne denli işkenceci olduğunu ve bu özelliğini XX. yüzyılda doruklarına ulaştırdığını gösteriyor.

Ortaçağın "kendinde" karanlık olup olmadığına gelince ya da başka deyişle, bu karanlık oluş "kendinde" mi onun "özünde"mi yoksa ona ilişkin yargıların bir niteliği mi? "Kendinde" hiçbir şey ne karanlık ne de aydınlıktır, özellikle tarihsel kesitler, çağlar söz konusu olduğunda. "Karanlık nitelemesi yargıya ilişkindir; çağın kendi özüne ilişkin değildir. Öyleyse, "karanlıktı", "aydınlıktı" gibi toptancı yargılamaları bir yana bırakıp, doğrudan çağın olaylarına, felsefe söz konusu olduğunda da filozof metinlerine eğilmek, onları anlamaya çalışmak gerekiyor.

Birkaç yıldan beri artık ürün veriliyorl ülkemizde de Ortaçağla ilgili olarak. Yaptığım bağımsız çalışmalar yanında, Doç. Dr. Saffet Babür ile Ortaçağda Felsefe başlıklı ortak bir çalışma örneği de verdik. bu çalışmanın Önsöz'ünde de belirtildiği gibi, Ortaçağ,salt tanrıbilimcilerin değil, doğrudan felsefeye uğraşanların ya da yaşadığı bir dönemdi; amacımız bu savı belirgin bir biçimde temellendirmeye çalışmaktı ve bunu da filozofların kendilerini konuşturarak yapmalıydık.

Ayrıca son yıllarda Ortaçağ'ın genel kültür evrenini, ağırlıklı olarak da toplumsal, ekonomik yapısını yansıtan çeviri yapıtlarla karşılaşmaktayız. Bu arada Mehmet Ali Kılıçbay'ın çeviri yoluyla bu dönemi daha nesnel bir biçimde kavramamıza yardımcı olan çabaları anılmaya değer. Mehmet Ali Kılıçbay'ın, Georges Duby'nin çeşitli makalelerinden derleyerek oluşturduğu Ortaçağ insanları ve Kültürü'nden (İmge Kitabevi İstanbul, 1990) şu pasajları anmadan geçemeyeceğim; çünkü bütün bu düşünceleri, mutatis mutandis Ortaçağ felsefesi ve tarihi için de ileri sürmek olanaklı gibi görünüyor Şöyle diyor Önsüz'de Mehmet Ali Kılıçbay: "Biz daha çok şurada, şu tarihte, şu taraftnoan yapıldığı cinsinden bir tarih anlayışına alışık olduğumuz için, Duby'nin toplumsal kurumlardan ve bunların dönüşümlerinden yola çıkan yaklaşım tarzını yadırgayabiliriz. İkinci olarak, makalelerin ortak zeminini oluşturan Batı Avrupa Orta çağı, gerek terimleri, gerekse toplumsal ve antropolijik bağlantı ve içerikleri açısndan bize çok yabancıdır. Bu yabancılık öncelikle Batı tarihinin öğrenilmemesi konusundaki inattan kaynaklanmaktadır. Biz bize benzeriz ve biz bize yeteriz gibi son derece ilkel sloganlardan hareketle, tüm dünyanın kendimizde ibaret olduğu yanılgısına hâlâ büyük çoğunluğumuz itibariyle sürdürüyoruz. Ama, en azından bunun kadar etkili bir başka neden de, doğruların bir kerede edebiyete kadar geçerli olmak üzere bulunduğu konusundaki temel yanılgımızdır. (...) Böylece Batı'ya karşı yabancılığımız katlanmaktadır. Tabii bunlara bir de, bunun ne gereği var cinsinden ifade edilen, faydacı yaklaşımın bizi sürüklediği cehaletin boyutlarının giderek artmasının etkisinini de eklemek gerekir.

"(...) tarihin homojen bir alan olduğuna, her yerde aynı süreçlere tabi olduğuna dair, yarı-kutsal inancın yok edilmesi gerekmektedir. Bu en azından toplumun demokratikleşme ve özgürleşme sürecinin önündeki önemli engellerden birinin kaldırılması anlamına gelecektir. Çünkü böylesine bir tarih anlayışı, insanı tarihin aktörü değil de, yalnızca seyircisi haline getirmekte ve tüm tarihsel olaylar, bu bakış açısından bir kader olarak ortaya çıkmaktadır. Bu engelin aşılması, insanın kendi tarihini kendi yaptığı noktasına gösterecektir." (ss. 6-7) Ayrıca da tarih yine Kılıçbay'ın belirttiği gibi "sürekliliklerin olduğu kadar, süreksizliklerin de alanıdır ve insan macerası nerede olursa olsun, bizi ilgilendirmektedir." (s.7)

Öte yandan da Avrupa Topluluğuna girme çabaları Batı'yı her türlü ögesiyle anlama, öğrenme çabalarını temel almalıdır. Nitekim, bu çabaları verimlendirmek üzere oluşturulan kimi kurumlar, günümüz Avrupasını daha iyi kavramamızı amaçlıyorlar. Örneğin, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimsel Enstitüsünde Avrupa Topluluğu Anabilim Dalı kuruldu. Umarım burada Ortaçağ Avrupasının neliği, temel araştırma konularından birini oluşturuyordur.

O halde "Ortaçağ karanlıktır" diye kestirip atamayız; bu konuya ilişkin yargılamalarımızda herşey bizi daha temkinli olmaya davet ediyor.

İNSANCIL: Ortaçağ felsefesinin en önemli sorunu ne? Ortaçağı felsefesinde hangi sorun daha sonrası için yol açıcı olmak bakımından önem taşıyor?

B. ÇOTUKSÖKEN: Ortaçağın en verimli soru ve sorun ağı tümeller tartışmasında yer alıyor. Philosophia perennis, Ortaçağda tümeller sorununda somutlanıyor. Hangi düzlemde olursa olsun varolana bakış, felsefe yapmanın yolları tümeller tartışmasında yandaşı olunan görüşle sıkı sıkıya bağlı oluyor. Felsefede kavramların yeri son derece önemli kuşkusuz. İşte bu kavramlar, genel yapılar ile çeşitli yapıdaki diğer varolanlar arasındaki ilişki nasıl? Kavrama şeyden önce mi, onunla mı birlikte yoksa ondan sonra mı? Verilecek yanıt felsefe yapmanın yolunu da bilirtiyor aynı zamanda. Başka bir deyişle tümeller tartışması özellikle dış dünyada varolan ile düşünme ve dil arasındaki ilişkiler ağında, bunların hepsinin "varolma" bakımından birer sorun durumuna getirilmesiyle ilgili; bu da felsefe yapmaktan başka bir şey değil kanımca. "Bu üçlü ilişkiler ağında, hepsini kucaklayan, kendine göre belirleyen temel bir yan var mı?" türünden bir kaygı güdüyor düşünenleri. Örneğin, her türlü düşünmeyi güden ve şeyden önce geldiği öne sürülen kavramlar, geneller (başka deyişler) tümeller nesnelliği sağlayabilecektir kimi düşünürlere göre. Bu bağlamda Platoncu yol izlenecek ve yeni evren tablosuna koşut olarak, tanrısal akıl, ona bağlı onun ürünü olan ilk örnekler söz konusu olabilecektir, Anselmus'ta olduğu gibi.

JOHN DUNS SCOTUS

Her türlü idealizm ve rasyonalizm daha bilinen bir terimle kavram gerçekliği çerçevsinde ve çeşitli türleriyle nominalizm ya da adcılık çerçevesinde verilen yanıtlar bütün düşünme modellerini içeriyor. Kavramlara, bir bakıma tümellere şeyleri kavramada, bilmede-hatta bir adım daha ileri gidilirse varolma aşamasında-öncelik verme, bir tür düşünme biçimi olarak ortaya çıkarken, öte yandan tekil varolanların-dışdünyadaki somut varolanların-dışında diğer varolanları hep zihinsel düzleme indirgeme bir başka düşünem modelini- hem de günümüze kadar gelen çizisi içinde, bu arada gelişmeleri de hiç gözardı etmeyecek olan düşünme modelini-oluşturuyor bu son düşünme biçimi bütün ince ayrımlarıyla adcılıktan başka bir şey değildir. Ayrıca adcılığın giderek daha da belirgin bir biçimde işlenmesiyle, bilimsel düşünüşün gelişmesi bir koşutluğu da içeriyor. Ayrıca, ancak büyük ölçüde adcı gelenekte kökleştebilecek olan anlama yönelik, dildeki anlamları günışığına çıkarmaya yönelik çabalar, çalaşmalar, önerme bağlamına önem veriş ve bu noktada yoğunlaşma soru ve sorun odakları Ortaçağ felsefesinin en verimli yönlerini oluşturuyor. Dilci-mantıkçı gelenekte iz sürülecek olursa, Ortaçağ ustalarından -ortak kaygıları olmak bakımından-çağımızın ünlü filozoflarına örneğin Frege'ye, Wittgenstein'a ulaşmak hiç de zor olmayacaktır sanırım.

Tümeller sorunun yeralan tartışma konuları Aristoteles'ten başlayarak Porphyrios, Boethius, Abelardus, William Ockham üzerinden çağımızın analitik filozoflarına kadar getirilebilir. Ortaçağın dilci-mantıkçı düşünme geleneğine temel malzeme vermek bakımından ünlü gramercileri özellikle Donatus ve Priscianus'u da unutmamak gerekir. Ortaçağda Modi essendi (varlık ve özellikle varlıksal düzey Modi intelligendi (çeşitli görünüşleriyle varlığı kavrama, düşünsel düzey) ve Modi significandi (dinsel düzey) arasındaki ilişkiler çok büyük önem taşımaktadır; bu da felsefe yapmaktan başka bir şey değildir.

İNSANCIL: Her dönem, her yönüyle gerçekten de farklı görünüşlerin bir toplamı; ama yine de her dönemde çeşitli açılardan baskın olan bir "görüş" de var. Buna "resmi görüş" de denebilir. Öyleyse bir yanda resmi bir görüş, öte yanda da buna muhalif olan, karşı olan görüşler var. Ortaçağ felsefesinin yapılanışını bu yönden değerlendirebilir misiniz?

B. ÇOTUKSÖKEN: Kavram gerçekçiliğinde felsefi ifadesini bulan görüş, tanrıbilimsel değerlendirişlere çok uygun düşüyor. Söze yapıların varlığını, düşünmenin içeriğini temellendirmede kavram gerçekçiliğl çok katkılı gerçekten de; üstelik de insanın düşünme yeteneği ya da aklı tanrısal aklın vesayetinde olduktan sonra işler daha da kolaylaşıyor.

Soruda da belirtildiği gibi, hiç kuşkusuz her çağda birbirlerinden çok farklı düşünsel tutumlar ortaya konuyor; bunlardan birine resmi görüş ya da benimsenen görüş dersek ötekiler büyük bir çoğunlukla, renklilikle ortaya çıkıyor ve yaşanan zamanın ötesine geçmeye aday oluyorlar. Bunlar başka bir deyişle alternatif görüşler; bu tür görüşler de hangi düzlemde olursa olsun varolanı kavramaya çabalarken benzerliklerden çok ayrımları nirengi noktaları olarak alan görüşlerdir. Varolanı kavramada benzerlikleri aglılamak, kavramak çok önemli ama böylesi bir yaklaşım, varolanın arımlarını kavramayı hiç bir zaman ortadan kaldırmamalı. Felsefe yaparken, birşey işte asıl o yapanı, yapanları, onun özgül ayrımlarını gözler önüne sermeli ve artık oradan iz sürmeli diye düşünüyorum. Ancak bu yolda iz sürenlerin yüzü geleceğe dönük olabilir, geleceği gizil güç olarak içinde taşıyabilir. Farklı olanı dile getiren, varolanları benzerlikten çok ayrım kategorisine göre kavrayan görüşleri daha yakın buluyorum. Abelardus temelde böyle bir niteliği taşıdığı için bana çok ilginç gelmişti. Tümeller tartışmasında ne körü körüne kavram gerçekçisi ne de adcı olmuştu; her iki görüşü de kıyasıya eleştirmişti.

Genel olarak da şu söylenebilir: ileri sürülenleri olduğu gibi kabul etmeyi reddetmek, altermatif bir görüş getirmek hiç de kolay değil; farklı olanı kavramak ve dile getirmek zoru seçmektir. Herkesin de buna katlanamadığı ortada; çünkü farklı olanı kavramak, düşüncesini benzemezliklerle özgül ayrımlarla bezemek herşeyden önce insandan "kendisi olmayı" gerçekleştirmesini istiyor; işte bu yönüyle de farklı olanı düşünmeyi, kavramayı ve dili getirmeyi amaç edinmek çok güç.

Ortaçağ farklı görüşleri seçenleri ister istemez barındırıyor her çağ gibi, kendinden önceki ve sonraki çağlardan pek de farklı değil bu bakımdan. Ancak kimi görüşler pro et contra geleneği içinde ve kurmaca bir yapı içinde dile getiriliyor bu da bir gerçek. Üstelik de "ermiş" unvanını alamıyor muhalif durumda olanlar; ikide bir toplanan konsiller kovuşturmalar da işin çabası.

Ortaçağda genellikle benimsenen resmi görüşler en büyük sorun olarak Tanrı kanıtlamalarını ve varlık metafiziklerini gündemde canlı tutarken, alternatif görüşler hazır kalıplardan uzak, gözleme-dayalı-günümüzdeki anlamında olmamakla birlikte-sağduyucu görüşlere yer veriyorlar.

OKUR YAZAR BÜTÜNLEŞMESİNE DOĞRU

OKUR, SANATÇININ BEDELİNİ ÖDEMELİDİR

CENGİZ GÜNDOĞDU

Türkiye'de emeğinin karşılığı hiçbir zaman tam ödenmemiş tek insan sanatçıdır... Şunu bilmeliyiz. Bir şiir... bir öykü... bir roman.... bir deneme son derece ince bir iştir. Bir sanat ürününün arkasında yılların sancısı... yılların birikimi vardır. Türkiye'de toplum, bu birikim için de destek vermemiştir sanatçıya... Çeşitli dürtülerle sanatçı olan insanın önce öbür bir mesleği olacak geçinmek için. Öbür mesleğinden kazandığıyla geçinecek... kültürel gelişimi için kazandığının bir bölümünü ayıracak... Öbür mesleğinden arta kalan zamanı dikkatle kullanacak... Şiir, roman, öykü, deneme yazacak... Ürünlerini bir dergide yayınlatabilirse... ürünlerini kitaplaştırabilirse sevinecek... Türkiye'de sanatçının yılların birikimine karşı aldığı tek bedel, yalnızca sevincidir.

Türkiye'de sanatçı, bedeli ödenmemiş tek insandır. Türkiye'de çok uzun yıllar hiçbir toplumsal sınıf, sanatçının birikiminin bedelini üstlenmedi. Ama ondan kendi için ürün istedi.

Birikimin bedelini ödemek ne anlama geliyor. Bunu Leyla Pamir, Müzikte Geniş Soluklar adlı eserinde anlatıyor. (Ada Yayınları, 1989 İstanbul) "Klasik müziğin gelişiminde ve iletişiminde Avusturya'nın toplumsal yapısının bir parçası olan yüksek aristokrasinin destekleyici rolü, kuşkusu çok büyüktür. Her prensliğin özel şatosunda özel olarak tutulmuş besteciler, şatonun özel orkestrasını yönetmekte, müzik eğitimini de üstlenmekteydiler. Bir tür akademi oluşturan bu özel şatolar, müzik yaşamına büyük bir parlaklık getirmiştir."

Avrupa'da aristokrasi sanatçının bedelini ödedi. Yine Leyla Pamir söylüyor. Aristokrasi'den sonra burjuvazi de ödedi sanatçının bedelini... Türkiye'de ödemedi. Ta 1980'lere kadar. 1980'lerde bir ayrışım yaşandı Türkiye'de.

Burjuvazi iyice kendini ayırdı. Bu ayrışım insani açıdan olumsuz olsa bile, Türkiye'de burjuvazi, toplumsal hayata "genç kuşak"la ağırlığını koydu. Eski, astığı astık, kestiği kestik patronlar sahneden çekildi. Genç kuşak "burjuvazi, kendi için sanat yapan... düşünce üreten sanatçının bedelini az da olsa ödedi. Geçen gün bir yerde okudum. Bir yazar, kitabının geliriyle son model bir araba almış. Ayrışım sonucu ortaya çıkan bu duruma sevindim. 1980'lerde yaşanan ayrışım, bizim arabesk dediğimiz sanat türünde oldu. Bu alanda sanatçının bedeli, tam anlamıyla ödendi...

Bu ayrışımda, insan için insani, gerçekçi eser üreten sanatçı yalnız kaldı. Onun bedeli dün ödenmiyordu. Bugün de ödenmiyor.

Onun gazetesi yok. Onun televizyonu yok. Onun dergisi yok. Onun kitabını basacak yayınevi yok. Ama o, bedeli ödemese de şiir yazıyor, öykü yazıyor, roman yazıyor, resim yapıyor, beste yapıyor.

Büyük bir inatla insan için yarattığı ürünler, meta ekonomisinin dağıtım kanallarında tıkanıyor. Okura... insana ulaşamıyor.

O, bedelini kendi ödeye ödeye yarattığı ürünlerin tıkalı kanallarda örtbas edilmesinin acısını, gelecek güzel dünya düşleriyle hafifletmeye çalışıyor.

Düş kurmayı ben de severim. Ama gerçekleştirmek için... Tatsız gerçekliği değiştirmek için. İşte bu amaçla 1988 yılında harekete geçtim. İnsani bir çizgide okurla - yazarı bütünleştirmek için, bu düşünceyi benimsediğine inandığım insanlarla ilişkiye girdim. Bir yıl süren görüşmelerden sonra konu, daha ileride ele almak koşuluyla erteledim.

Şimdi konuyu, dergimiz İnsancıl'da yeniden gündeme getiriyorum. Amacım, okurla - yazarı bir anonim şirket ya da kooperatif çatısında bir araya getirmek. Böylece insanî - gerçekçi çizgide direnen sanatçıya kesinlikle gereksinmesi olan okurundur.

Okur, sanatçının bedelini ödemelidir. Ödemek zorundadır. Tabii insani bir dünya istiyorsa. Arabesk kasetin yarım milyon sattığı bir ülkede bir şiir kitabı, bir roman, bir öykü kitabı yüzbin satmıyorsa... okur, bu yolda harekete geçmiyorsa, hiçbir güzellik o okurun hakkı değildir.

Haketmek istiyorsan kendi dünyanı kurmalısın. Yoksa başkalarının yıldırımlı dünyasında yaşar, meyhanelerde ister istemez "Batsın bu dünya" dersin.

OKURLA YAZAR BÜTÜNLEŞMESİ İÇİN TASLAK YÖNTEM TARTIŞMASI

1980 yılında okur- yazar bütünleşmesi için taslak bir çalışmayı, bazı arkadaşlarıma gönderdim. Arkadaşlarım emek verdiler. Bu taslak çalışması üstünde düşündüler. Görüşlerini söylediler...

Şimdi ilk olarak taslak önerimi, bu önerîye karşı Erdinç Özköylü'nün görüşlerinin okuyacaksınız. Böylece bu konuyu tartışmaya açıyorum. Okur - yazar bütünleşmesinin biçimi, yöntemi ne olmalıdır? Bu konu üstünde herkesten İnsancıl dergisi olarak öneri bekliyoruz. Öneriler burada yayımlanacak...canlı bir tartışma ortamında okur - yazar bütünleşmesinin en sağlıklı biçimi, yöntemi bulunacak....

- ORTAM

Türkiye, çok uzun zamandır,karşı gerçekçi,insani olmayan sanatın etkisi altındadır. Bu sanat, insanın estetik bilincini dumura uğratmıştır. Eleştirmeniyle- yazarıyla despotik yapı oluşturan bu sanat,üretkenliğin önünü tıkamıştır. Sanat dünyasında son derece önemli olan edebiyat işte bu yapıda bir anlamda can çekişmektedir. İnsandan kopuk bu edebliyatı,genel anlamda sanatı insanımız reddetmiştir. Her alanda lumpen sanatın etkin olmasının en önemli nedeni budur.

Türkiye'de bugün edebiyat, son derece anlamsız,gevezelikten öteye gitmeyen, hiçbir pratik değeri olmayan sözde tartışmaların içine çekilmiştir. Karşı gerçekçi edebiyat temsilcileri bütün kavramları alt üst etmişlerdir. Sanatın toplumsallaşması, popülizm suçlamasıyla gözden düşürülmüştür...Sanatçı, cebinde kalemi, "Ben eserimi üretirim bana ne" vurdumduymazlığına itilmiştir...Bohen bir hayat yüceltilmiştir. Yaratımı bireysel olsa bile, sanatın temel karakterinin insan için olduğu, insani edebiyatın da toplumsallaşmasıyla mümkün olabileceği ciddi bir şekilde unutturulmuştur.

İşte bu ortamda sanatın temel karakterini, yani toplumsallaşmasını gerçekleştirmek amacıyla ticari bir kuruluşun hayata geçirilmesi zorunlu görülmüştür.

Kuruluşun üç temel işlevi olacaktır.

1- Sanatın toplumsallaşması için düşünce düzleminde derinlemesine uğraş.

a) Yazı
b) Konferans
c) Seminer

2- Edebi ürünlerin basımı-dağıtımı, tanıtımı.

3-Yazar-okur bütünleşmesi.

Kuruluş bu işlevini, insanları ortak bir yararda odaklaştırarak yerine getirecektir.

1- Kuruluşun yöneticileri
2- Yazarlar
3-Üyeler
4-,Okur

için ortak yarar,manevi-maddi paydanın en üst düzeyde gerçekleştirilmesidir.

1-Kuruluşun yöneticileri

Manevi Yarar

a)İnsana, sağlıklı,ciddi hizmet.
b) Saygın birkuruluşta görev.
c) Ciddi,disiplinli bir hayat.
d) Başarı mutluluğu.

Maddi Yarar

a)Dolgun ücret.

2- Yazar/Sanatçı

Manevi Yarar

a)Eserinin toplumsallaşmasını görmek.
b) Okuruyla bütünleşmek.
c) Eserinin işlevini kavrayış.
d) Geveze bir hayattan kurtuluş. Eser yaratımına hız vermek.
e) Ciddi-disiplinli birhayat.

Maddi Yarar

a) Yüksek telif ücreti.

3- Üyeler

Manevi Yarar

a) Ciddi bir kuruluşun üyesi olmak.
b) Kuruluşunun aracılığıyla insana hizmet .
c) Boşa geçen tüketici bir hayat yerine, dopdolu, üretici bir hayat.
d) Yönetimde hep üst düzeyde görev alma imkanı.
e) Düşüncelerinin dikkate alındığını görmek.

Maddi Yarar

a) Kuruluşuna emek verdiği oranda maddi kazanç.

4- Okur- Seyirci

Manevi Yarar

a) Kaliteli eser
b) Güzel eser
c) Güvenilir bir kuruluşta insani İlişki.

Maddi Yarar

a) Ucuz eser

Kuruluşun beş temel noktası şudur:

1- Kuruluş ticaridir.Amacı,kaliteli,güzel eserlerin basımı,dağıtımıdır.

2- Kuruluşun,uzak ya da yakın hiçbir politik amacı yoktur.

3- Kuruluş hiçbir şekilde büyük sermayenin yedeğinde kurulmayacaktır. Küçük sermayelerin toplamı şarttır.

4-Kuruluşun yönetici ya da üyelerinin eserlerinin basımı şeklinde bir şart yoktur. Yazarlar hangi noktada olurlarsa olsunlar, eserleri mutlaka gerekli kurullarda incelenecek, kalitesiz eser yazarı kim olursa olsun reddedilecektir.

5-Bu kuruluş,daha önce benzeri kuruluşların düştüğü şu hatalardan mutlaka uzak tutulacaktır.

a) Yöneticilerin öbür yazarlar üstünde kuracakları baskı.
b) Kişisel çıkarların tatmini.
c) İş yapma yerine, gevezelik.
d) Kariyerist eğilimler.
e) Eş-dost kayırma.

6- Kuruluşun Yöneticilerinde Olması Gereken Nitelikler

a) Sanatın etkinlliğine sonsuz bir inanç.
b) Bütün olaylara profesyonelce bir bakış.
c) Özel hayatıyla -iş hayatına kesin bir ayrım.
d) Sarsılmaz bir irade - yüksek moral.
e) İradeyi yıpratıcı her türlü hareketlerden kaçınmak.
f) Plan, program yapabilme gücü.
g) Yoğun bir dikkat. Yoğun bir güven. Yoğun bir kuşku.
h) Başarı hırsı..

Sayın Cengiz Gündoğru

Faaliyet alanı Siyasal-Kültür'ün üretimi ve pazarlanmasına yönelik ticari şirket ya da kooperatifin ön proje hazırlık dönemine ilişkin görüşlerimi, şirket ya da kooperatifin yönetim yada işleyişine ilişkin örgütlenme planını ekte size sunuyorum.

Her şeyden önce aşağıdaki görüşlerim ve örgütlenme planı mutlak olmayıp ön proje hazırlığına bir başlangıç olabilecek kanavalardır. Fakat her ticari işletmenin veya başka bir deyişle birşeyleri üretip pazarlayacak bir örgütlenmenin (bu düzenin yasaları çerçevesinde faaliyet göstereceği ön koşuluyla) yaşabilmesi için bir ve tek şart vardı o da kâr etmektir. Bunu başka belirtmemin iki temel nedeni var. Birincisi bana verdiğiniz, değişik yer ve zamanlarda, değişik kişilerce kaleme alınmış mektup yada raporlarda gördüğüm bazı aksi düşünceler. İkincisi si şirket yada kooperatifin faaliyet alanının siyasal kültür olması. Çünkü sizinde bildiğiniz ve benim de uzun süredir içinde bulunduğum yazım yayın yaşantısının ülkemizde bir sektör olarak ticari olmanın ötesine itilmiş bulunmasıdır.

İlk şıkkı bir yana bırakıyorum. Çünkü ikinci şıkta belirttiğim amaçladığınız faaliyet alanının ülkemizde bir ticari sektör olarak itilmişliğinin bazı kafalarda uyandırdığı "Kamu Hizmeti" yansımasının bir tezahüründen başka bir şey değildir. Yalnızca örgütlenme aşamasında bu fikirlerin dikkate alınmaması yeterli olacaktır.

İkinci şık ise oldukça önemlidir. Kitap okuma oranının okuryazar nufüsa ve düşünme oranının, genel nufüsa oranla oldukça düşük olduğu ülkemizde, böyle bir konuda üretimde bulunup ve pazarlamak, üstelik kar etmenin nedenli güç olduğu aşikardır. O halde en başta pazar yaratmak yada var olduğu savunulan potansiyel pazarı su yüzüne çıkarmak gerekir. Bu da yapılacak örgütlenmenin pazarlama seksiyonuna düşecek olan ağır görevin büyüklüğünü gözler önüne serer. Yine bu konuda şu anda ülkemizde faaliyet gösteren pazarlama ağının başarısızlığı en başta böyle bir ağın olmamasıdır. Yani varolan sistemin incelenmesi ve oluşturulacak sistemin önerisi her şeyden önce her anlamıyla profesyonelce hazırlanacak bir ön projeyle mümkündür.

Ön projelendirmenin amaçlarını ise şöyla açıklayabilirim:
1) Nihayi kararın verilebilmesi (kuruluş için)
2) Örgütlenmenin cinsinin tespiti
3) Örgütlenmenin şeklinin tespiti
4) Finansman kaynaklarının tespiti
5) Kuruluşun Büyüklüğünün tespiti
6) Yatırım alanlarının tespiti

Ön projelendirme etüd edilmesi gereken alanları ise sıralarsak :
1) Ekonomik etüd
Kârlılık, Borçlanma ve ödeme yeteneği, maliyet
2) Teknik Etüd
Yatırım, teknolojik seçim (Tipo, ofset vb.)
3) Pazar ve pazarlama

Sayın Gündoğdu,

Bir ticari şirketin varolabilmesinin şartının kâr etmek olduğu bir gerçektir, fakat kâr eden şirketleri de batırılabileceği de bir gerçektir. Kâr eden bir şirketin batması doğal felaketler dışında tek faktörü oda insan faktörüne bağlıdır. Bu nedenle örgütlenme biçiminin ve yönetim ve denetim mekanizmasının önemini ortaya koyacaktır. Kârlılığın sürekli kılınması tek insana bağlı olmayan bir örgütlenme biçimiyle en başta işinde gerçekten uzman olan yani bilen kişilerle çalışmak ve bu bilen kişilere yetki ve sorumluluk verilmesiyle mümkün olabilir. Bilen kişilerden oluşacak bir örgütlenmede uyumsuzluk olmayacağı gibi yada en aza ineceği gibi kulis faaliyetlerini de az olacağı yada olmayacağı bir gerçektir.

Faaliyet alanı nedeniyle diğer ticari şirketlerden örgütlenme bakımından farklılaşan böylesi bir şirketin, ülkemiz koşullarında doğru örgütlenmeyi bulması elbetteki pratik faaliyet içinde gelişerek yetkinleşeceği gerçeğini gözardı etmeden örgütlenme biçimi üzerinde durmak istiyorum.

Fikir ve sanat eserlerinin üretimi şirtekin tamamen dışında onu yaratan yada düşünenle ilintilidir. Şirketin işlevi yaratılan yada düşünülenin bir ambalaj altında pazara sunulmasıdır. Yani şirket aslında Siyasal-Kültürün önünü açmak gibi bir işlevi yüklenmektedir. Bu ise son tahlilde siyasal bir seçimi gündeme getirmektedir. Bu nedenle örgütlenmenin ikili bir yapısı olmak gerekir.

Şöyle ki:

1) Her ticari şirkette olması gereken organlar
Pazarlama/Finansman/Üretim

2) Bu ticari şirketi farklılaştıran son tahlilde siyasal olan düşüncenin seçimini yapacak olan organlar. Ki bu organlar nedeniyle ülkenin kültürel yapısının değişimi, ülkenin gündeminin belirlenmesi gibi ciddi bir sorumlulukta bu ticari şirketin omuzlarında olacaktır.

Bu ikili yapı arasında kurulması gereken organik bağ ticari şirketin sürekliliği açısından çok önemlidir. Şöyle ki, geçmişte yaşanan örnekler size verilen öteki raporlardan da anlaşılacağı gibi bir çok insanın kafasında hala yanlış bilgilenmeler ve güvensizliklek yaratmaktadır. Ayrıca oluşacak örgütlenmenin kısırı bir tekke olup olmaması da bu ikinci şıktaki organların örgütlenme biçimi ve görev alacak insanların sayıları bilinçleri ve görev sürüleri seçim ilkelerinin açık net belirtilmesine bağlıdır.

İlişikte sunduğum örgütlenme planında personel sayıları belirtilmemiştir. Bu sayılar ön projelendirmede tartışmalarla ortaya çıkmalıdır.

Yine şirketin merkezi nerede olursa birinci şıktaki bütün örgütlenme orada olmalı yanlızca pazarlama seksiyonunun diğer illerde yada bölgelerde örgütlenmesi merkeze bağlı olarak düşünülebilir. İkinci şıktaki belirtilen kurullar ise zaten kurullarda yer alacak kişilere bağlı olacağından nerede olursa olsun olağan sürelerde yapacakları toplantılara katılmalarıyla ve alacakları kararlarla ilintilidir. Bu nedenle bu kurullara atanmış veya seçilmiş üyelerin ülkenin şurasında veya burasında ikamet etmesinin bir önemi olmaması gerekir.

Saygılarımla
Erdinç ÖZKÖYLÜ